

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2018-2020

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Marcela Kubrychtová

**Dospělý člověk středního věku v roli studenta na vysoké
škole**

Praha 2020

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDIES

2018-2020

DIPLOMA THESIS

Marcela Kubrychtová

A middle-aged adult in a role of a student at univerzity

Prague 2020

Diploma Thesis Work Supervisor: PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky .....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PaedDr. Jarmile Klugerové, Ph.D. za odborné vedení při zpracování diplomové práce, její cenné rady a připomínky.

Anotace

Diplomová práce *Dospělý člověk středního věku v roli studenta na vysoké škole* se v teoretické části zabývá vymezením pojmu *dospělost* a *střední dospělost*, popisem sociálních rolí a jejich proměnami. Dále je práce zaměřena na formální vzdělávání dospělých a na dospělého ve středním věku v roli studenta na vysoké škole.

Praktická část zjišťuje vzájemné ovlivňování rolí u dospělých studentů, kteří jsou zaměstnáni a zároveň studují, navíc plní roli partnera, rodiče i prarodiče. Práce se zabývá i tím, co dospělým pomáhá při studiu a co jim studium komplikuje.

Klíčová slova

dospělost, formální vzdělávání, konflikt sociálních rolí, krize středního věku, motivace ke vzdělávání, proměny sociálních rolí, sendvičová generace, sociální hodiny, sociální role, střední dospělost, učební strategie dospělého, vzdělávání dospělých

Annotation

The diploma thesis „A middle-aged adult in a role of a student at univezity“ is, in the theoretical part, dealing with the determination of an adulthood and middle-aged adulthood with the description of social roles and their changes. Additionally the thesis is focused on a formal adult education and on a middle-aged adult in a role of a student at a univerzity.

The practical part of the thesis is looking into a mutual influence among adult students who are employed, study and also carry out the role of a partner, a parent or a grandparent. My thesis is also dealing with a question what helps or poses as a detriment in the process of their studying.

Keywords

Adulthood, adult didactic strategy, adult education, conflict of social roles, formal type of education, informal type of education, middle-age crises, middle-aged adulthood, sandwich generation, social clock, social role, social role transpiration,

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 DOSPĚLOST A JEJÍ VYMEZENÍ	11
2 SOCIÁLNÍ ROLE	15
2.1 Teorie sociálních rolí	19
2.2 Konflikt sociálních rolí	20
3 PROMĚNY SOCIÁLNÍCH ROLÍ.....	24
3.1 Proměna partnerské role	24
3.2 Proměny rodičovské role	26
3.3 Proměna pracovní role	27
4 STŘEDNÍ DOSPĚLOST JAKO SPECIFICKÁ ŽIVOTNÍ FÁZE.....	29
4.1 Krize středního věku.....	32
4.2 Sendvičová generace.....	36
4.3 Partnerská role ve střední dospělosti	39
4.4 Rodičovská role ve střední dospělosti	40
4.5 Pracovní role ve střední dospělosti	42
5 FORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	43
5.1 Podoba formálního vzdělávání	44
5.2 Dospělý člověk středního věku ve formálním vzdělávání.....	45
6 DOSPĚLÝ ČLOVĚK STŘEDNÍHO VĚKU V ROLI STUDENTA VYSOKÉ ŠKOLY.....	46
6.1 Vzdělávání dospělých v současnosti.....	46
6.2 Motivace ke vzdělávání v dospělosti	48
6.3 Učební strategie dospělého člověka	50
PRAKTICKÁ ČÁST	52
7 METODOLOGIE VÝZKUMU	52

7.1	Cíl výzkumu.....	52
7.2	Výzkumné otázky	53
7.3	Výzkumná metoda	54
7.4	Výzkumný vzorek.....	55
7.5	Sběr dat	57
7.6	Technika sběru dat	58
7.7	Postup při analýze	59
8	ANALÝZA VÝZKUMU.....	61
8.1	Konflikt typických rolí dospělého a role studenta	62
8.2	Strategie zvládnutí souběhu rolí	63
8.3	Vnímání rodičovské role a role studenta	63
8.4	Vnímání partnerské role a role studenta	65
8.5	Vnímání pracovní role a role studenta	66
8.6	Motivy ke studiu	66
8.7	Dospělý ve středním věku v roli studenta.....	67
9	SHRNUTÍ VÝZKUMU	69
	ZÁVĚR	72
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	77
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	81
	SEZNAM PŘÍLOH.....	90

ÚVOD

V předchozím studiu na vysoké škole se autorka mnohokrát zabývala myšlenkou, jak vnímají její spolužáci souběh svých rolí, které vykonávají v běžném životě a roli studenta. Role studenta vysoké školy se většinou spojuje s mladými dospělými, kteří studují v prezenční formě studia. Je to pro ně období plné nových možností a očekávání, období získávání nových vědomostí a dovedností, ale také spoustou zábavy a volnosti, kterou studentský život přináší. Jak ale studentský život vnímají dospělí, kteří již mají rodinu a chodí do zaměstnání? Jak zvládají roli studenta? Jak zvládají péči o děti? Jak se jim daří hrát všechny jejich typické role a k tomu studovat? Jací jsou dospělí lidé studenti? Jaká je jejich motivace ke studiu? Proto bylo zvoleno téma diplomové práce: „Dospělý člověk středního věku v roli studenta na vysoké škole“.

Pro diplomovou práci bylo záměrně zvoleno období střední dospělosti, jelikož je zde předpoklad, že tito dospělí již mají své vlastní rodiny, vychovávají děti a zároveň chodí do zaměstnání. Cílem diplomové práce je zjistit, jak se vzájemně jednotlivé sociální role, které tito dospělí v běžném životě vykonávají, ovlivňují. Hlavní otázkou výzkumu, na kterou bude diplomová práce odpovídat je: Jak vnímají dospělí lidé středního věku, kteří studují vysokou školu, souběh svých typických sociálních rolí a roli studenta? Další specifické otázky, na které se bude snažit výzkum odpovědět, se budou týkat souběhu rolí rodiče, partnera, zaměstnance a role studenta. Aby bylo možné na všechny stanovené otázky odpovědět, bude využit smíšený výzkum. Metoda kvantitativní bude využita pro dotazníkového šetření, které bude doplněno kvalitativním výzkumem o rozhovory s několika respondenty.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – část teoretickou a část praktickou.

V teoretické části bude nejprve definována dospělost z různých hledisek a její vymezení z pohledu andragogiky. Dále bude popsán koncept sociálních rolí, jelikož je předpoklad, že dospělý člověk ve střední dospělosti vykonává běžné sociální role (rodiče, partnera, zaměstnance). Předpokládá se, že někteří dospělí ve střední dospělosti mohou také pečovat o své vlastní rodiče. Jedna z kapitol bude věnována rolovým konfliktům, k nimž může docházet, protože role studenta pro toto životní období není

zcela typická. Další část práce se bude věnovat podobám sociálních rolí typických pro střední dospělost a jejich proměnám, které dnešní moderní společnost přináší. Diplomová práce je zaměřena na dospělé středního věku, proto bude jedna kapitola vyhrazena tomuto životnímu období. V podkapitolách bude popsána tato generace jako generace, která může procházet krizí středního věku a jako generace sendvičová, stojící mezi svými dětmi a stárnoucími rodiči. Předposlední kapitola se zaměří na formální vzdělávání, jehož součástí je i studium dospělých na vysoké škole. V poslední kapitole teoretické části bude popsáno vzdělávání dospělých, jejich motivace ke studiu a učební strategie dospělého člověka.

Praktická část diplomové práce budu odpovídat na otázku: Jak vnímají dospělí lidé, kteří studují vysokou školu, souběh svých typických sociálních rolí a role studenta? Pro získání dat, jak již bylo výše uvedeno, bude zvolena smíšená výzkumná metoda, a to dotazník a rozhovor. V metodologickém výzkumu bude popsána výzkumná metoda a dále cíl výzkumu, výzkumné otázky, výzkumný vzorek a postup při sběru dat. Dále bude proveden rozbor získaných dat a všechna získaná a zpracovaná data budou shrnuta v závěrečné části.

TEORETICKÁ ČÁST

1 DOSPĚLOST A JEJÍ VYMEZENÍ

V této kapitole bude popsána dospělost a její vymezení, jelikož objektem výzkumu této práce jsou dospělí lidé středního věku, kteří mají rodinu a při zaměstnání studují vysokou školu. Podle Nakonečného je „...*dospělost obdobím životního realismu, celkové stabilizace životního stylu, resp. stereotypizace každodenního života a péče o rodinu.*“¹ Dospělost má ovšem jiný význam ve smyslu dosažení psychické zralosti (začátkem 21. roku, ale je to u každého jedince individuální) a jiný například ve formálně právním aspektu (od 18. roku, kdy nabývá právní odpovědnost). Interpretace pojmu dospělost není jednoznačná. Vzhledem k tomu, že je dospělost relativně dlouhé období, můžeme jej dělit do několika dílčích etap.²

Langmeier a Krejčířová dělí věk dospělosti na čtyři etapy:

1. Časná dospělost (od 20 do 25–30 let) – období mezi adolescencí a plnou dospělostí. Je to období dosažení osobní zralosti. Člověk přejímá plnou osobní i občanskou odpovědnost. Začíná být ekonomicky nezávislý.
2. Střední dospělost (asi do 45 let) – období plné výkonnosti a relativní stability. V tomto životním období si člověk buduje profesní kariéru, pečuje o děti, plně přijímá odpovědnost za vlastní život.
3. Pozdní dospělost (asi do 60–65 let) – období s určitými specifickými charakteristikami.
4. Stáří – můžeme jej dělit na časně a vysoké.³

---

¹ NAKONEČNÝ, M. Úvod do psychologie. 1. vyd. Praha: Academia, 2003, dotisk 2005, s. 389. ISBN 80-200-0993-0

² NAKONEČNÝ, M. Úvod do psychologie. 1. vyd. Praha: Academia, 2003, dotisk 2005, s. 389. ISBN 80-200-0993-0

³ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, s. 167- 169. ISBN 80-247-1284-9

Různí autoři většinou uvádějí podobná dělení. Thorová se přiklání k následujícímu dělení: mladá dospělost (20–35 let), střední dospělost (35–50 let), pozdní dospělost (50–70 let) a stáří a dlouhověkost (70 let +)

Definice dospělosti neexistuje. Každá z vědních disciplín na dospělost nahlíží jinak.

Z právního hlediska se za dospělého považují jedinci, kteří dosáhli 18 let věku, jelikož tím nabyli právní subjektivitu. Tím, že člověk dosáhl 18 let, se z něho však nestává plně vyzrálý dospělý jedinec. Člověk v tomto věku může sice uzavřít sňatek nebo volit, ale to neznamená, že je z něj plně vyzrálý jedinec. Zralost tedy neurčuje věk, ale různé životní zkušenost, proto jsou mezi jednotlivými jedinci velké interindividuální rozdíly.⁴

Postupné stárnutí a vývojové změny představují nepřetržité změny, jejichž rozčlenění je do určité míry libovolné. Pro dospělost to platí dvojnásob, i když zde nejsou tak výrazné mezníky jako např. v dětství nebo v dospívání. Ovšem je velký rozdíl v citění, myšlení a sociálním chování u mladého dospělého kolem 20. roku života, padesátníka nebo starého člověka, kterému je kolem 80 let. Je proto potřebné rozdělit dospělost do určitých etap, které u každého jedince nastupují rozdílně a nutně se překrývají.⁵

Podle Jandourka je dospělost charakterizována biologickou zralostí, osvojováním si sociálních rolí, relativní psychickou ustáleností a schopností převzít odpovědnost za svůj život a za život svěřených osob.⁶

Biologické vymezení dospělosti je vázáno na fyzickou zralost, ale nemá větší společenský význam. Z hlediska biologického je důležitá proměna významu sexuality, doba sexuální zralosti. V této vývojové fázi je sexualita důležitým aspektem

---

⁴ THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015, s. 433, 440- 462. ISBN 978-80-262-0724-6

⁵ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, s. 167. ISBN 80-247-1284-9

⁶ JANDOUREK, J. Úvod do sociologie. Praha: Portál, 2003, s. 67, 68. ISBN 80-7178-749-3

partnerského vztahu. Postoj k sexualitě je na určitém stupni vývoje dospělého jedince ovlivněn potřebou mít dítě. Nabývá tudíž na významu její reprodukční složka.⁷

Biologická dospělost závisí na zrání organismu. Je možné ji vymezit jako životní etapu, která je z jedné strany ohraničena prvními známkami pohlavního zrání (první sekundární pohlavní znaky) a ze strany druhé dovršením pohlavní zralosti v plné míře a dokončením tělesného růstu. Z biologického hlediska se stává dospělým ten jedinec, který dosáhl fyzické zralosti.⁸

Psychická dospělost probíhá současně s biologickým dospíváním. Psychickou dospělost charakterizují nové pudové tendence a hledání způsobu, jak je uspokojovat. Je to zároveň nástup vyspělého způsobu myšlení.⁹

Dospělost z hlediska psychosociálního nebývá jednoznačně časově vymezená. U každého jedince probíhá v jinou dobu. Rozvoj osobnosti je závislý na úrovni sebepojetí a na vztahu k druhým. Vývoj vztahu k jiným lidem je zaměřen na vytvoření trvalých a uspokojivých mezilidských vztahů.

Znaků z psychosociálního hlediska je více a projevují se v různých oblastech. Jsou to změna osobnosti, změna v socializačním rozvoji a ekonomická nezávislost.

Ekonomická nezávislost je podmíněna sociálním osamostatněním. Jedinec v rámci své profesní role potvrzuje svou soběstačnost: zbavuje se závislosti na původní orientační rodině a přispívá k uspokojení potřeby seberealizace, která slouží jako prostředek sebetvrzení.¹⁰

---

⁷ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 9. ISBN 978-80-246-1318-5

⁸ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, s. 142. ISBN 80-247-1284-9

⁹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, s. 142. ISBN 80-247-1284-9

¹⁰ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 11. ISBN 978-80-246-1318-5

V dospělosti přibývá společensky vymezených rolí a jednání, jež nejsou přímo předepsány, ale společnost nás k nim nepřímo vede. Tato jednání a role určují v psychologii tzv. sociální hodiny. Podle psychologie určují tzv. sociální hodiny dobu, která je optimální pro splnění určitých vývojových úkolů, pro zaujetí určitých životních rolí i pro úpravu rolí již zaujatých. Na co je v daném věku čas a na co je ještě brzy nebo naopak pozdě nám naznačuje společnost. To platí pro ekonomickou soběstačnost, sňatek, plození dětí i pro způsob trávení volného času.¹¹

Thorová uvádí, že sociální hodiny se do určité míry seřizují podle biologického zrání. Vybočení z životního scénáře (ať už je to předběhnutí nebo zpoždění), který určuje biologické a sociální hodiny může být pro jedince frustrující. Ovšem v poslední době dochází k výraznému rozvolnění sociálních očekávání. Společnost je v současnosti k odchylkám od časového rozvrhu tolerantnější.¹²

---

¹¹ ŘÍČAN, P. Cesta životem. Praha: Panorama, 1990, s. 28-29. ISBN 80-7038-078-0

¹² THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015, s. 434. ISBN 978-80-262-0724-6

2 SOCIÁLNÍ ROLE

Diplomová práce je zaměřena na dospělé středního věku, kteří mají rodinu (partnera a děti), zaměstnání a zároveň studují vysokou školu. Tito dospělí vykonávají různé sociální role bez ohledu na sociální sféry, ve kterých se pohybují.

Chování člověka se již od počátků lidské existence vztahuje k jiným lidem nebo prvkům sociálního prostředí. Chování lidí je vlastně socializovaná forma lidského sebepojetí, které je utvářeno pod vlivem společnosti. Znamená to, že se člověk v určité sociální situaci chová tak, jak to daná situace vyžaduje. Komplex chování, který s určitou pozicí či dělbou činnosti souvisí, můžeme tedy označit pojmem role.

Role mají komplementární povahu, tedy se navzájem doplňují a smyslu nabývají právě až svou vztažností. Není to tedy pouze souhrn požadavků a očekávání, které má jedinec naplnit, ale je to zároveň vztah mezi lidmi v určité situaci.¹³

Základem fungování institucí a sociálních rolí je respektování právě těchto očekávání. Sociální role je jednání, které se od jedince očekává vzhledem k držiteli určité sociální pozice. Sociologie poukazuje na to, že skupiny a společnosti nejsou útvary sociálně homogenní. Lidé v nich zauímají různé pozice. Závisí na pozici jedince, jak bude řešit daný problém. Další členové skupiny nebo společnosti vědí, že taková závislost existuje, proto se na nositele různých pozic obracejí s odlišnými očekáváními. Obsah jednotlivých rolí tvoří právě tato očekávání.

Sociální role můžeme chápat, jako jednosměrný prostředek, který vede ke zvnitřnění závazných společenských norem. Přijímáním rolí si jedinec upevňuje sebekontrolu, která je zvnitřnělým odrazem sociální kontroly. Osvojení si rolí je zárukou naprostého souladu, který přispívá k udržování sociální stability.¹⁴

---

¹³ ŘEZÁČ, J. Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998, s.23- 25. ISBN 80-85931-48-6

¹⁴ KELLER, J. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2008, s. 70- 74 ISBN 978-80-86429-39-7

„Roli lze definovat jako soubor normativně vymezeného, v této pozici očekávaného, dovoleného i vyžadovaného chování.“¹⁵ Jsou to složité vzorce chování, které si jedinec osvojuje sociálním učením. Děje se tak zejména nápodobou a identifikací, a to již od dětství. Každá role vyplývá z určité pozice, tj. místo jedince ve skupině, a má svůj status, tedy určitou společenskou hodnotu, kterou nositeli přináší.

Sociální role jsou nějakým způsobem začleněny do osobnosti jedince. Každá role má pro člověka určitý význam a každý si tuto roli individuálně zpracovává, nějakým způsobem ji prožívá a hodnotí. To se také projevuje v oblasti jeho chování. Při realizaci každé role se uplatňují různé složky osobnosti. Tedy každá role je individuálně specifická. Roli může ovlivnit faktor:

- Kognitivní
- Motivačně – emotivní
- Kompetenční¹⁶

V životě hraje jedinec různé role, které lze členit podle různých hledisek (např. podle způsobu získání). Jiné jsou mu přiřčeny nebo závisí na jeho volbě, jiné role jsou mu dány již jeho existencí.

Obligátní role vyplývají automaticky z životní situace jedince, v rámci jeho existence v určité společnosti. Tyto role mohou být dané:

- Pohlavím – mužská a ženská role
- Vývojovou fází – role dítěte, dospělého, starce
- Zdravotním stavem – role nemocného nebo zdravého
- Sociální pozicí – role studenta, žáka, pracujícího

Tyto role si nelze vybrat. Nezávisí jen na vůli jedince. Ovšem je možné je realizovat do jisté míry různými způsoby.

---

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. Úvod do psychologie. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1997, s. 195. ISBN 80-7184-421-7

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M. Úvod do psychologie. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1997, s. 194–197. ISBN 80-7184-421-7

Volitelné, alternativní role přijímá jedinec na základě vlastního výběru, vlastní motivace.

- Rodičovská role – jedinec se stane nebo nestane rodičem
- Role vymezená výběrovým vztahem k určitým lidem – role přítele, kamaráda
- Role profesní – role lékaře, učitele, švadleny
- Role spojená se společenským stavem – vdaná, rozvedená, vdova

Každá z těchto rolí je individuální a specifická. Má pro jedince nějaký význam. Jestliže některou z rolí ztratí, může ji nahradit jinou.

Role je možné dělit i na role formální či neformální. Role formální má velmi přesná pravidla, jak ji získat. Často bývá právně určena. Je to např. role ředitele školy. Naproti tomu role neformální žádná přesná pravidla nemá. Jedinec si takovou roli může vybrat sám nebo mu ji přisoudí ostatní vzhledem k jeho vlastnostem nebo pozici. Další kategorií mohou být role vnucené. Jsou to role, které si jedinec nevybral a nestojí o ně. Taková to role může být nepříjemná a vyvolávat vnitřní napětí, ale její vliv je nějakým způsobem ohraničen a nezasahuje ve větší míře do soukromého života jedince.¹⁷

Nicky Hayesová dělí role podle délky trvání role. Role dlouhodobé, které se týkají rodinných vztahů např. role matky, dcery, partnera, rodiče. Role krátkodobé nebo pomíjivé jako je třeba cestující v dopravním prostředku. Mohou být i role dlouhodobější, které jsou ovšem časově omezené např. role studenta. Sociální role se vždy odehrávají v párech, protože se hrají vždy ve vztahu k jiné osobě.¹⁸

Sociální role jsou svým způsobem odzkoušené a funkční způsoby chování, které se váží k určitému sociálnímu statusu. Člověk tak ve svém životě hraje mnoho různých rolí, které se navzájem doplňují nebo kříží. Ne vždy je snadné tyto role udržet v elementárním souladu a přitom si zachovat vlastní identitu.

---

¹⁷ VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2005, s. 320- 325. ISBN 80-246-0841-3

¹⁸ HAYESOVÁ, N. Základy sociální psychologie. Praha: Portál, 2007, s. 10 – 11. ISBN 978-80-7367-283-6

V různých životních situacích se od nás očekává, že budeme na určitou situaci reagovat určitým způsobem, protože je daná situace nějak typizována. Osvojení si daného kulturního kontextu nám umožňuje pochopit jednání druhých a nenarážet na problémy v interakci. Jedinec může své jednání korigovat. Ztotožněním se s daným a vyžadovaným jednáním je člověk připraven pro každodenní život ve společnosti.¹⁹

Socializací jedince dochází k osvojování sociálních rolí. Z biologického jedince se vlivem procesu socializace stává bytost společenská. Cílem socializace je zformovat jedince tak, aby se i o samotě choval tak, jako by byl ve společnosti. Jedinec toho dosáhne tehdy, jestliže přijme za své hodnoty, vědění, normy a měřítko dané kultury.²⁰

Představy o tom, jakým způsobem by měli jedinci vykonávat sociální role, které jsou dány jeho věkem, pohlavím, profesí, postavením, si vytvořila každá společnost v průběhu svého trvání. Tyto představy zahrnuje do soustavy norem, jimiž reguluje chování a prožívání jedinců. Z těchto normativních požadavků je odvozen obsah socializace, který vymezuje vše, co jedinci umožňuje vytvořit si v sobě potřebné psychologické předpoklady realizace nejrůznějších sociálních rolí.²¹

Společnost do značné míry očekává, jak jedinec bude plnit své sociální role, jak je vnímá a převádí do konkrétního rolového chování. Aby mohl zastávat určité role, musí k tomu mít rolové dispozice, tedy předpoklady či osobní sklony k jejímu zvládnutí. Role má lidem do značné míry usnadnit život ve společnosti, ale někdy je tomu naopak. Jestliže je jedinec zaměstnán tolika rolemi, že není schopen dosáhnout svých povinností, takže trpí stresem, dochází u něj k rolovému přetížení. Jestliže na nositele role je ze strany partnera nebo společnosti činěn silný nátlak či dochází k přetížení role protikladnými očekáváním, jež nositel nemůže plnit, hovoříme o rolovém tlaku. Dále může dojít ke křížení rolí. K tomu dochází tehdy, když vzorce chování jedné role

---

¹⁹ BURIÁNEK, J. Sociologie, (pro střední školy a vyšší odborné školy). Praha: Nakladatelství Fortuna, 1996, s. 41. ISBN 80-7168-304-3

²⁰ KELLER, J. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2008, s. 38. ISBN 978-80-86429-39-7

²¹ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. Sociální psychologie. Praha: Grada Publishing, 2008, s.49- 50. ISBN 978-80-247-1428-8

přechází do role druhé a vznikne tím role nová. Někdy bývá člověk postaven do situace, kdy nemůže plnit všechna očekávání vyplývající z rolí, které zastává. Dochází tak ke konfliktu rolí.²²

2.1 TEORIE SOCIÁLNÍCH ROLÍ

Sociologie a sociální psychologie označují teorii rolí jako veškeré každodenní aktivity. Je to přístup, který vysvětluje, že během dne člověk vystřídá mnoho rozličných rolí. V těchto rolích se odráží všeobecně očekávané chování, které je v nich obsažené.²³

Americký filozof a sociální psycholog George Herbert Mead je považován za zakladatele teorie sociálních rolí. Ve své práci *Mind, Self and Society* (1934) se věnuje analýze procesu socializace. Dítě během socializace přebírá již existující způsoby řešení problémů a definování situací. Tento soubor respektovaných očekávání umožňuje spolupráci mezi jednotlivci v rámci skupiny, a vytváří tak sociální stránku lidské osobnosti.

Nezávisle na G. H. Meadovi přichází americký antropolog Ralf Linton s podobnými závěry. V knize *Study of Man* (1936) vychází z rozlišení role a statusu. Statusem označuje, že různí lidé zaujímají v rámci skupiny různá postavení. Role jsou dynamickým aspektem statusu a představují spojující článek mezi jednotlivcem a společností. Spolehlivou předvídatelnost lidského jednání zajišťuje výkon rolí, který je nezbytnou podmínkou jakékoliv koordinované akce.

Parsons dovádí teorii rolí do extrému svým strukturním funkcionalismem. Říká, že role jsou pevným ukotvením jedince ve společnosti. Dalo by se tedy mluvit o omezení svobody jedince, protože v rámci socializace je přebudován tak, aby přijal připravené

---

²² JANDOUREK, J. Úvod do sociologie. Praha: Portál, 2003, s. 62- 64. ISBN 80-7178-749-3

²³ Sociální role [online]. [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_role

role. Takový to přístup omezuje svým způsobem i pojetí osobnosti, jako individuální dynamické jádro psychiky.²⁴

Teorie rolí se vyvíjela postupným upřesňováním svého pojmového aparátu. Na nutnost rozlišovat očekávané jednání a skutečné chování konkrétních osob v určitých situacích poukázal psycholog Newcombe. Lewinston upozornil, že chování v roli je obtížně předpověditelné, protože je závislé na subjektivním výkladu požadavků role.

Dochází i k rozlišení různých typů rolí. A to role získané, připsané a vnucené. Z toho vyplynula skutečnost, že funkcionální pojetí rolí je vysoce problematické. Koncem padesátých let minulého století bylo poukázáno na to, že teorie rolí vyhovuje spíše tomu, co se očekává od sociologů a méně přispívá k pochopení vztahů mezi společností a individuí. Dahrendorf poukazuje na to, že se běžní lidé chovají jinak, než jak je tvořen abstraktní model člověka prostřednictvím koncepce sociálních rolí. Od něj také pochází typologie rolových očekávání. Dělí je podle závaznosti na to, co nositel role musí a co jen může udělat, a podle různosti použitých sankcí, jež následují, není-li toto očekávání splněno. Dahrendorf připomenul, že člověk má schopnost odstupu od svých rolí a může na ně pohlížet kriticky a zpochybňovat je.

Přibližně ve stejné době jako Dahrendorf upravuje koncepci rolí Merton. Přichází s teorií role set (sestava role). Narušuje tak dosavadní pohled na výkon a vymezení rolí. Říká, že různé osoby mohou stejnou roli definovat různě až protikladně. Záleží na tom, v jakém postavení jsou vůči nositeli role. Tito „vymezovatelé“ se mohou svými obtížně slučitelnými očekáváními dostat do konfliktu v roli.²⁵

2.2 KONFLIKT SOCIÁLNÍCH ROLÍ

Sociální role jsou, jak již bylo zmíněno, odzkoušené a funkční vzorce chování, jež jsou vlastní určitému postavení ve společnosti. Neznamená to však, že by se nemohly dostat do vzájemného konfliktu. Konflikt rolí je typickým konfliktem sociálně psychologické povahy. Nastává tehdy, jestliže je jedinec, který zaujímá určitou pozici,

---

²⁴ Sociální role [online]. [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_role

²⁵ KELLER, J. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2008, s. 69 – 72. ISBN 978-80-86429-39-7

nucen okolnostmi zaujmout neslučitelné nebo si navzájem odporující sociální role. Ke konfliktu může dojít i u role, jež obsahuje vnitřně neslučitelné požadavky. V některých případech může dojít i k tzv. „neslučitelnosti rolí“. To je tehdy, kdy jedinec realizuje dvě ve své podstatě nekompatibilní role.

Řezáč rozděluje konflikt rolí na:

- Konflikt záměny rolí – hraní role nevhodné pro určitou situaci, přebírání některých prvků určité role do role jiné
- Konflikt pojetí rolí – rozporné chápání vztahu mezi vlastní rolí a rolí partnera
- Konflikt pojetí a výkonu rolí – rozpor mezi osobním pojetím určité role a jejím reálným výkonem
- Konflikt očekávání vztahující se k jedné roli – rozpor, kdy se uvnitř jedné role dostávají do rozporu dílčí očekávání
- Konflikt pozic, konflikty skupin, konflikt norem, konflikt formálních a neformálních norem uvnitř skupiny, konflikt cílů ...²⁶

Keller uvádí, že Merton přichází s termínem role set (sestava rolí). Svým tvrzením narušuje sjednocený pohled na výkon a vymezení rolí. Poukazuje na to, že různé osoby mohou stejnou roli definovat různě až protikladně. Záleží na tom, v jakém jsou postavení vůči nositeli role. „Vymezovatelé“ svými obtížně slučitelnými očekáváními mohou navodit konflikt v roli. Nositel role musí zvolit, kterého z nich a do jaké míry uspokojí.

Kromě konfliktu v roli byly analyzovány ještě tři typy rolových konfliktů. A to:

- Konflikt mez rolemi – jedinec vykonává dvě role, které nelze sladit
- „Intra – sdělovatel konflikt“ – jedinec má ze sestavy role vůči vykonavateli role očekávání, která jsou spolu v rozporu, a není ochota rezignovat na žádnou z nich
- „Já – role konflikt“ – rozpor mezi potřebami a schopnostmi nositele rolí a očekáváními, která druzí s jeho rolí spojují.²⁷

---

²⁶ ŘEZÁČ, J. Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998, s. 152- 155. ISBN 80-85931-48-6

Hraním různých sociálních rolí se jedinec dostává často do tzv. rolových konfliktů. Ve formulaci a třídění rolí se někteří autoři liší. V zásadě je ale lze rozdělit na interpersonální a intrapersonální konflikty.

Intrapersonální konflikty jsou konflikty mezi dvěma či více nositeli rolí. Za jejich vznikem stojí střed neboli konflikt zájmů. Jsou to odlišné, protikladné zájmy představitelů doplňujících se rolí. Dalším rolovým konfliktem intrapersonálních rolí je konkurenční boj. Jde o boj nositelů stejných nebo blízkých rolí, kdy se jedná o prosazení zájmů zcela totožných.

Intrapersonální konflikt se týká vztahu jednotlivého nositele k určeným rolím, tedy jedince samotného. Při konfliktu role a osobnosti dochází k napětí mezi vnější adaptací a vnitřním protestem jedince. Je to pro něho nepřijatelná role. Tento konflikt může pro jedince končit jeho psychickým zhroucením nebo psychosomatickým onemocněním. Někdy jako reakce na tlak dojde k manifestnímu odmítnutí role. Tím se konflikt přesune do interpersonální roviny. Druhým typem intrapersonálního konfliktu je konflikt uvnitř role, který může mít dvě polohy.

- Sociální okolí nebo sociální skupina vysílá vůči nositeli role rozdílná, nejasná nebo neslučitelná očekávání.
- Nejasná či dvojnásobná očekávání vůči roli se objevují u samotného nositele. Je to pro něho neurotizující a dezorientující.

Třetí typ konfliktů vychází ze skutečnosti, že jedinec ve svém životě hraje několik rolí současně. To vede k tomu, že některá očekávání se u jistých rolí kříží, vylučují nebo narušují, a tím dochází ke konfliktu mezi rolemi.

Kromě již zmíněných rolových konfliktů existuje konflikt osobnosti a role. Je to role divergentní, která jedinci nevyhovuje a buď ji přijme, či nikoliv. (Opakem je role konvergentní, s kterou se jedinec ztotožňuje anebo si ji podle sebe dotváří.) V takovém případě člověk z nějakého důvodu roli vykonává (adaptuje se na ni), ale vnitřně se od ní distancuje. Jestliže ale jedinec roli nepřijme (neasimuluje ji), dostává se do složité

---

²⁷ KELLER, J. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2008, s. 72. ISBN 978-80-86429-39-7

situace. Roli vnějškově vykonává, ale vnitřně protestuje. Další možností je odmítnutí role a manifestní protest. Následkem tohoto konfliktu je vnitřní psychický konflikt a zároveň konflikt sociální, protože to většinou znamená dobrovolnou rezignaci na členství ve skupině, která jedince ze svého středu vyloučí.²⁸

Člověk ve svém životě hraje mnoho sociálních rolí, jež se mohou navzájem doplňovat nebo křížit. Tato práce je zaměřena na dospělé, kteří studují vysokou školu a kteří mimo role studenta vykonávají ještě role typické svému věku (role partnera, rodiče a zaměstnance). Tyto role se s rolí studenta mohou navzájem křížit, ale i doplňovat.

---

²⁸ REICHEL, J. Kapitoly systematické sociologie. Praha: Grada, 2008, s. 136 – 144. ISBN 978-80-247-2594-9

3 PROMĚNY SOCIÁLNÍCH ROLÍ

V průběhu života získává člověk různé role, které se odráží v jeho osobnosti. Ke všem rolím, které v člověk během života hraje, má určitý vztah. Životní proměny jedince se odráží právě prostřednictvím sociálních rolí. Každá životní etapa má své specifické role, jejichž změna je podmíněna rozvojem různých kompetencí. V období dospělosti jsou typické role partnerská, profesní a rodičovská.²⁹

Změny v oblasti rodinného chování i trhu práce jsou dány do souvislosti s procesem individualizace a se změnami hodnotových orientací v současných rozvinutých společnostech. Podle Becka individualizace znamená, že: *„biografie člověka je vyvázána z daných determinací, že je otevřená, závislá na vlastních rozhodnutích a uložena každému jednotlivci jako úkol, který musí svým jednáním realizovat“*. Tento proces vyvazuje jednotlivce z předem definovaných pravidel vázaných na jeho sociální postavení, otevírá mu možnost volit si svá uspořádání a aktivně konstruovat svoji biografii.³⁰

3.1 PROMĚNA PARTNERSKÉ ROLE

Také v oblasti partnerství došlo k výrazným změnám. Uzavírání manželských svazků již není podřízeno zájmům rodičů partnerů. Vzdůstá počet rozvodů a opakovaných manželství. Zvyšuje se věk partnerů při uzavírání sňatků či roste počet nesezdaného soužití. Manželství již není jedinou společensky akceptovatelnou formou partnerského soužití. V současnosti je pro lidi důležitější to, zda mají či nemají vztah.

V tradiční rodině byl výběr manželského partnera podřízen zájmům rodičů. Ti vybírali partnery svým dětem s ohledem na to, aby bylo zachováno společenské postavení rodiny, její majetek a kulturní habitus. Individualistické klima, ztráta

---

²⁹ VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie. Praha: Univerzita Karlova nakladatelství Karolinum, 2005, s. 325-327, 334. ISBN 80-246-0841-3

³⁰ BECK, U. Riziková společnost: na cestě po jiné moderně. Praha: Slon, 2004, s. 216. ISBN 978-80-7419-267-8

sociálních distancí v demokratické společnosti tento stabilizující prvek značně oslabilo.³¹

V dnešním světě vnímá většina lidí partnerský pár jako jádro rodiny a nezáleží, jestli je to pár manželský či nikoliv. V současnosti nemusí být rodina chápána jen jako jednotka zahrnující pouze heterosexuální pár a děti. Většina lidí v rozvinutých zemích sdílí názor, že základem dobrého vztahu je citová komunikace, tedy intimita. Manželství se nyní zakládají na sexuální přitažlivosti a romantické lásce. V dřívějších dobách se manželství na intimitě a citové komunikaci nikdy nezakládalo. Nebylo to jeho podstatou. V moderní době je tomu naopak. Komunikace je právě důležitým prostředkem pro vybudování dobrého vztahu. Fungující partnerský vztah je založen právě na rovnosti, kdy obě strany mají stejná práva a povinnosti a kdy mezi partnery je vzájemná důvěra. Tyto faktory ovšem nelze považovat za samozřejmost.

Právo na svobodnou volbu partnera bylo v tradiční společnosti podřizováno zájmům rodičů. Jednalo se dohodnuté sňatky, kterými se zachovával nebo rozšiřoval majetek rodu. Úmyslem rodičů bylo také zachování společenského postavení rodiny. Ke sblížení partnerů docházelo až po svatbě. Současné moderní postoje jsou zcela opačné. Manželské vztahy jsou vytvářeny na základě svobodné volby, která vychází z romantické lásky nebo sexuální přitažlivosti.³²

V moderní době se lidé osvobodili od starých vazeb, kdy byli nuceni uzavírat svazky podle společenských tříd a místních komunit. Také již nejsou podřízeni vrchnosti a církvi. Ztratila se tak ale jednota rolí a činností. Daní za toto osvobození je rozdrobení lidského života do málo souvisejících sfér, které jsou řízeny byrokratickým aparátem moderního státu. Státní a jiné instituce se dnes častěji vměšují do ubývajících rodinných kompetencí.

---

³¹ MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 21 – 22. ISBN 80-86429-58-X

³² GIDDENS, A. Sociologie, Aktualizované a rozšířené vydání revidované Philipem W. Suttonem. Praha: nakladatelství Argo, 2013, s. 307 – 308. ISBN 978-80-257-0807-1

Rodina si dnes udržela svou výchovnou funkci jen vůči nejmenším dětem, kde má nezastupitelnou roli. Je místem, kde uspokojujeme své citové potřeby, ale i místem konzumu a rekreace, místem ekonomických hodnot. Nejcennějším statkem, který dnes rodina může svým dětem předat, je vzdělání. Úlohu zprostředkovatele kulturních hodnot rodina vykonává jen nepřímo volbou školy. V ostatních případech jsou masové sdělovací prostředky její konkurencí.³³

3.2 PROMĚNY RODIČOVSKÉ ROLE

Rodičovská role prošla v posledních letech výraznými změnami. Jednou z nejvýznamnějších proměn rodičovské role je snižování počtu narozených dětí. Statistiky ze sedmdesátých let minulého století přinesly zprávu, ve které uváděly pokles porodnosti hlavně v průmyslově vyspělých státech pod reprodukční míru. Naopak od osmdesátých let dochází ke zvyšování počtu dětí narozených mimo manželství. Další proměnu, kterou rodičovská role prodělala je, že založení rodiny lidé odkládají do vyššího věku. Mění se též paradigma výchovy z oblasti adaptace do oblastí rozvoje individuálních schopností.

S vynálezem antikoncepce, která ženám umožnila rozhodovat o tom, zda budou mít děti a kolik jich budou mít, došlo k výraznému poklesu porodnosti. Jestliže se žena rozhodne pro jedno či dvě děti, nenaplnuje péče o ně zcela její život. Profesní kariéra se pro ni stává stejně důležitou jako je pro muže, a proto postupně opouští výhradní péči o domácnost a rodinu a věnuje se své pracovní profesi. Mateřství se tak stává významnou, ale poměrně krátkou epizodou z celoživotního údělu ženy.

Další změnou, kterou prodělalo postavení rodiny v procesu reprodukce, je ztráta monopolu rodiny na plození dětí. S vývojem nových technologií, zejména hormonální antikoncepce a nitroděložních tělísek, přestala být rodina institucí s výhradní legitimizací reprodukčního aktu. Z těchto důvodů stoupá v moderní společnosti počet dětí narozených mimo manželství.

---

³³ MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 23-24. ISBN 80-901424-7-8

K oslabení vlivu rodiny došlo i v procesu socializace dětí. Specialisté a formální organizace přejali od rodiny vzdělávání dětí a masmédiá oslabila její výchovnou funkci. Lékaři a léčebná zařízení převzali od rodiny péči o staré, nemocné a postižené a rodině zůstala jen zábava a konzum.³⁴

3.3 PROMĚNA PRACOVNÍ ROLE

Stejně jako role partnerská a rodičovská se výrazně změnila role pracovní. Jestliže se na práci podíváme globálně, najdeme velké rozdíly mezi rozvíjejícími se zeměmi a vyspělým světem. S rozvojem průmyslové společnosti došlo ke zvýšení dělby práce a vzájemné ekonomické závislosti. V průmyslových zemích pracuje v zemědělství jen malé procento lidí, zatímco rozvíjející se státy mají stále jako hlavní zdroj obživy práci v zemědělství. V moderní společnosti ztrácí pojem „průmyslové země“ svůj smysl. V těchto společnostech se zvýšil počet zaměstnaných lidí v sektoru služeb. Na pracovním trhu vzrůstá poptávka po znalostech namísto fyzické síly. Podle některých názorů dochází v současnosti k přechodu z industriální éry do období znalostní ekonomiky. Společnost klade důraz na vědění, znalosti, informace. Na trhu práce jsou proto konkurenčními výhodami tvořivost, adaptace a učení se.

Před industrializací se práce odehrávala převážně doma a podílela se na ní většina členů domácnosti. Nové technologie a stroje na pohon pomocí uhlí nebo elektřiny přispěly k oddělení práce a domova. Masová produkce vytěsnila výrobky drobných řemeslníků, kteří pracovali doma, a lidé hledali novou práci v továrnách.

V tradiční společnosti většina lidí pracovala v zemědělství. Ostatní byli převážně vyučeni v nějakém řemesle. Kromě specializovaných rolí, kterými byly např. kněz, obchodník nebo voják, existovalo dvacet až třicet hlavních řemesel. V moderní průmyslové společnosti nabízí tisíce rozdílných povolání.

---

³⁴ MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 21, 22, 146- 152, 174- 184, 211, 263. ISBN 80-86429-58-X

Lidé pracující v zemědělství byli ekonomicky soběstační, obstarávali si sami jídlo, ošacení a další věci nezbytné k životu. Oproti tomu v moderní společnosti došlo k růstu vzájemné ekonomické závislosti.³⁵

---

³⁵ GIDDENS, A. Sociologie, Aktualizované a rozšířené vydání revidované Philipem W. Suttonem. Praha: nakladatelství Argo, 2013, s. 808 – 813, 834. ISBN 978-80-257-0807-1

4 STŘEDNÍ DOSPĚLOST JAKO SPECIFICKÁ ŽIVOTNÍ FÁZE

Vzhledem k tomu, že práce je zaměřena na dospělé středního věku a jejich různé životní role, bude popsána v této kapitole střední dospělost jako specifická vývojová fáze. Nejprve bude provedeno obecné vymezení střední dospělosti, dále popsána krize středního věku, sendvičová generace a nakonec bude následovat popis typických rolí dospělého (role partnerská, rodičovská a pracovní).

Říčan uvádí, že v období mezi třicátým a šedesátým rokem se odehrává „hlavní život“. V této době se jen pomalu mění duševní i tělesný život a posláním jedince je „pracovat a milovat“. Těžiště této životní etapy je mimo člověka samotného. Přebírá odpovědnost za potomky a s láskou o ně pečuje. Ale odpovědnost a péči nemusí věnovat jen svým potomkům. Stejně tak může převzít odpovědnost a péči např. za studenty, zaměstnance, pacienty, kteří přijímají jeho vedení. Hlavním úkolem této životní etapy tedy je generativita (z latiny genero = plodit, rodit, tvořit).³⁶

Tak jako u samotné dospělosti neexistují ani u střední dospělosti jasně určené mezníky, které by přesně určovaly přechod z jednoho období do druhého. Langmeier a Krejčířová uvádějí trvání střední dospělosti mezi 25. a 30. rokem až do přibližně 45. roku.³⁷ Thorová hovoří o střední dospělosti jako o věku mezi pětatřiceti a padesáti lety.³⁸ Křivohlavý posunuje hranici střední dospělosti od třicátého roku až k šedesáti letům života.³⁹ Pro svoji diplomovou práci jsem si stanovila věkové vymezení podle Thorové na 35 až 50 let.

---

³⁶ ŘÍČAN, P. Psychologie. 4. vydání. Praha: Portál, 2013, s. 282. ISBN 978-80-262-0532-6

³⁷ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, s. 172. ISBN 80-247-1284-9

³⁸ THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015, s. 445. ISBN 978-80-262-0724-6

³⁹ KŘIVOHLAVÝ, J. Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: Možnosti, které čekají. Praha: Grada, 2011, s. 18. ISBN 978-80-247-3604-4

Jedince středního věku vnímá společnost jako vysoce produktivního, zralého a zkušeného člověka. Jeho bohaté profesní zkušenosti mu umožňují dosahovat vrcholných úspěchů. Ale tento věk s sebou přináší v pracovní oblasti i určitá úskalí v podobě konkurence mladších spolupracovníků. Aby si jedinec obhájil svoji pozici, musí pružně reagovat na novinky v oboru a své znalosti neustále rozšiřovat a zdokonalovat.

Životní situace jedinců ve středním věku jsou velice rozmanité. Někteří čtyřicátníci mohou mít za sebou dvacetileté manželství a jiní do manželství teprve mohou vstupovat. Lidé v tomto období mají starosti se svými dospívajícími dětmi, jiní čelí odchodu dětí z domácnosti a další se teprve mohou o děti snažit.

Čtyřicátý rok života, který je z psychického hlediska popisován jako životní milník, vybízí člověka k životnímu bilancování, jelikož představuje polovinu života. Dostává se tak člověku do mysli, že dosáhl životního vrcholu a nyní již začíná sestupovat. Proto se jeho původní hodnoty a cíle přestávají jevit jako ideální a člověk je přehodnocuje a stanovuje si cíle nové. Stanovení si nových cílů a změna životních plánů může být radostná a tvořivá, ale i destruktivní a bolestná.

V důsledku involučních změn se ve střední dospělosti začíná měnit tělesný vzhled, který tvoří podstatnou část naší identity. Lidé začínají mít zdravotní potíže, které se do této doby neprojevovaly, prohlubují se vrásky, vypadávají vlasy, mírně ubývají fyzické síly a zhoršuje se kvalita spánku. Snižuje se pokles sexuální výkonnosti a plodnosti. Rychlost těchto změn je do určité míry individuální. Záleží na správné životosprávě každého jedince.

Člověk vnímá střední dospělost různým způsobem. Někteří jako vrcholné období svých životních sil. Tedy období, kdy je jedinec finančně stabilní, nezávislý, autonomní, sociálně začleněný a spokojený v rodinném a pracovním životě.⁴⁰

---

⁴⁰ THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015, s. 445 a 446. ISBN 978-80-262-0724-6

Říčan ve své knize *Cesta životem* uvádí, že střední dospělost, tedy období mezi 30. a 40. rokem, je obdobím stability a vrcholu tělesných s duševních sil. Pro tuto životní etapu je také příznačná vysoká výkonnost a dobré zdraví. Třicetiletý člověk je už v životě pevně usazen, pracuje a miluje naplno. Je to už zcela dospělý jedinec a stárne pomalu. V tomto období obyčejně stoupá osobní moc a vliv jedince v pracovní sféře. Třicátník je perspektivní kádr po všech stránkách. Jeho tvořivost a výkonnost se opírá nejen o talent, ale i rutinu (a to v dobrém slova smyslu), tudíž se může plně soustředit na obtížné, složité a nové pracovní úkoly.

Rodinný život se pro třicátníka stává hlavním nebo alespoň jedním z ústředních životních témat. Je to období, kdy se některá manželství rozpadají a uzavírají se nová. Druhá manželství bývají trvalejší a spokojenější, než byla ta první. Jedinci vstupující do druhého manželství již bývají celkově zkušenější, samostatnější a osobnostně zralejší.⁴¹

Střední věk se většinou spojuje s obdobím, kdy člověk upadá do každodenního stereotypu (Wethington et al. 2004). Ovšem toto období nemusí být spojováno jen se zaběhnutými životními vzorci jednání, ale může to být období spojené s pozitivními deskriptory, jako jsou znalosti, odpovědnost nebo kompetenčnost. Pro oba názory existují určité empirické podklady. Eichorn a spol. (1981) uvádí, že jsou lidé v tomto období svého života prožívají životní zvraty i úspěchy. Naproti tomu Levinson a spol. (1978) a Sheely (1976) označují toto období za období zmatku a krize. V ostrém kontrastu s tímto názorem je názor Neugartena (1968), jež střední dospělost považuje za období vrcholného fungování a odpovědnosti. Je zřejmé, že názory vědců a klinických pracovníků se různily. Jedni považovali střední dospělost za období stability, kdy se nemůže stát nic významného, druzí naopak zastávali názor, že existují krize a problémy zejména v oblasti duševního zdraví, které jsou způsobeny fyzickými změnami a sociálními otřesy. Erikson (1963) předpokládá, že zažít krizi může být prospěšné pro následný pozitivní růst a rozvoj jedince.

Národní průzkum, který provedla Americká rada pro rodinné praktiky v roce 1990, zjistil, že změny v duševním a fyzickém zdraví byly považovány za nejhorší aspekty

---

⁴¹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990, s. 295- 301. ISBN 80-7038-078-0

středního věku. Respondenti se nejvíce obávali chronických onemocnění a nadváhy. Naproti tomu jako pozitivní aspekt tohoto období uváděli pocit větší svobody, nezávislosti, finančního zabezpečení a zlepšení vztahů s rodinou a přáteli. Shrnou-li se výsledky z různých oblastí života lidí středního věku, dá se konstatovat, že pro toto období jsou patrné zisky i ztráty.⁴²

4.1 KRIZE STŘEDNÍHO VĚKU

Dlouho se věřilo, že mezi 35. a 50. rokem života člověka je období vrcholného životního rozmachu. Jedinec má za sebou dokončené vzdělání, získal životní a pracovní zkušenosti, které mu umožnily dostat se až na vrchol pracovní kariéry i osobních met.

V šedesátých letech minulého století došlo k obratu v nazírání na tuto etapu lidského života. Elliot Jacques, kanadský psycholog, v roce 1965 publikoval článek „Smrt a krize středního věku“. (Jacques, 1965)⁴³

Byl patrně prvním, kdo použil termín „krize středního věku“. Domníval se, že tato krize vzniká kolem 35. roku života, kdy člověk začne rekapitulovat minulost a uvažovat o budoucnosti. Ženy v tomto období začínají pociťovat strach z blížící se menopauzy. Muži naopak pociťují strach z poklesu intenzity sexuálního chování. Jedinec si začne uvědomovat neodvratitelnou realitu smrti.

Na krizi středního věku má vliv dosavadní způsob života a individuální načasování různých událostí, které člověka během života zasáhnou, jako např. rozvod, vážná nemoc, ztráta zaměstnání, smrt blízké osoby.⁴⁴

Krize středního věku je široký pojem, který označuje období negativního emočního stavu. Tyto emoční stavy mají různou intenzitu a jsou vyvolávány širokou škálou

---

⁴² Development in midlife. [online]. [cit. 2019-09-11]. Dostupné z: http://midus.wisc.edu/findings/pdfs/367.pdf?fbclid=IwAR09GXPCrJtxFhSFc-10bG1kcw8DWgC_EAkCbMF8fxN16-nEjQL4ExHnp4

⁴³ HRDLIČKA, M., KURIC, J., BLATNÝ, M. Krize středního věku – úskalí a šance. Praha: Portál, 2006, s. 11- 12. ISBN 80-7367-168-9

⁴⁴ THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015, s. 448. ISBN 978-80-262-0724-6

určitých podnětů. Je to také období, kdy člověk hodnotí svůj dosavadní život. Jde o jakousi bilanci smyslu života, dosažených cílů. V tomto dlouhodobém procesu jedinec hodnotí předchozí, skutečné i domnělé chyby. Srovnává svou životní situaci s dřívějšími ideály a hodnotí, jak se mu podařilo je naplnit. Vede svůj vnitřní monolog, ve kterém se odráží nejistota, ale i plánování další etapy života. Ženy se „nemohou dočkat“ až děti opustí rodinné hnízdo a odejdou např. na vysokou školu, že budou mít konečně čas pro sebe a nebudou neustále někam spěchat. Muži toto období neprožívají tak intenzivně. Spíše očekávají, že po odchodu dětí z domova, bude žena směřovat svoji péči na něho. V některých případech jsou ovšem muži zklamání, a proto u nich dochází k podráždění nebo k úzkosti. Časem se však každému podaří upravit si nový životní režim a získat novou jistotu.

Mnoho lidí se ovšem v tomto věkovém období může setkat s nemocemi či úmrtím někoho blízkého. Po prožitém šoku u nich může docházet k depresím nebo apatii. V tomto období potom záleží na vztazích s nejbližším okolím a na osobních komponentech, do jaké míry se podaří se ztrátou či nemocí blízkého vyrovnat.⁴⁵

Krize středního věku je tedy jakousi rekapitulací, kdy dochází k potvrzení stávající identity, ale může člověk dospět i k její přestavbě. Člověk prožívá pocit úzkosti, že brzy nebude moci uskutečnit některé změny. Na tyto prožitky člověk reaguje:

- Regresem – rizikové chování, odvržení závazků, zneužívání různých látek
- Odmítnutím projevů stárnutí – snaha o nadměrnou kompenzaci, útěk
- Dekompenzací psychického stavu – deprese, úzkosti, apatie. V některých případech mohou tyto stavy dosáhnout až psychického onemocnění.

Někteří jedinci prožívají krizi středního věku aktivně, jiní pasivně.

Aktivní forma – člověk se snaží změnit svůj dosavadní způsob života (kosmetické zákroky, hubnutí, workoholismus, milostná dobrodružství)

Pasivní forma – člověk je bez života, vyčerpaný, unavený, trpí pocitem nudy...

---

⁴⁵ FARKOVÁ, M. Dospělost a její variabilita. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 109- 112. ISBN 978-80-247-2480-5

Jestliže se stávající hodnoty a cíle stanou pro člověka nedostačující, začne uvažovat o nových životních cílech, které by ho uspokojily. V tomto věku se ozývají neuskutečněné sny a touhy, které se člověk snaží si splnit. Důsledky těchto plánů mohou být až destruktivní, ale i naopak tvořivé.⁴⁶

Východiskem z krize středního věku tedy může být i nějaká forma dalšího životního vzdělávání.

Jestliže člověk prožije krizi středního věku a přijme ji jako cennou lekci pro další etapu života, může ji využít i k pomáhání druhým lidem v životních krizích. Životní krize a problémy nastavují jiné pořadí hodnot. Důsledkem toho je potom skutečný životní úspěch. Osobní rysy jedince, rodinné zázemí a především vnější okolnosti ovlivňují formu a hloubku krize středního věku.

Podle Hrdinky jsou znaky krize středního věku:

- Nespokojenost – se zaměstnáním, s dosavadním životem
- Obviňování druhých – za svůj stav a nenaplněné touhy
- Krize identity – člověk nemá jasno kým je a jaké je jeho místo v životě
- Tlak času – tělesné změny, změny v rodině (dospívající děti), zdravotní problémy

Krizi středního věku můžeme pozorovat v jednotlivých stádiích (podle tzv. „krizového scénáře“). Protože je každý člověk jiný, prožívá tyto změny každý individuálně a odlišně.

Prvním stádiem je šok. Lidé si uvědomí časové souvislosti a propojí je se skutečnostmi, které předtím spíše tušili.

Jako druhé stádium je odmítání a popírání skutečnosti. Je to fáze, kdy si člověk říká: „Přece nejsem tak starý/á“.

---

⁴⁶ THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015, s. 448. 452. ISBN 978-80-262-0724-6

Další je stádium smutku, deprese a bezmoci. Tuto skutečnost člověk sice přijímá, ale těžce ho zasahuje, je z této situace zmatený a nevidí žádné řešení.

Posední je stádium hněvu a obviňování. Jedinec obviňuje sám sebe za svá minulá selhání a rozhodování. Je to jakási psychologická obrana proti času, který je v této chvíli náš nepřítel, vůči kterému jsme bezmocní.⁴⁷

V období středního věku se do popředí dostávají i jiná témata než ta, která tu byla dříve. Mění se hodnoty, cíle, v některých případech i způsob života. Před jedincem se otevírají nová životní témata, nové úkoly. Některé se dostávají do konfliktu s dosavadními hodnotami a vytýčenými cíli. Proto by se měl člověk naučit akceptovat své stárnoucí tělo, rozvinout zralý partnerský vztah a akceptovat tělo stárnoucího partnera, překonat sílicí sexuální stereotyp, jež v kombinaci se slábnoucí sexuální touhou oslabuje sexuální prožitek.

Smířit se s odchodem dětí z rodiny a přijmout jejich partnera jako nového člena rodiny, vybudovat si s nimi rovnocenný vztah a akceptovat obrat rolí ve vztahu k vlastním rodičům.

Také je dobré si udržovat stávající přátelství, ale i navazovat přátelství nová s vrstevníky, ale i mladšími a staršími jedinci. Pěstovat si koníčky a utužovat oblast zájmů a her spolu s přáteli, kteří jsou jednou z opor tzv. psychohygienického trojúhelníku (rodina, profese). Fungují-li všechny tři opory, pak i následný výpadek jedné z opor nevede k rozpadu celého systému. Zbylé dvě opory alespoň částečně zachrání životní stabilitu. Z tohoto důvodu by měl mít každý jedinec zájem udržovat tento psychohygienický trojúhelník.

Ke konci středního věku je pravděpodobnost, že se staneme prarodiči. Jestliže tento moment přijde příliš brzy, přináší s sebou i negativní emoce a strach o budoucnost vlastního potomka, který na sebe příliš brzy přijal odpovědnost nejen za sebe, ale i za

---

⁴⁷ HRDINKA, J. Jak přežít krizi středního věku. Praha: Advent- Orion, 2014, s. 14-27, 54- 57, 61-69. ISBN 978-80-7172-801-6

partnera a děti. V těchto negativních emocích se též odráží obava o vlastní stáří, která bývá spojena se statutem prarodičovství.⁴⁸

Návod ke spokojenosti neexistuje. „*Ten, kdo objeví a předloží zaručený návod pro spokojený a šťastný život, by měl obdržet Nobelovu cenu.*“ Každý člověk chce být ve svém životě šťastný a spokojený, ale štěstí a spokojenost v životě narušuje spousta vnitřních a vnějších problémů. Proto by si měl člověk osvojit dvě základní zásady. A to je schopnost vidět pozitivní skutečnosti a systematicky se zabývat svým životem. Člověk by si měl udělat dostatek času na čtení dobrých knížek, dále by se měl zamyslet nad svým duševním a tělesným zdravím. Udělat si dostatek času na sebe sama.⁴⁹

4.2 SENDVIČOVÁ GENERACE

Toto označení se používá pro generaci lidí, kteří dospěli do středního věku a starají se současně o své nezaopatřené děti a zároveň o své stárnoucí rodiče. K této situaci dochází zejména vlivem několika faktorů. Jedním z nich je odkládání rodičovství do vyššího věku. Z těchto dospělých se stávají multigenerační pečovatelé. Na osoby ve středním věku tak doléhají nároky na vícegenerační péči obrovskou vahou. V některých domácnostech žijí nezaopatřené děti (od batolat až po adolescenty nebo mladé dospělé - studující např. na vysoké škole) a zároveň s nimi žijí stárnoucí rodiče, kteří často trpí fyzickými či psychickými problémy. Dostávají se tedy do situace, kdy pracují a musí se zároveň starat o dvě generace. Vytváří se tím „sendvič“. Dospělý ve středním věku je tak sevřen mezi svými dětmi a rodiči. Sendvičová generace se stará o to, aby udržela rodinu pohromadě, aby chod domácnosti byl v pořádku, ale kromě těchto povinností na ni doléhají i požadavky v zaměstnání.⁵⁰

---

⁴⁸ HRDLIČKA, M., KURIC, J., BLATNÝ, M. Krize středního věku – úskalí a šance. Praha: Portál, 2006, s. 23- 42. ISBN 80-7367-168-9

⁴⁹ HRDINKA, J. Jak přežít krizi středního věku. Praha: Advent- Orion, 2014, s. 121- 129. ISBN 978-80-7172-801-6

⁵⁰ BERTINI, K. Sendvičová rodina: Souběžná péče o malé děti a seniory. Praha: Portál, 2013, s.13-20. ISBN 978-80-262-0478-7

Farková zdůrazňuje, že v souvislosti s péčí o stárnoucí rodiče je třeba projevovat jim úctu a vstřícnost. A to bez ohledu, zda pro ně byli ideálními rodiči či nikoliv. Jestliže stárnoucí rodiče potřebují pomoc svých dětí, měly by jim pomáhat s láskou a věnovat jim takovou péči, jakou věnovali oni dříve svým potomkům.⁵¹

Lidé ve věku střední dospělosti prožívají životní etapu, která na ně klade vysoké nároky na výkonnost, ale také na psychickou odolnost. V tomto období musí dospělí věnovat čas a energii na výchovu dětí, věnovat se povinnostem v domácnosti i v zaměstnání a zároveň pečovat o své stárnoucí rodiče. Střední věk je tedy velice náročným obdobím, v němž jedinec musí sladit rodinnou i pracovní oblast života. Sladování těchto oblastí společně s nedostatkem času a energie, stres, únava a životní nespokojenost často vede ke konfliktům v rodině nebo v práci. A může vést k celkovému přetížení a vyčerpání.⁵²

Charles R. Pierret uvádí v článku *The 'sandwich generation': women caring for parents and children*, že termín sendvičová generace se v USA v posledních dvaceti letech stává stále běžnější. Vyplývá to z údajů Národního longitudinálního průzkumu, který se zaměřil na ženy ve věku 45–56 let, jež pečují o své děti a stárnoucí rodiče. Jsou to převážně ženy, na které jsou kladeny jednak požadavky ze strany stárnoucích rodičů, a jednak požadavky vlastních dětí, které jsou na nich závislé.

Podle zprávy AARP (formerly the American Association of Retired Persons) vyplývá, že 44 % žen ve věku 45–56 letých se staralo o alespoň jednoho žijícího rodiče a jedno dítě mladší 21 let. A pouze 7 % žen z této věkové kategorie žilo v třígenerační domácnosti.

Sendvičová generace není v jistém smyslu nic nového. Její kořeny jsou pravděpodobně v mnoha demografických trendech. Z historie je známo, že se o své staré a nemocné rodiče staraly jejich děti a přitom vychovávaly své vlastní potomky.

---

⁵¹ FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada, 2009, s. 116. ISBN 978-80-247-2480-5

⁵² THOROVÁ, K. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015, s. 453. ISBN 978-80-262-0724-6

Průzkumy z let 1997 a 1999 ukázaly, že 33 % amerických žen se současně stará nejen o své děti, ale i své stárnoucí rodiče, jak to vyplývá z údajů NLSYW (the National Longitudinal Survey Women), proto je lze označit jako sendvičovou generaci.⁵³

Fenomén sendvičové generace začíná být čím dál patrnější i v České republice. Tato generace je věkově elastická. Mohou to být lidé ve věku třiceti až šedesáti let. Záleží na konkrétní rodině, jak jsou v ní generace poskládány. Lidé žijící v takovéto rodině často trpí konfliktem svých životních rolí. Starost o děti a rodiče je finančně náročná. Z jednoho platu živí další závislé osoby. Samotná péče je i velice psychicky náročná a vyčerpávající. Sendvičová generace se vytváří odkládáním rodičovství do pozdějšího věku, stárnutím populace a posouváním věku odchodu do důchodu. Podle Kolářové ze společnosti Gender Studies jsou potřeby sendvičové generace ze strany státu i zaměstnavatelů přehlíženy.⁵⁴

České ženy střední generace, podle výzkumu Možného, poskytují svým rodičům převážně praktickou pomoc, která se skládá z pomoci v domácnosti a zajišťování pochůzek. Starší generace poskytuje pomoc spíše mladší generaci, a to v podobě hmotných darů nebo jednorázové peněžní částky. Matky střední generace v současné době ještě samy pracují, a tudíž nejsou příliš závislé na pomoci druhých. Se svými dětmi jsou většinou denně v kontaktu nebo alespoň několikrát týdně. Obě generace označily jako nejčastější formu podpory pomoc emocionální v podobě rad, podpůrných rozhovorů nebo v poskytnutí útěchy.⁵⁵

---

⁵³ The 'sandwich generation': women caring for parents and children [online]. [cit. 2019- 09-11]. Dostupné z: <http://http://caregiverslibrary.org/portals/0/art1full.pdf>

⁵⁴ V Česku se rozrůstá ‚sendvičová generace‘, stará se o děti a staré rodiče [online]. [cit. 2019-08-09]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/v-cesku-se-rozrusta-sendvicova-generace-stara-se-o-deti-i-stare-rodice_201210191947_mvdydrova

⁵⁵ MOŽNÝ, I., Mezigenerační solidarita (výzkumná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu „Hodnota dětí a mezigenerační solidarita“. VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno: 2004, s. 68 – 70. [online]. [cit. 2019-21-09]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_155.pdf

4.3 PARTNERSKÁ ROLE VE STŘEDNÍ DOSPĚLOSTI

Typickou rolí dospělého ve střední dospělosti je role partnerská. Ve čtyřiceti letech si člověk uvědomuje, že se jeho postoje k manželskému partnerovi změnil, ale zároveň se změnilo téměř všechno, včetně jeho sebepojetí. Každý z partnerů během života prochází jiným vývojovým stádiem a řeší jiné problémy, které mohou manželský vztah zatěžovat. Role mužská a ženská se liší z hlediska obsahu a tempa zrání, proto zpravidla ženy procházejí krizí středního věku dříve než muži. Toto způsobuje komplikace ve vzájemném porozumění mezi manžely. Proto je důležité ve druhé polovině života sladit péči o uchování a rozvoj kvality partnerského vztahu se svými vlastními plány a osobním rozvojem.

Kvalita manželství může být významně ovlivněna emoční pohodou a celkovou dobrou domácí atmosférou. Dobrou pohodu v manželství mohou podstatně zhoršovat narušené partnerské vztahy. Signálem narušeného vztahu bývá omezení vzájemné komunikace, odmítání a převaha kritiky, úbytek společných aktivit, nedostatek podpory a solidarity.

Tendencí ke změně partnerského vztahu v tomto věku bývá potřeba zbavit se stereotypu a závislosti na partnerovi nebo potřeba ještě jednou dosáhnout hlubší vztahové intimity. Proti těmto tendencím působí stabilita a spolehlivost dlouholetého vztahu a neochota přijmout nepříjemnosti vyplývající z rozchodu.

Ve středním věku se dospělým otevírá možnost experimentovat se svými rolemi v rodině. U žen bývá výraznější uvolnění z vazeb na rodinu. Byly tímto způsobem více limitovány. Po odchodu dětí se ženy více zaměřují na sebe, zvyšuje se důraz na osobní úspěch. Někdy tyto změny mohou nepříznivě ovlivnit partnerský vztah.

Hlavním úkolem partnerů ve střední dospělosti je vytvořit spolehlivý a bezpečný vztah, jež by se mohl stát zdrojem solidarity a opory pro období stárnutí a stáří, ale především zdrojem jistoty. Je to zcela jiný úkol, než bylo založení rodiny a výchova

dětí, proto v něm mohou uspět lidé s jinými osobními vlastnostmi, než měli ti, kteří výborně zvládli předchozí období.⁵⁶

4.4 RODIČOVSKÁ ROLE VE STŘEDNÍ DOSPĚLOSTI

V období střední dospělosti je rodičovská role důležitou součástí identity. Péče o dorůstající děti umožňuje rodičům vyhnout se prázdnotě a dát vlastnímu životu smysl. Vědomí, že je člověk dobrým otcem či matkou, ovlivňuje do jisté míry spokojenost s vlastním životem. Ovšem v tomto období se mění obsah rodičovské role. Důvodem změny není jen věk rodičů, ale dospívání a postupné osamostatňování dětí. Ochranařství, pečovatelství a neustálá tendence ovládat život svých potomků se stává zbytečným až nežádoucím. Proto si musí rodiče zvolit jiný způsob naplňování svých rodičovských rolí. Proměna vztahu mezi rodičem a dítětem nemusí být pro rodiče vždy lehko přijatelná. Rodiče a dospívající děti se vzájemně ovlivňují a v tomto období dosahuje interakční socializační působení svého vrcholu. Po odchodu dětí od rodičů dochází k výraznému poklesu tohoto působení. Jedná se především o vliv zpětné vazby. Dospívající často tlačí rodiče do pozice, která pro ně nebývá vždy přijatelná. Výsledkem vzájemného nátlaku bývá přijetí oboustranného kompromisu. Jestliže se ovšem nevytvoří, může dojít k symbolickému nebo faktickému narušení integrity rodiny a rozpadu mezigeneračních vazeb. Hranice vymezující samostatnost a svobodu se obvykle vytvoří na konci adolescence.

Vývoj rodičovské role závisí na proměnlivosti, na vzájemném vztahu potřeby stálosti, jistoty a potřeby nový podnětů. Je závislý na uspokojování ostatních aspektů života (v profesi, partnerství), na míře uspokojení z rodičovského pečovatelství nebo na skutečnosti, zda je jediným zdrojem seberealizace a citové jistoty. Fáze proměny bývá do určité míry spojena s chaosem v citové i rozumové oblasti. Nová situace vyžaduje ze strany rodičů přijatelně se v ní zorientovat, emocionálně ji přijmout, a nakonec změnit své chování.

---

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 204-210. ISBN 978-80-246-1318-5

Mladí dospívající lidé mají tendenci generační rozdíly hodnot a postojů přeceňovat a rodičovské názory odmítat jako nepoužitelné. Rodiče si však myslí, že životní zkušenosti stále mají svůj význam a mohly by být pro jejich děti užitečné. Ale mezigenerační přenos zkušeností je stále obtížnější, protože dochází k velmi rychlým společenským proměnám. Hodnoty a normy mladé generace jsou odlišné od těch, které uznávali jejich rodiče. Rodičovské kompetence a strategie chování se v důsledku společenské proměny staly pro adolescenty nepotřebné. Jiné vnímání světa a odlišnost interpretace stejných situací vede k nepochopení jejich chování a nepříznivě ovlivňuje vzájemné vztahy mezi rodiči a dětmi.

Rodiče v období střední dospělosti ztrácejí nad svými adolescenty privilegované a nadřazené postavení. Někteří rodiče nedovedou správně pochopit chování svých dospívajících dětí a hledají v něm citovou lhostejnost, nezájem a nevděk. Obě generace mají v tomto období potřebu sdělovat své názory, ale ani jedna generace není ochotna naslouchat té druhé.

U rodičů přetrvává potřeba často svými dětmi manipulovat, ochraňovat je, obětovat se jim. Nechtějí akceptovat téměř dospělé děti jako partnery, které je třeba respektovat. Děti naopak mají povinnost brát ohledy i na ně.

V souvislosti se zvyšující se variabilitou životních drah může mít rodičovská role střední generace i jinou podobu. Od devadesátých let dochází stále častěji k odsouvání rodičovství do vyššího věku. Rodičovství ve vyšším věku má svá specifika biologická, ale i psychologická a sociální. Je to například jiný přístup k roli rodiče. Děti starších rodičů jsou více biologicky ohroženy, protože je u nich vyšší riziko genetických či jiných vývojových vad. Rodiče vyššího věku bývají pečlivější, ale i úzkostlivější ve výchově.⁵⁷

---

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 214-218. ISBN 978-80-246-1318-5

4.5 PRACOVNÍ ROLE VE STŘEDNÍ DOSPĚLOSTI

Jednou z dalších rolí střední dospělosti je role pracovní. Kompetence pracovních rolí se v tomto věku stabilizují a rozvíjí. Lidé jsou v profesní oblasti na vrcholu svých schopností a většinou se dokáží i dobře uplatnit. Čtyřicátníci mají tendenci získat dobré profesní postavení a potvrdit tím své osobní kvality, kompetentnost a autoritu vázanou na kvalitní výkon a formální postavení. Profesní úspěchy lidí ve středním věku jsou společností oceňovány a respektovány. Očekává se od nich, že převezmou vedoucí postavení a s ním spojenou zodpovědnost a z toho vyplývající ekonomické zajištění rodiny. Na střední věk je možné nahlížet jako na období vrcholného výkonu a úspěchu. V této životní etapě jsou lidé zkušení, většinou umí své schopnosti dobře uplatnit, dosahují vrcholu svého profesního postavení a jsou produktivní.

Profesní dráha žen ve středním věku bývá různorodá, jelikož je ovlivněna mateřstvím. Většina žen se na konci mladé dospělosti vrací po mateřské dovolené zpět do zaměstnání. Profese je pro ně důležitou součástí jejich identity. Je také významná pro dosažení přijatelné sociální prestiže a rozšíření sociálních kontaktů. Ženy, které podřídily rodině své profesní aspirace, mají nyní šanci zaměřit se na sebe a své cíle.

Mnoho čtyřicátníků bývá zaměřeno na udržení svého dosavadního postavení. Někteří bilancují a výsledkem může být volba zcela jiného povolání. Lidé v tomto věku již nejsou ve svém hodnocení závislí v takové míře na vnějších vlivech, na společenském očekávání a na názorech ostatních. Jsou zaměřeni na vlastní identitu. Usilují o vnitřní spokojenost a větší autentičnost. Mnoho čtyřicátníků si uvědomuje svoji poslední šanci na dosažení profesního sebeuplatnění.⁵⁸

---

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 196-203. ISBN 978-80-246-1318-5

5 FORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Tato diplomová práce je zaměřena na dospělé středního věku, jež studují vysokou školu v kombinované formě. Jde tedy o dospělé, kteří se vzdělávají v rámci systému formálního vzdělávání. To probíhá ve vzdělávacích institucích, které jsou součástí vzdělávacího systému. Ukončením studia získá jedinec uznávaný doklad o stupni a oboru dosaženého vzdělání.⁵⁹

V současnosti stále více lidí žije v prostředí primárně založeném na získávání a distribuci znalostí. Učení se tak stává základním elementem života celé společnosti. Moderní společnost se stále více zabývá otázkou vzdělávání, které probíhá celý život.

Evropská unie výrazně zasáhla do celosvětových diskusí o celoživotním vzdělávání a v rok 1996 byl následně prohlášen Evropským rokem celoživotního učení. Aktivity s tím spojené doprovázela Bílá kniha o vzdělávání a odborné přípravě. Tento dokument prohlašuje a formalizuje, že požadované dovednosti a kompetence se dají získat různými způsoby. Jedná se o formální, neformální a informální učení.

Formální vzdělávání probíhá především ve školách. Tyto instituce mají normativně vymezené cíle, obsahy, funkce, prostředky a způsoby hodnocení. Do nedávné doby mělo formální vzdělávání dominantní a monopolní postavení.⁶⁰

Formální vzdělávací systém vytváří základy pro celoživotní vzdělávání. Je to však jen jedna jeho část. Každý člověk by měl mít možnost vzdělávat se a rozvíjet své potřeby a zájmy v kterémkoliv věku. Díky tomu může jedinec rozvíjet svůj potenciál. V této filozofii jde o vzdělávání člověka v jeho celistvosti, která se odráží v životních zkušenostech.⁶¹

---

⁵⁹ HLADÍLEK, M. Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 157. ISBN 978-80-86723-75-4

⁶⁰ ŠERÁK, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál, 2009, s. 13 – 16. ISBN 978-80-7367-551-6

⁶¹ VETEŠKA, J. Kompetence ve vzdělávání dospělých. Pedagogické, andragogické a sociální aspekty. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, s. 17. ISBN 978-80-86723-98-3

5.1 PODOBA FORMÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Formálním vzděláváním se označuje taková forma výuky, která probíhá nejčastěji na základních, středních a vysokých školách. Jeho funkce, cíle, organizační formy, obsah a způsoby hodnocení jsou vymezeny právními předpisy. Po absolvování určitého stupně vzdělání získá absolvent příslušné osvědčení (výuční list, maturitní vysvědčení, vysokoškolský diplom apod.).

Vzdělávací program, který označujeme jako formální vzdělávání, musí obsahovat následující kritéria:

- Hierarchická úroveň – ucelený žebříček stupňů vzdělávání, který vyžaduje úspěšné zakončení nižšího stupně před započítáním studia vyššího stupně.
- Přijímací požadavky – obvyklými přijímacími požadavky jsou určitý věk nebo úspěšné složení přijímací zkoušky.
- Registrační požadavky – registrace, která na sebe váže soubor formálních požadavků, jejichž naplnění podmiňuje uznání a možnost přijímání uchazečů ke studiu.
- Požadavky na trvání – vzdělávací programy nemohou trvat kratší dobu než jeden semestr či pololetí.
- Požadavky na uznání – vzdělávací programy formálního vzdělávání musí být uznány relevantními národními autoritami.

Formální vzdělávání dospělých a celoživotní učení představuje „druhou šanci“ pro osoby, které si z nějakých důvodů chtějí zvýšit stupeň vzdělání. V České republice se zájemcům o formální vzdělávání nabízí řada možností, které jim umožňují se zapojit do vzdělávacího procesu. Možnosti formálního vzdělávání jsou legislativně upraveny příslušnými zákony, tj. školským zákonem a zákonem o vysokých školách (Školský zákon č. 317/2008 Sb.) Lidem, kteří z různých důvodů

nemohou studovat v prezenční formě, je určeno distanční nebo kombinované studium.⁶²

5.2 DOSPĚLÝ ČLOVĚK STŘEDNÍHO VĚKU VE FORMÁLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Role studenta ve střední dospělosti není primární. Dospělý musí přizpůsobit svůj soukromý život studijním povinnostem. Jeho studium je podmíněno sociálními okolnostmi studia, musí sladit roli studenta s ostatními rolemi.

Šerák přepokládá, že efektivní učení u dospělých vyžaduje kromě skloubení sociálních rolí, také dobrý zdravotní stav, duševní výkon a inteligenci jedince. Klíčová je také motivace, neboť dospělý se musí chtít učit. Dále platí, že na kvalitu a efektivitu učení mají zásadní vliv také využívané učební strategie. Neméně důležité je, aby učitelé dodržovali andragogické zásady a přizpůsobili tak vzdělávací proces požadavkům, které dospělí mají.⁶³

---

⁶² Formální vzdělávání [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20561193/331313a01.pdf/8999acec-2a60-47e9-9ade-51161603a358?version=1.0>

⁶³ ŠERÁK, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál, 2009, s. 13 – 16. ISBN 978-80-7367-551-6

6 DOSPĚLÝ ČLOVĚK STŘEDNÍHO VĚKU V ROLI STUDENTA VYSOKÉ ŠKOLY

Jak bylo již výše popsáno, je dospělý středního věku vysoce produktivní, zralý a zkušený člověk. Má svoji rodinu i zaměstnání. Proto role studenta pro něj není primární. (Hladílek)

Dospělý člověk mnohem výrazněji začleňuje každé učení do osobních souvislostí a připisuje mu zvláštní smysl. Hartl uvádí, že Knowles zdůrazňuje, že dospělí jsou zvyklí na sebeřízení a očekávají, že za své rozhodování budou přebírat odpovědnost. Crossová rozděluje učení dospělých do dvou tříd proměnných. Jednou z nich je osobní charakteristika, tj. stárnutí, kdy senzomotorické schopnosti se zhoršují, ale intelektové schopnosti mají tendenci se s věkem zlepšovat. A druhou proměnnou je forma a způsob učení, která je výrazně ovlivněna první proměnnou.⁶⁴

6.1 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH V SOUČASNOSTI

Vzděláváním dospělých se zabývá především andragogika. Je to obor, který má svá specifika spočívající především v překonávání odstupů od předchozího školního vzdělávání. Vymezuje se vývojovými změnami, především v oblasti psychiky a fyziologie. Ze strany pedagoga vyžaduje jinou motivaci, interakci, komunikaci i technologii výuky.⁶⁵

V současné době hodnota a prestiž vzdělávání roste a lidé mají stále větší potřebu se vzdělávat. Proto se stalo vzdělávání dospělých součástí personální politiky organizací. Jeho těžiště se posouvá od zájmového a všeobecného ke vzdělávání, které je zaměřené na získávání profesních kvalifikací a kompetencí.

---

⁶⁴ HARTL, P. Kompendium pedagogické psychologie dospělých. Praha: Univerzita Karlova nakladatelství Karolinum, 1999, s. 93. ISBN 80-7184-841-7

⁶⁵ HLADÍLEK, M. Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 155. ISBN 978-80-86723-75-4

Prudce roste podíl nestátní nabídky vzdělávání dospělých. Vzdělávání se stává potřebou lidí a zboží, jež může vydělat peníze a má svůj trh, na kterém rostou vzdělávací komerční nabídky, průmysl volného času a komerční kultury.

Cílem a konceptem dnešní vzdělávací politiky na národní i nadnárodní úrovni a politiky rozvoje lidských zdrojů je celoživotní vzdělávání a učení. V rámci EU je cílem tohoto snažení především zaměstnatelnost, sociální sdružování, aktivní občanství. Přínosem pro jedince je potom především možnost seberealizace.

Účel a nutnost vzdělávat dospělé je zdůvodněno několika hledisky. A to:

- Odborné vzdělávání a zvyšování kvalifikací a kompetencí
- Rozvoj schopností vyplňovat sociální role (např. v rodině, sociálním životě)
- Druhá vzdělávací šance (pro ty, kteří dříve nezískali z nějakého důvodu potřebné vzdělání)⁶⁶

Na základě usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999 vznikl Národní program na rozvoj vzdělávání v České republice neboli Bílá kniha, kde byly schválené hlavní cíle vzdělávací politiky. Tyto cíle se staly východiskem „*Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice*“.

K nejvýznamnějším trendům v současnosti patří rychlý rozvoj vzdělávání dospělých. Bílá kniha ve snaze zabývat se rozsáhlou a diferenciovanou oblastí vzdělávání dospělých rozlišuje tři hlavní části vzdělávání dospělých.

- Vzdělávání dospělých vedoucích k dosažení stupně vzdělání – studium dospělých na všech druzích státních i nestátních škol (středních, vyšších a vysokých)
- Další profesní vzdělávání – povinné i nepovinné kvalifikační a rekvalifikační vzdělávání zaměstnanců, kvalifikační a rekvalifikační vzdělávání uchazečů o zaměstnání
- Ostatní části vzdělávání – občanské vzdělávání, vzdělávání seniorů, zájmové vzdělávání⁶⁷

---

⁶⁶ BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 27–29. ISBN 978-80-247-2580-2

6.2 MOTIVACE KE VZDĚLÁVÁNÍ V DOSPĚLOSTI

Velký vliv na zahájení, průběh a výsledky učení má komplex motivů činností člověka, který je spojen především s potřebami, zájmy, postoji a vlohami. Nejlepší motivací ke studiu bývá motivace vlastní. Při studiu je důležité si vyjasnit důvody, které jedince k němu vedou. To je nutné zvláště při překonávání eventuálních obtíží vedoucích k cíli učení. Sebemotivace vede člověka k probuzení energie k učení a často pomáhá autosugesce typu: „*To, co zvládli jiní, zvládnou také.*“ Chuť k učení se musí povzbuzovat. Nejlepší motivací ke studiu je vlastní úspěch. K učení patří i pochybnosti o vlastním výkonu. Důležité však je vydržet u učení sedět, učit se správnou metodou a postupem, a být pozitivně motivován. Hlavní cíl vzdělávání dospělých tedy vychází z motivace, emocí a schopností člověka.⁶⁸

Chování lidí neovlivňuje pouze jeden motiv, ale řada navzájem propojených motivů, z nichž většinou jeden bývá dominantní. To samé platí i pro dospělé, kteří na základě nějakého motivu vstupují do vzdělávacích situací. Šíře motivů bývá různorodá. Může to být únik z nudy, pocit osamění, kompenzace nedostatků ve vzdělání, potřeba osvojit si dovednosti a zaujmout postoje, které mohou usnadnit vlastní pracovní postup nebo vyšší sebeuplatnění. Ale motivem ke studiu může být i potřeba získání nových přátel, navázání společenských kontaktů či radost ze skupinových aktivit. Mnohdy je motivem i potřeba splnit očekávání nějaké autority nebo zaměstnavatele.⁶⁹

Motivy k učení jsou různé a celoživotně se vyvíjejí. Důvodem dalšího vzdělávání může být snaha rozvíjet vlastní schopnosti, udržet si pracovní místo či získat nové poznatky. U dospělých probíhá učení spíše v důsledku potřeby řešit konkrétní problémy, nikoliv uspokojit poznávací zájmy.

---

⁶⁷ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha s. 7, 79. [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>

⁶⁸ MUŽÍK, J. Didaktika profesního vzdělávání dospělých. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2008, s. 9 – 13. ISBN 80-7238-220-9

⁶⁹ HLADÍLEK, M. Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 145. ISBN 978-80-86723-75-4

Z rozsáhlých výzkumů se dá určit struktura motivů následovně:

- Sociální kontakt – navázání nových nebo rozvinutí stávajících kontaktů, zlepšení své sociální pozice
- Sociální podněty – získání prostoru nezatíženého každodenní frustrací a tlakem
- Profesní důvody – rozvoj či zajištění vlastní pozice v zaměstnání
- Participace na politickém nebo komunálním životě – zlepšení svých schopností v účasti na komunálních záležitostech
- Vnější očekávání – účastník následuje doporučení přátel, zaměstnavatele, poradenských služeb apod.
- Kognitivní zájmy – tato motivace vychází z vlastních hodnoty znalostí a jejich získávání.

Motivy jednotlivých účastníků vzdělávání se liší v závislost na věku, pohlaví nebo životních okolnostech. Některé motivy se během vzdělávacího procesu mění.⁷⁰

Motivaci k učení u dospělých lze rozdělit podle zisku, který učení přináší, na tři skupiny: na zisk bezprostřední, krátkodobý a dlouhodobý.

Bezprostředním ziskem se může probudit zájem. Student se začne zajímat o nějaký problém, učivo nebo téma, které se vlivem lektora oživilo z minulé zkušenosti.

Ke krátkodobým ziskům mohou patřit určité druhy sociálního uspokojení. Informace z vyučování mohou studenti využít v následujících hodinách, v zaměstnání či v rozhovoru s přáteli. Krátkodobé zisky patří k okrajovým, protože příliš nepodporují studijní úsilí.

Růst prestiže, zvýšení výdělku a profesionální mobility patří k dlouhodobým ziskům. Tyto zisky jsou většinou úměrné délce učení nebo výcviku.⁷¹

---

⁷⁰ BENEŠ, M. Andragogika. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 82- 84. ISBN 978-80-247-2580-2

⁷¹ HARTL, P. Kompendium pedagogické psychologie dospělých. Praha: Univerzita Karlova nakladatelství Karolinum, 1999, s. 135. ISBN 80-7184-841-7

6.3 UČEBNÍ STRATEGIE DOSPĚLÉHO ŠLOVĚKA

Při učení dospělých se vyskytuje mnoho problémů, jako je například otázka motivace nebo vhodného postupu učení. Není v silách dospělých si při studiu zapamatovat vše, s čím se seznámili ze studijních pramenů. Proto by se měli soustředit převážně na hlavní fakta a jejich vztahy spolu s funkčním uplatněním vlastních zkušeností. Učení dospělých předpokládá schopnost plánovat své učení, rozhodovat o nejvhodnějším postupu učení, korigovat své chyby a sám sebe kontrolovat. Těžištěm učebního procesu při získávání teoretických vědomostí je čtení s porozuměním. Při studiu učebních textů a dalších studijních materiálů je čtení s porozuměním důležité. Musí být provázáno myšlenkovým zpracováním obsahu. Pomáhat může také vymezení logické struktury textu, vypsání neznámých termínů a definic, vyčlenění klíčových informací nebo vypracování shrnutí, které zachycuje vlastními slovy obsah přečteného textu.⁷²

Naučit se novým poznatkům můžeme v zásadě přijímáním již existujícího a vytvářením nového. Oba způsoby poznatků mohou probíhat na teoretické nebo na praktické hladině. Z toho vyplývá, že osvojit si něco nového můžeme čtyřmi způsoby. To je nasloucháním (teoretické přejímání a fixace nových informací), napodobováním (praktické přejímání dovedností), přemýšlením (teoretické vytváření) a experimentováním (praktickým vytvářením).⁷³

U dospělých dochází při učení většinou ke kombinaci dvou či více výše uvedených způsobů reálného osvojování. Pro učení je důležité vhodně volit tyto postupy, ale také je správně kombinovat v příslušné časové posloupnosti. Vlastní výběr metod závisí na podmínkách a situacích, zejména na klíčových faktorech, kterými jsou lektor (co umí),

---

⁷² HLADÍLEK, M. Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 149 – 150. ISBN 978-80-86723-75-4

⁷³ PLAMÍNEK, J. Vzdělávání dospělých. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 114. ISBN 978-80-247-3235-0

účastníci (jaká jsou jejich očekávání a co zvládnou), účel (k jaké má dojít změně) a kontext (co bude mít ještě vliv).⁷⁴

Dospělý člověk se při učení opírá především o předchozí znalosti, aby mohl nové informace začlenit do své báze znalostí v dlouhodobé paměti. Během osvojování nových informací je výhodou, když učící se jedinec má možnost dát nově získané informace do souvislosti s dříve získanými vědomostmi. Učení dospělého je důležité přizpůsobit dosavadním zkušenostem a dát je do souvislosti s prací. Schopnost uvažovat, zobecňovat a hodnotit předešlé dovednosti a zkušenosti velmi usnadňuje proces učení.

Předchozí učení lze rozdělit na dvě hlediska:

- Předchozí učení formální – učení ve vzdělávacích institucích či výcvikových zařízeních. Výuka probíhá podle vytvořeného učebního programu. Ukončením tohoto učebního procesu je získání certifikátu o dosažených výsledcích.
- Předchozí učení zkušenostní – jde o mimoinstitucionální učení. Jde o zkušenosti, které člověk získává ze situací, kdy přebírá odpovědnost sám za sebe, za svou rodinu. Kdy získává pracovní zkušenosti či vyrovnávání se s nějakou krizí.

Dospělí si potřebují osvojit strategii hodnocení předchozích zkušeností a dovedností, kterou mohou využít v současném učení.⁷⁵

---

⁷⁴ PLAMÍNEK, J. Vzdělávání dospělých. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 119. ISBN 978-80-247-3235-0

⁷⁵ HARTL, P. Kompendium pedagogické psychologie dospělých. Praha: Univerzita Karlova nakladatelství Karolinum, 1999, s. 98-100. ISBN 80-7184-841-7

PRAKTICKÁ ČÁST

7 METODOLOGIE VÝZKUMU

*Metodologie výzkumu je vědní disciplína, která zkoumá a popisuje plánování, organizaci a provádění výzkumu včetně vyhodnocení výzkumných dat.*⁷⁶

Jde o systematický postup, jímž se snažíme odkrýt souvislosti v našem světě. Zkoumání proto musí mít nějaký empirický základ, kde se data musí sbírat ve světě kolem nás. Sociologie má pro sběr dat a jejich vyhodnocování celou řadu metod. Jsou to metody kvantitativní a kvalitativní.⁷⁷

Pro diplomovou práci byla zvolena metoda smíšeného výzkumu formou dotazníkového šetření a rozhovoru. Při rozhovoru byly položeny všem respondentům ve stejném pořadí identické otázky.⁷⁸ Údaje z těchto metod byly využity pro naplnění výzkumného cíle: Jak dospělí středního věku, kteří studují vysokou školu, vnímají souběh svých typických rolí a roli studenta.

7.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu diplomové práce bylo získání pohledu na dospělého člověka středního věku v roli studenta vysoké školy. Konkrétně jde o dospělé ve věku 35-50 let, kteří studují a zároveň jsou zaměstnání, plní roli partnera, rodiče. Jak vnímají roli studenta. Jak jejich role studenta ovlivňuje typické role pro tento věk. Jak se jim daří skloubit všechny tyto role a jak role studenta ovlivňuje jejich rodičovskou, partnerskou a pracovní roli.

Současná společnost klade na jedince stále větší nároky a zdůrazňuje mu, že je důležité být úspěšný, aby uspěl v náročném konkurenčním boji na trhu práce. Proto se

---

⁷⁶ Metodologie pedagogického výzkumu [online]. [cit. 2019-20-10]. Dostupné z: <https://pedagogika.skolni.eu/pedagogika/metodologie-vyzkumu/>

⁷⁷ JANDOUREK, J. Úvod do sociologie. Praha: Portál, 2003, s. 205. ISBN 80-7178-749-3

⁷⁸ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007, s. 13. ISBN 978-80-7367-313-0

lidé dostávají do stresu, a tím i do konfliktu mezi rolemi. Větší pravděpodobnost, že dojde ke konfliktu rolí, je u jedinců, kteří vykonávají více rozdílných rolí. A to je u dospělých studentů ve střední dospělosti, jež studují vysokou školu, pravděpodobné.

7.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Punch uvádí, že při stanovení výzkumných otázek je třeba určit jako první obecný cíl a ten přetvářet do specifické a konkrétní podoby. Při stanovení otázek výzkumu je potřeba se pohybovat mezi obecnou a specifickou úrovní. To znamená stanovit si cíl a vytvořit nejprve obecné a potom specifické výzkumné otázky.⁷⁹ Proto byla stanovena nejprve hlavní výzkumná otázka, která byla dále rozšířena na další specifické otázky. Hlavní otázka je:

HVO: Jak vnímají dospělí lidé středního věku, kteří studují vysokou školu, souběh svých typických sociálních rolí a roli studenta?

Z hlavní otázky vychází specifické výzkumné otázky, které jsou detailnější a konkrétnější. Je možné je přímo zodpovědět, jelikož ukazují na data, která jsou potřebná pro odpověď.⁸⁰ Specifické výzkumné otázky jsou zaměřené na typické role, které vykonávají dospělí lidé středního věku, jako je role rodičovská, partnerská a pracovní. Poslední výzkumná otázka byla zaměřena na samotnou roli studenta vysoké školy, jak je jím vnímána. Specifické otázky zní:

SVO1: Jak vnímají dospělí lidé středního věku souběh své role rodiče a role studenta?

SVO2: Jak vnímají dospělí lidé středního věku souběh své role partnera a role studenta?

---

⁷⁹ PUNCH, Keith F. Základy kvantitativního šetření. Praha: Portál, 2008, s. 42 – 45. ISBN 978-80-7367-381-9

⁸⁰ PUNCH, Keith F. Základy kvantitativního šetření. Praha: Portál, 2008, s. 40. ISBN 978-80-7367-381-9

SVO3: Jak vnímají dospělí lidé středního věku souběh své role pracovní a role studenta?

SVO4: Jak vnímají dospělí lidé středního věku svoji roli studenta?

7.3 VÝZKUMNÁ METODA

Pro naplnění výzkumného cíle diplomové práce byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu. Tato metoda popisuje zkoumanou skutečnost pomocí proměnných, jež se vyjadřují pomocí čísel.⁸¹ Aby bylo možné zodpovědět na výzkumné otázky a následně je zpracovat, bylo využito dotazníkového šetření. Pomocí této metody byla získána data, která byla dále zpracována.

Dotazník je podle Chrástky velmi frekventovanou metodou získávání dat. *Gavora vymezuje dotazník jako „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí“.*⁸² Otázky kladené v dotazníku se mohou vztahovat k jevům vnějším (např. názory na opatření) nebo vnitřním (postoje, motivy). Pro výzkum v diplomové práci byly použity otázky vnitřní. Do samotného dotazníku byly otázky (Chrátka používá místo termínu otázka termín položka = je obecnější, protože nemusí mít formu otázky) promyšleny a sestaveny podle vytyčeného cíle a následně promyšleně seřazeny.⁸³

Další použitou metodou byl rozhovor. Švaříček uvádí, že rozhovor je nejčastěji používanou metodou při sběru dat v kvalitativním výzkumu a používá se pro něj označení hloubkový rozhovor, který je možné rozdělit na dva typy rozhovoru. A to polostrukturovaný a nestrukturovaný neboli narativní rozhovor. Je to nestandardizované dotazování pomocí několika otevřených otázek. Pomocí těchto otázek můžeme porozumět pohledu jiných lidí, aniž by byl jejich pohled omezován pomocí výběru

---

⁸¹ Kvantitativní výzkum [online]. [cit. 2019-17-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kvantitativní_výzkum

⁸² CHRÁSTKA, M. Metody pedagogického výzkumu – Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 163. ISBN 978-80-247-1369-4

⁸³ CHRÁSTKA, M. Metody pedagogického výzkumu – Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 163. ISBN 978-80-247-1369-4

položek v dotazníku. Pomocí hloubkového rozhovoru je možné zachytit výpovědi v přirozené podobě.⁸⁴

7.4 VÝZKUMNÝ VZOREK

Na základě předem stanovených kritérií byl vybrán výzkumný vzorek. Jako první podmínkou bylo určení věku. Ten byl zvolen podle Thorové (věk od 35 do 50 let), protože její věkové rozmezí se nejlépe hodilo pro tuto práci.⁸⁵ Dalším kritériem bylo studium na vysoké škole v kombinované formě. A následná kritéria byla, že zastávají roli partnera (přitom nemusí žít v manželském svazku) a roli rodiče. A posledním kritériem byla skutečnost, že plní roli zaměstnance.

Pro získání dat byla využita sociální síť Facebook, kde byla zveřejněna žádost o vyplnění dotazníku pro diplomovou práci. Bylo tak využito metody snowball sampling, která je založena na principu tzv. válení sněhové koule, kdy se na počátečních několik osob postupně nabalují – přidávají další osoby, které byly cílovou skupinou pro výzkum.⁸⁶ Zveřejněním dotazníku na sociální síti, bylo získáno 53 respondentů. Další dotazníky v tištěné formě byly rozdány mezi studenty na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze, na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, na Západočeské univerzitě v Plzni a na Univerzitě Palackého v Olomouci. Někteří respondenti byli získáni pomocí kolegů a přátel, kteří sami studují nebo znají někoho, kdo studuje vysokou školu v kombinované formě. Z rozdaných padesáti tištěných dotazníků se zpět vrátilo 36 vyplněných.

Dotazníkové šetření bylo ještě porovnáno s další výzkumnou metodou - rozhovorem. Všem zúčastněným respondentům byly kladeny stejné otázky. Pro rozhovor byli získáni respondenti pomocí přátel a kolegů, kteří mají ve svém okolí

---

⁸⁴ ŠVARŤÍČE, R. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry. Praha: Portál, 2007, s. 159 - 160. ISBN 978-80-7367-313-0

⁸⁵ THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015, s. 445. ISBN 978-80-262-0724-6

⁸⁶ URBAN, L. Sociologie trochu jinak, 2. rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011, s. 67. ISBN 978-80-247-3562-7

někoho, kdo studuje vysokou školu v kombinované formě a kteří byli ochotni poskytnout rozhovor. Tyto respondenty autorka e-mailem nebo telefonicky kontaktovala a domluvila si s nimi osobní setkání.

Do rozhovoru bylo vybráno pět žen a pět mužů z různých studijních oborů. Po deseti rozhovorech došlo k teoretickému nasycení vzorku, kdy se v nových rozhovorech neobjevily nové poznatky.⁸⁷ Před uskutečněním rozhovoru byl každý z respondentů požádán o podepsání informovaného souhlasu (viz Příloha C, s. VII), že souhlasí se zapojením do výzkumu a s tím, že rozhovor bude nahráván a použit pouze pro účely této diplomové práce. Též byli ujištěni, že veškeré poskytnuté informace jsou anonymní a určené výhradně pro účely diplomové práce a že jména respondentů budou zaměněna. Po podpisu prohlášení o souhlasu s nahráváním, byl zapnut diktafon a obě otázky znovu položeny.⁸⁸

Zde je přiložena charakteristika respondentů, s nimiž byly vedeny rozhovory.

Simona: Je jí 42 let a pracuje jako učitelka v mateřské škole. Má dvě děti. Dceři je 15 let a synovi 12 let. V domácnosti žije společně s manželem. Druhým rokem studuje speciální pedagogiku obor vychovatelství.

Šárka: Je jí 35 let a pracuje jako kontrolor daně z příjmů právnických osob na finančním úřadě. Má pětiletého syna a žije ve společné domácnosti s manželem. Na magisterském studiu studuje druhým rokem bezpečnostně právní studia.

Jana: Je jí 39 let a pracuje jako úředník ve státní správě. S manželem vychovávají dva syny ve věku 12 a 6 let. Studuje prvním rokem obor územní technická a správní služba v životním prostředí.

---

⁸⁷ DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999, s. 114–115. ISBN 978-80-246-0139-7

⁸⁸ ŠVAŘÍČE, R. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry. Praha: Portál 2007, s. 163. ISBN 978-80-7367-313-0

Eva: Je jí 48 let a pracuje jako zdravotní sestra. Má dospělou dceru, které je 24 let a šestnáctiletého syna. Žije ve společné domácnosti s přítelem. Studuje druhým rokem magisterský obor andragogika.

Vlasta: Je jí 45 let a pracuje jako učitelka na středním odborném učilišti. Má dvaadvacetiletého syna a šestiletou dceru. Žije zatím ve společné domácnosti s manželem. V době rozhovoru se rozváděla. Studuje druhým rokem magisterské studium obor andragogika.

Lukáš: Je mu 37 let a pracuje jako opravář stavebních strojů. Společně s manželkou vychovávají dvě děti. Synovi jsou 4 roky a dceři 1,5 roku. Studuje třetím rokem obor stavba výrobních strojů a zařízení.

Pavel: Je mu 35 let. Pracuje jako hasič. Žije ve společné domácnosti s přítelkyní a mají čtyřletou dceru. Studuje druhým rokem vysokou školu báňskou, obor Zpracování a zneškodňování odpadů.

David: Je mu 49 let a pracuje jako chemický laborant. S manželkou mají 2 dospělé děti. Dceři je 24 a synovi 22 let. Studuje druhým rokem obor chemie a technologie materiálů.

Jiří: Je mu 48 let. Pracuje jako úředník ve státní správě. Má tři děti. Žije s manželkou ve společné domácnosti a spolu vychovávají dvě dcery ve věku 18 let a 15 let. Dospělá dcera (25 let) z prvního manželství Jiřího s nimi v domácnosti již nežije. Jiří studuje obor ekonomický management.

Karel: Je mu 36 let. Pracuje jako metodik sportovních činností v domě dětí. S přítelkyní má pětiletého syna. Studuje třetím rokem obor trenérství a sport.

7.5 SBĚR DAT

Pro dotazníkové šetření bylo využito internetové sítě, kde byli požádáni uživatelé těchto sítí o vyplnění dotazníku. Další dotazníky byly rozdány na některých vysokých školách v tištěné formě. Data z dotazníkového šetření byla sbírána v průběhu dvou měsíců (v září a v říjnu).

Ve stejné době byly uskutečněny i rozhovory s vybranými respondenty. Tito respondenti, jak již bylo uvedeno, byli kontaktováni pomocí e-mailu nebo telefonicky. Všichni byli při prvním kontaktu seznámeni s tím, že rozhovor bude nahráván a využit pouze k účelům zpracování dat pro diplomovou práci. Všichni byli ujištěni, že rozhovor je anonymní a nikdo z respondentů neměl problém s nahráváním.

Místo setkání pro uskutečnění rozhovoru si oslovení respondenti zvolili sami. Většina rozhovorů proběhla v kavárnách nebo přímo ve škole, kde respondenti studují.

Před začátkem rozhovoru se autorka představila a řekla, kde pracuje a co studuje. Následně byli respondenti seznámeni s diplomovou prací, pro kterou jsou sbírána potřebná data. Respondenti byli požádáni o pravdivé vyjádření svých zkušeností, pocitů, názorů a dojmů. Po počáteční nejistotě vznikla v průběhu rozhovoru příjemná atmosféra, v níž se respondentům dobře komunikovalo. Byli otevřenější a bez většího ostychu, protože poznali, že vzhledem ke studiu na vysoké škole mají s tazatelkou společné radosti i starosti a že je v budoucnu rovněž čeká psaní diplomová práce.

7.6 TECHNIKA SBĚRU DAT

Pro sběr dat byla použita metoda hloubkového rozhovoru. Švaříček uvádí, že metoda hloubkového rozhovoru je nejčastěji používanou metodou při sběru dat v kvantitativním výzkumu a definuje ho jako: *„nестandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.“*⁸⁹ Pomocí otevřených otázek lze zjistit, jaký pohled mají lidé na určité věci, jaký mají názor na určité události a podobně. Respondenti tak nejsou omezováni výběrem položek v dotazníku a lze tak zachytit jejich výpověď v přirozené podobě. Pro výzkum v této diplomové práci byl využit polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem připravených otázek.⁹⁰

---

⁸⁹ ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry. Praha: Portál, 2007, s. 159. ISBN 978-80-7367-313-0

⁹⁰ ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry. Praha: Portál 2007, s. 159–160. ISBN 978-80-7367-313-0

Pro získání dalších dat pro výzkum k této diplomové práci byl využit dotazník, v kterém byly použity jednak otázky otevřené, ve kterých se mohli respondenti libovolně vyjádřit k tématu, jednak uzavřené, kde si mohli vybrat z předložených odpovědí.⁹¹ Respondenti odpovídali na 17 otázek. Některé odpovědi byly získány z internetového dotazníku, další z dotazníků rozdaných v tištěné formě.

V úvodu dotazníku i rozhovoru byly položeny stejné otázky, které měli spíše deskriptivní charakter. Respondenti byli tázáni například na počet dětí a na jejich věk, dále byly položeny otázky týkající se zaměstnání respondentů a na délku a obor studia.

Rozhovory se odvíjely od hlavní výzkumné otázky, která se dále dělila na otázky specifické. Ty se vztahovaly na jednotlivé role, které studující dospělý ve svém životě hraje. Na konec rozhovoru byly položeny otázky, které respondentům umožnily rozhovor doplnit. V závěru rozhovoru bylo respondentům poděkováno za ochotu a čas, který věnovali výzkumu.

Všechny rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány na diktafon a následně doslovně přepsány pro další zpracování. Jejich jména byla v diplomové práci změněna.

7.7 POSTUP PŘI ANALÝZE

Při analýze dat získaných z rozhovorů byl využit jejich doslovný přepis. Všechny rozhovory byly analyzovány technikou otevřeného kódování, při níž jsou údaje rozebrány, systematicky roztríděny a opět novým způsobem složeny.⁹²

Texty jednotlivých rozhovorů byly rozebrány na jednotlivé dílky, se kterými se dále pracovalo. Každý dílek byl opatřen kódem podle jeho významu. Následně byl rozhovor opět pozorně přečten a kódy ještě jednou přezkoumány. Kódy se stejnými nebo

---

⁹¹Technika sběru dat [online]. [cit. 2019-18-11]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=54073

⁹² ŠVAŘÍČE, R. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry. Praha: Portál 2007, s. 211. ISBN 978-80-7367-313-

podobnými dílky byly sjednoceny a označeny tak, aby je bylo možné dále zařadit podle významu.

Takto rozříděné a zkontrolované kódy byly poskládané do jednoho sloupce, k němuž byly připsány poznámky, v jakém rozhovoru se kód nachází. Následně byly vytvořeny kategorie s kódy shodného významu, jež byly logicky uspořádány do jednotné linie, která vytvořila analytickou osu příběhu odpovídající na výzkumnou otázku.

Data z dotazníkového šetření byla zpracována stejným způsobem jako rozhovory. Dotazníky z tištěné formy byly opatřeny kódy, pak rozříděny a poskládány podle shodného významu. Takto získaná data byla sjednocena s daty získanými z internetového šetření a byly vytvořeny grafy podle jednotlivých výzkumných otázek.

8 ANALÝZA VÝZKUMU

V této kapitole jsou představeny výsledky získané z výzkumu k této diplomové práci. V jednotlivých podkapitolách je popis a interpretace získaných dat. Výchozím bodem je dospělý člověk ve středním věku, který studuje vysokou školu a současně vykonává své typické sociální role (rodiče, partnera, zaměstnance).

Pro diplomovou práci byla zvolena metoda smíšeného výzkumu ve formě dotazníkového šetření a rozhovoru. Při rozhovoru byly položeny všem respondentům ve stejném pořadí identické otázky.⁹³ Údaje z těchto metod byly využity pro naplnění výzkumného cíle: Jak dospělí středního věku, kteří studují vysokou školu, vnímají souběh svých typických rolí a rolí studenta.

Z výzkumu vyplynulo, že rodičovská role dospělých jedinců ve středním věku je rozmanitá. Podoba jejich rolí je závislá na věku jejich dětí a na pochopení partnera. V zaměstnání vykonávají pracovní role, které byly ve většině případů také motivem jejich studia na vysoké škole. Během studia přijímají nároky vysokoškolských učitelů a ztotožňují se s potřebami, které studium vyžaduje. Studium se dospělí studenti nejenom odreagovávají od zaběhnutých stereotypů, ale zvyšují si sebevědomí a udržují si v dobrém stavu své poznávací funkce. U některých jedinců dochází během studia ke křížení typických rolí a role studenta. Jsou to většinou studující s malými dětmi, které vyžadují jejich zvýšenou pozornost a péči. Rovněž nepochopení ze strany partnera nebo vnitřní negativní motivy ke studiu vedou k rolovému konfliktu. Tito dospělí studenti v průběhu studia často prochází výraznějším stresem než ostatní.

Ovšem u některých dospělých studentů dochází k souladu typických rolí a role studenta a jejich role se potom navzájem doplňují. K souladu rolí mají tendenci převážně ti, kteří mají již starší děti a dostává se jim navíc i pochopení ze strany partnera, či vnímají studium jako zálohu pro jiné zaměstnání či zvýšení pracovního postu.

---

⁹³ ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007, s. 13. ISBN 978-80-7367-313-0

Pro úspěšné zvládnutí studia se dospělí studenti ve středním věku snaží ke všem svým typickým sociálním rolím přistupovat zodpovědně, svůj čas si správně naplánovat. S vděkem využívají pomoc ze strany partnera a snaží se být dobrým příkladem pro své děti.

8.1 KONFLIKT TYPICKÝCH ROLÍ DOSPĚLÉHO A ROLE STUDENTA

Jedním z problémů v souběhu typických rolí a role studenta, který uváděli dospělí studenti, byla časová tíseň, zejména v době zkoušek. Zvláště rodiče malých dětí popisovali, že je náročné skloubit rodičovské povinnosti se studiem. Především matky malých dětí pocítovaly výčitky svědomí, že se díky studiu nedostatečně věnují svým dětem. Rodiče dospívajících dětí pocítovali nedostatek času v tom, že při studiu nemají dostatečný dohled nad svými dětmi, zejména při plnění jejich školních povinností. Pocítovali nesoulad mezi svými typickými rolmi a rolí studenta.

Především ženy uváděly, že kvůli studiu pocítovaly nedostatek času na plnění partnerových očekávání. Některé ženy se zmiňovaly, že jejich partner se studiem nesouhlasil „*Manžel s mým studiem nesouhlasil. Mám pocit, že mi občas dělá i naschvály.*“ (Vlasta), a proto ani častěji nepomáhal s výkonem rodičovských povinností.

Respondenti, které ke studiu vedl vnitřní motiv, uváděli, že pocítovali nedostatek času při skloubení studia a zaměstnání, jelikož na studium nedostali studijní volno. Proto si brali dovolenou nebo neplacené volno, pokud měli přednášky v pracovním týdnu. „*...něco si nadělám, něco vyměním a někdy si vezmu dovolenou.*“ (Jiří)

Studenti, kteří vyjádřili, že během zkouškového období pocítoují veliké nervové vypětí, uváděli, že stres se projevuje i při výkonu jejich běžných rolí, a to jak rodičovských, partnerských, tak i pracovních, kdy se nedostatečně soustředili na úkoly v zaměstnání.

8.2 STRATEGIE ZVLÁDNUTÍ SOUBĚHU ROLÍ

Strategie, která pomáhá dospělým studentům zvládnout souběh svých typických rolí, spočívá především v plánování svého času, úkolů a pozitivním přístupu k stávající situaci. Čas pro studium berou ze svého osobního volna a snaží se, aby studijní povinnosti neomezovaly čas vyhrazený pro děti a partnera. Čas na učení mají nejvíce v noci, kdy mají na studium klid. (viz Graf č. 13, s.88) Převážně ženy uváděly, že se snaží partnera studiem příliš nezatěžovat a rozdělit svůj volný čas dle aktuálních možností mezi děti, partnera a studium.

Z výzkumu vyplývá, že se respondenti postupně naučili plánovat čas tak, aby lépe zvládli všechny své role a čas využívali efektivněji. Čas, který před studiem měli vyhrazený pro své zájmy, koníčky nebo přátele, věnují studiu. Pro zvládnutí náročného vysokoškolského studia jim pomáhá, jak sami respondenti uváděli, důvěra jejich nejbližších, pozitivní přístup a motivace.

Mimo jiné často zmiňovali zodpovědný přístup ke studiu a jistý pocit závazku vůči partnerovi nebo svému okolí. Někteří vyjadřovali obavu, aby nepůsobili neprofesionálně na zkoušející. Obávali se pocitu trapnosti. „...*připravuju se poctivě, abych nevypadal trapně...*“ (Lukáš) Při studiu se snaží využívat zkušeností z praxe, které vnímají zejména u zkoušek jako výhodu.

Pro úspěšné zvládnutí studia vyzdvihují někteří respondenti pomoc ze strany partnera nebo svých rodičů, kteří jim pomáhají s malými dětmi. Studující, kteří mají doma dítě – studenta, se pozitivně vyjadřovali o vzájemné pomoci, povzbuzování a motivaci.

8.3 VNÍMÁNÍ RODIČOVSKÉ ROLE A ROLE STUDENTA

Podoba rodičovské role, jak ukazují výsledky z tohoto výzkumu, je rozmanitá. Dospělí studenti středního věku uváděli různé stáří svých dětí, tudíž každý z respondentů vnímá svoji rodičovskou roli odlišně. Jak již bylo uvedeno v teoretické části, současná rodina odkládá rodičovství do vyššího věku. Pohled na roli rodiče by se dal proto rozdělit na rodiče malých dětí, dětí v pubertálním věku a na rodiče, kteří mají

již dospělé děti. Všichni respondenti, kteří byli osloveni a zapojeni do výzkumu pro tuto diplomovou práci, jsou ve věku střední dospělosti. Jejich rodičovská role je ale u každého jiná. Je závislá na věku jejich dětí. Zatímco rodiče malých dětí se snaží věnovat co nejvíce péče a pozornost svým dětem, rodiče starších a téměř dospělých dětí nemají pocit, že by je jejich děti potřebovaly. Spíše naopak. Mají pocit, že jejich pozornost a péči již nepotřebují, někdy i odmítají. Starost o malé děti je časově náročná a rodiče své aktivity odsouvají a upřednostňují své děti. Rodiče starších dětí již počítají s určitou samostatností a volností v rodičovské roli.

Respondenti z tohoto výzkumu, kteří mají děti v nižším věku, odpovídali, že by potřebovali více času, který by mohli svým dětem věnovat. Výhodou bylo, že většina z nich se mohla spolehnout na svého partnera nebo na prarodiče. „*Manžel mi se vším pomáhá, tak mám na syna dostatek času. A také mi pomáhá babička...*“ (Šárka) Někteří rodiče zvládají jen těžko a zvládnutí této své role vidí: „*...v dobré organizaci dne a v rodinném a pracovním zázemí.*“ (Vlasta) Rodiče, kteří mají malé děti, uváděli svoji rodičovskou roli jako prioritní. Z výzkumu vyplývá, že vzhledem k nízkému věku dětí, cítí rodiče potřebu se jim věnovat, trávit s nimi čas a pečovat o ně. Veškeré aktivity spojené s péčí o malé děti jsou pro rodiče velice časově náročné, a proto studentské povinnosti odkládají až na večer nebo čas, kdy se o potomky starají partneři nebo prarodiče.

Rodiče dětí v pubertální věku se zmiňovali, že jejich děti již nevyžadují tolik pozornosti, jako tomu bylo, když byly malé. „*Studovat jsem také začala právě až nyní, kdy už je syn starší a nepotřebuje tolik mé pozornosti.*“ (Eva) Rodiče vnímají toto období jako značně specifické. Děti již nevyžadují jejich pozornost, ale naopak se chtějí osamostatnit a často dochází mezi nimi ke konfliktům. Ačkoliv se rodiče snaží jít svým pubertálním dětem příkladem, stává se, že se jim jejich úsilí nedaří. Někdy proto sahají k přísnějším výchovným opatřením, aby nastavili hranice, které se nebudou porušovat. Respondenti uvádí, že mají strach o své děti, proto potřebují mít nad nimi dohled. Jejich děti mají na rodičovskou kontrolu jiný názor. Rády by byly samostatnější a měly větší volnost. Tím nastávají vyhrocené situace a dochází k pocitům nepochopení na obou stranách. Část respondentů uvedla, že občas dochází mezi nimi a jejich pubertálními dětmi k nesouhlasným postojům a výměně názorů. „*...občas mezi námi drhne*

komunikace. Ale asi je to v tomhle věku normální. Prostě máme na věci jiný názor.“
(Eva) *„Někdy na dceru zvýším hlas a ona pozná, že přestřelila.“* (Jiří)

Další skupinou jsou rodiče dětí starších nebo již dospělých, kteří se vyjádřili, že jejich dospívající děti je již tolik nepotřebují a jsou téměř samostatné a už na ně nemají specifické rodičovské nároky, tak je ve studiu nijak neomezují.

Z výzkumu je patrné, že někteří partneři si navzájem pomáhají. *„S domácností mi všichni pomáhají“* (Simona), *„Manžel mi se vším pomáhá...“* (Šárka) a pečují o domácnost a potomky společně a své partnerské role mají rozdělené. Část respondentů (převážně ženy) ale uvádí, že se o domácnost i děti starají většinou samy: *„Bohužel, s pomocí od manžela nemohu počítat.“* (Vlasta) a jejich partner zabezpečuje chod domácnosti po finanční stránce. Dále respondenti uvádí, že volný čas tráví někteří společně s rodinou, a to převážně rodiče malých dětí. *„...vezmu si děti a jdu s nima na procházku nebo na hřiště.“* (Lukáš) Rodiče starších potomků se věnují ve volném čase svým koníčkům nebo přátelům, na které, jak uvádí, neměli dříve čas.

8.4 VNÍMÁNÍ PARTNERSKÉ ROLE A ROLE STUDENTA

Většina respondentů v souvislosti s partnerskou rolí uváděla, že jejich role studenta neovlivňuje negativně vztahy s jejich partnery. Spíše naopak. Partner či partnerka jim ve studiu fandí, pomáhá jim. *„Manžel mi se vším pomáhá.“* (Šárka) *„Partnerka má vystudovaný stejný obor, tak mi pomáhá.“* (Karel) V období zkoušek se věnují dětem, zejména těm malým, ve větší míře sami partneři těchto studujících. Jeden respondent uvedl, že manželka také studovala při zaměstnání a že ví, o čem takové studium je. *„Manželka taky studovala při zaměstnání, už je to dýl, tak ví, co to obnáší.“* (Jiří)

Některé ženy se ovšem vyjadřovaly, že jejich partner zabezpečuje rodinu po finanční stránce a od nich se očekává, aby se i při studiu věnovaly rodině a chodu domácnosti v plné míře. *„Manžel mi dává peníze, ale chod domácnosti je jen na mně.“* (Vlasta)

Respondenti se též zmiňovali o trávení volného času, kterého při studiu moc nemají a nejkritičtějším pro ně je období zkoušek nebo nahromadění seminárních prací. Přesto si čas na odregování se od studia najdou a se svým partnerem si zajdou někam posedět

nebo zajedou na výlet, na chalupu, navštíví známé. „*Když mi vyjde volno... zajedeme si někam na výlet.*“ (Eva) „...čas od času si zajedeme s manželem někam na večeri, jen tak si posedět.“ (Simona) „...a potom si s přítelkyní zajedeme na víno.“ (Pavel) Z výsledků výzkumu vyplývá, že mimo období zkoušek se snaží žít běžný život tak, jak mají nastavená partnerská pravidla.

8.5 VNÍMÁNÍ PRACOVNÍ ROLE A ROLE STUDENTA

V souvislosti s pracovní rolí se respondenti zmiňovali o pracovních nárocích zaměstnavatelů, kteří požadují určitý rozvoj v pracovní oblasti, získávání nových znalostí a rozvíjení stávajících dovedností ve svém oboru. Mnozí z nich se zúčastňovali mnoha akreditovaných seminářů, přednášek, workshopů, ale nestačilo to. „...jezdím na různé semináře, které jsou akreditované MŠMT, ale kvalifikaci mi to nezvýší.“ (Vlasta) Požadavky na vysokoškolské vzdělání byly ze strany zaměstnavatele často neúprosné. Jiní zmiňovali vlastní potřebu rozšířit si své znalosti nebo pracovní dovednosti, protože svoji práci již vykonávají rutinně, a mají proto potřebu rozšířit si své pracovní obzory. Někteří popisují strach z konkurence vzdělanějších a většinou i mladších spolupracovníků a popřípadě i z následné ztráty zaměstnání. Jedna respondentka uvedla, že: „*Studium vysoké školy mě lákalo několik let. Když jsem nastoupila po mateřské dovolené do nového zaměstnání, dostala jsem po čase od zaměstnavatele ultimátum, že pokud tam chci dál pracovat, že si musím zvýšit kvalifikaci.*“ (Jana) Čím více studium oddalovala, tím méně si věřila a měla strach, jestli náročné studium zvládne. Zatím ho, jak sama uvádí, s menšími obtížemi zvládá. Jiná respondentka v dotazníku uvedla, že neustálé vzdělávání se pro ni stalo koníčkem, že ji nikdo nenutil a ke studiu ji vedl zájem o vše nové, nepoznané. Svěřila se, že již teď má vybraný obor na univerzitě třetího věku.

8.6 MOTIVY KE STUDIUMU

Motivy ke studiu vysoké školy, které uvedli respondenti, lze rozdělit na vnější a vnitřní. Motivem vnějším byl tlak ze strany zaměstnavatelů, kteří požadovali po zaměstnanci zvýšení stávající kvalifikace. Respondenti se tedy rozhodli pro absolvování vysokoškolského studia, aby si zajistili nebo upevnili vlastní pracovní pozic. Vnitřním motivem, který vedl dospělé ke studiu, byl strach z konkurence, zejména ze strany

mladších kolegů. Proto chtěli získat nejen titul, který jim zajistí udržet si stávající pracovní místo a dosáhnout větší jistoty, ale také získat nové znalosti. Dalším vnitřním motivem, který vedl dospělé ke studiu, byla snaha získat novou lepší práci, protože stávající profese je již neuspokojovala. „*Zvýšení si kvalifikace. A změna povolání.*“ (Karel) Jiní uváděli, že důvodem studia byla potřeba naplnit své původní ambice, které jim v mládí z nejrůznějších důvodů nevyšly.

8.7 DOSPĚLÝ VE STŘEDNÍM VĚKU V ROLI STUDENTA

Většina dospělých studentů pravidelně navštěvuje přednášky. Jen malé procento respondentů uvádělo účast na přednáškách jen občasnou nebo výjimečnou. Byli to převážně ti, kteří pracují na směny a nemohou si pracovní dobu upravit podle studijního rozvrhu.

Dále z dotazníkového šetření vyplývá, že respondenti akceptují nároky učitelů, ačkoliv jsou různé. Někteří přednášející jsou shovívaví, zohledňují specifika studenta středního věku – pracovní povinnosti, péče o rodinu a studium, a proto při přednáškách jako motivaci s povděkem využívají jejich zkušeností z praxe. „*Myslím, že jsou na nás většinou hodní. Dá se to zvládnout.*“ (David) Ale jsou učitelé, kteří žádné ohledy neberou a praxí nabyté zkušenosti nevyužívají. Takové nároky vnímají studenti jako nepřiměřeně vysoké a pro jejich profesní život zbytečné. „*No, někdy se musíme učit zbytečné hlouposti a bazírují na přesných definicích.*“ (Jiří)

Potřeba být na přednáškách aktivní záleží na typu člověka. Někteří respondenti uváděli, že se chtějí dozvědět o daném předmětu co nejvíce, a proto se snaží být aktivní. Jiní ale nemají potřebu se zapojovat a jsou rádi, když se po nich žádná aktivita ani nepožaduje. (viz Graf č. 6, s. 85) Dále někteří respondenti uváděli, že vědomosti získané při přednáškách využívají již nyní ve své praxi. Jen ti, kteří studují jiný obor než ten, v jakém pracují, poznatky ze studia nemají příležitost využít. (viz Graf č. 10, s. 87) Studium plně nebo alespoň částečně splňuje očekávání všech dotazovaných, jak vyplývá z Grafu č. 11, s. 87)

Schopnost učit se popisovali respondenti jako sníženou. Převážná většina uváděla, že se neučí snadno a některým dělá učení velké potíže. Říkají, že na učení potřebují více

času než v mládí, klid a také se snaží učivu zcela porozumět, nikoliv obsah jen memorovat. Jen malé procento dospělých se učí snadno a bez obtíží. (viz Graf č. 7, s. 85)

Dvě třetiny respondentů uváděly, že jim na známkách záleží, ale důležitější pro ně je udělat zkoušku hned na první pokus. Jestliže musí zkoušku opakovat, je to pro ně velká časová ztráta. (viz Graf č. 8, s. 86) Tento čas by ti, kteří mají malé děti, strávili s rodinou. Jiní by se věnovali svým koníčkům, na které nemají, zvláště ve zkuškovém období, čas. Dospělí, kteří se rozhodli studovat sami, musí opakování zkoušky věnovat další den dovolené nebo neplaceného volna. Někteří si musí pracovní den nahradit. Opakování zkoušky vnímají dospělí studenti jako velký neúspěch a selhání vlastních schopností. Uváděli, že jim neúspěch snižuje sebevědomí a je pro ně zklamáním.

Období přednášek vnímají dospělí studenti většinou jako běžně probíhající čas, kdy vykonávají běžné denní aktivity, jen do nich musí vměstnat čas na přednášky. Jako stresové období je pro ně období zkoušek, kdy musí zvládnout nejen studium, ale i běžné pracovní i rodinné aktivity. Stres v tomto období přikládají také svému věku, kdy mají pocit, že si učivo hůře pamatují a že se jim při zkoušce nevybaví, navíc některé sužuje tréma z malého sebevědomí. (viz Graf č. 12, s. 88) Učení před zkouškami věnují nejvíce času v noci a o víkendech. Respondenti, kteří pracují na směny, volí čas na učení podle pracovní směny. (viz Graf č. 13, s. 88)

9 SHRNU TÍ VÝZKUMU

Cílem této diplomové práce byla snaha zodpovědět na otázky, které se týkaly souběhu typických sociálních rolí a role studenta u dospělých středního věku, kteří studují vysokou školu. Hlavní výzkumná otázka byla: Jak vnímají dospělí lidé středního věku, kteří studují vysokou školu, souběh svých typických sociálních rolí a roli studenta? Tato otázka byla rozdělena na čtyři specifické otázky.

SVO1: Jak vnímají dospělí lidé středního věku souběh své role rodiče a role studenta? Z výsledků výzkumu vyplynulo, že 23 dotazovaným se daří skloubit roli studenta a rodiče, 9 respondentů odpovědělo, že se jim roli rodiče nedaří skloubit s rolí studenta a 57 odpovědělo, že si jim to daří částečně. (viz Graf č. 1, s. 82)

Na tuto otázku odpovídali respondenti rozdílně. Rodiče malých dětí vyjadřovali potřebu věnovat jim svoji péči, a pozornost a tím docházelo ke konfliktu jejich rodičovské role a role studenta. Měli dojem, že mají nedostatek času na zvládnutí péče o děti a studium. To se projevovalo zejména ve zkouškovém období. Rodiče dětí v pubertě pocítovali nedostatek času na dohled nad nimi a jejich školními povinnostmi. U dětí téměř dospělých popisovali rodiče, že nemají již takovou potřebu se jim tolik věnovat. A vnímali je spíše jako psychickou podporu, někdy dokonce i jako studijní pomoc.

SVO2: Jak vnímají dospělí lidé středního věku souběh své role partnera a role studenta? Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že roli studenta s rolí partnera se daří skloubit 69 dotazovaným, 3 se tyto role nedaří skloubit a 17 dotazovaným se to daří částečně. (viz Graf č. 2, s. 82)

Byl zjišťován subjektivní pohled na roli partnera a studenta. Někteří respondenti odpovídali, že o domácnost a o děti pečují společně. Převážně ženy popisovaly, že starost o děti a domácnost je jen v jejich režii, že to od nich partner očekává, jelikož on se stará hlavně o finanční zabezpečení rodiny. Některé ženy zmiňovaly nesouhlas se studiem ze strany svého partnera. Jiné naopak měly jeho velkou podporu a byl na ně patřičně hrdý.

SVO3: Jak vnímají dospělí lidé středního věku souběh své pracovní role a role studenta? Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že 78 dotazovaným se daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, 3 dotazovaným se to nedaří a 8 dotazovaným jen částečně. (viz Graf č. 3, s. 83)

Respondenti uváděli své potřeby ve vztahu k zaměstnání a nároky zaměstnavatele. Část respondentů byla motivována ke studiu tlakem ze strany zaměstnavatele a dostávalo se jim od něho podpory. Studovali tedy proto, aby si udrželi stávající místo. Jiní měli svojí vnitřní potřebou mít vysokoškolské vzdělání, jelikož se obávali konkurence ze strany svých mladších kolegů. Další byli motivováni potřebou realizovat své dřívější ambice. Někteří dospělí také uváděli studium vysoké školy jako možnost se v budoucnu věnovat jinému zaměstnání. Většina respondentů uvedla, že ve zkouškovém období pociťovala nesoustředěnost nebo pokles pracovního výkonu z důvodů velkého psychického vypětí.

SVO4: Jak vnímají dospělí lidé středního věku svoji roli studenta? Respondenti uváděli, že nároky některých vysokoškolských učitelů byly přiměřené a že se snažili v přednáškách využít i zkušeností dospělých studentů z praxe. Někteří studenti se snažili aktivně zapojovat do přednášek a odnést si co nejvíce nových poznatků, které již během studia v praxi využívali. Jiní nabyté zkušenosti též využili již během studia, ale na přednáškách přijímali nové poznatky spíše pasivně. Dále studenti uváděli, že požadavky na zkoušky byly u některých učitelů vysoké, protože bylo po nich vyžadováno přesné deklamování definic.

Akademický rok dělili respondenti na zkouškové a přednáškové období. Období, kdy měli jen přednášky, popisovali jako běžné období, kdy je studium moc neomezovalo. Zkouškové období však většina studentů vnímala jako dobu, kdy je trápil nedostatek času a velké nervové vypětí. Polovině studentů záleželo na známkách, ale prioritou pro všechny bylo udělat zkoušky hned na první pokus, protože opakování zkoušky pro ně byla ztráta času, který jinak mohli věnovat rodině.

Studium vnímali dospělí studenti jako zvýšení svého sebevědomí, vybočení ze zaběhnutých životních stereotypů, potvrzení svých schopností a dovedností, ale také možnost navázání nových sociálních kontaktů a rozšíření okruhu svých kamarádů. Na

zátěžové situace, které vyplývaly ze souběhu rolí, reagovali vypracováním plánů na zvládnutí úkolů. Časové harmonogramy a zodpovědný přístup k rolím respondentům pomáhal k zvládnutí všech typických sociálních rolí a role studentské.

ZÁVĚR

Diplomová práce se věnuje dospělým středního věku, kteří v kombinované formě studují vysokou školu a zároveň vykonávají roli rodiče, partnera a zaměstnance. Cílem bylo zjistit, jak tito dospělí studenti vnímají souběh svých typických rolí a roli studenta. Hlavním podnětem k vypracování tohoto tématu, bylo bakalářské studium autorky. Už tehdy se zamýšlela nad otázkou, jak dospělí ve středním věku zvládají plnit všechny sociální role, které jsou pro ně v tomto období typické, a ještě se věnovat studiu na vysoké škole.

Práce je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou.

V teoretické části byla nejprve definována dospělost z hlediska biologického, psychického, psychosociálního i právního a její vymezení z pohledu andragogiky. Dále byl popsán koncept sociálních rolí, jelikož bylo předpokládáno, že dospělý člověk ve středním věku, který studuje vysokou školu, vykonává i další běžné sociální role rodiče, partnera, zaměstnance a v mnohých případech pečuje i o své vlastní rodiče. Jelikož role studenta vysoké školy není pro střední dospělost příliš typická, byl v diplomové práci popsán i konflikt sociálních rolí. Část práce byla věnována rolovým konfliktům. Podoba sociálních rolí typických pro dospělého člověka byla přiblížena v další kapitole. Také byly popsány proměny rodičovské, partnerské i pracovní role, a to především díky změnám v dnešní moderní společnosti. Oddaluje se věk, kdy mladí zakládají své první rodiny a mají děti. Zaznamenáváme velký počet rozvodů, ale i nesezdaných párů. Prarodiče často nejsou v důchodovém věku, a proto nemohou pomoci s péčí o vnoučata. V další kapitole bylo vymezeno období střední dospělosti, neboť cílem této diplomové práce bylo zkoumat právě toto období v životě člověka a sociální role pro ně typické. Střední generace byla popsána jako generace procházející krizí středního věku a jako sendvičová generace, která stojí mezi svými dětmi a stárnoucími rodiči. Období středního věku přináší některým lidem harmonizaci, klid, stabilitu, finanční zajištění, ale jiným stereotyp, bilancování, zdravotní problémy, nespokojenost se současností. Někteří přivádějí na svět potomky, jiní se nemohou smířit s odchodem dospělých dětí z rodiny. Proto příčiny krize středního věku jsou rozmanité. A jedním z východisek z této krize může být další vzdělávání, například studium na vysoké škole. Byl objasněn

pojmem sendvičové generace, kdy se dospělí různého věku starají nejen o vlastní děti, ale také o své stárnoucí rodiče. Dále byly postupně popsány role rodičovské, partnerské a role pracovní, které se vztahují k období střední dospělosti. V posledních kapitolách teoretické části byl popsán význam a formy formálního vzdělávání, jehož součástí je i studium dospělých středního věku na vysoké škole. V závěru je popsána motivace, která vede dospělé ke studiu, k sebevzdělávání. Motivací může být ctižádostivost, hluboký zájem o nové poznatky, ale i touha zaujmout nebo si zachovat vyšší pozici v zaměstnání, také strach ze ztráty zaměstnání, protože zaměstnavatel vysokoškolský diplom vyžaduje.

Praktická část diplomové práce se snaží odpovědět na otázku, jak vnímají dospělí lidé, kteří studují vysokou školu, souběh svých typických sociálních rolí a role studenta. Pro získání odpovědí k naplnění výzkumného cíle, byla použita metoda smíšeného výzkumu. Konkrétně forma dotazníkového šetření, která byla doplněna ještě o rozhovor s několika respondenty.

Pro získání potřebných dat byli nejprve osloveni uživatelé internetové sítě Facebook, kteří byli požádáni o vyplnění dotazníku a jeho sdílení. Tím došlo k získání sto vyplněných dotazníků. Některé bylo nutno vyloučit, neboť nesplňovaly požadovaná kritéria. Přes sociální sítě bylo získáno 53 vyhovujících příspěvků od respondentů. V tištěné podobě bylo rozdáno 50 dotazníků, z kterých bylo získáno zpět 36. Pro rozhovor byli získáni respondenti z okruhu známých, kteří sami studují nebo mají v okruhu svých přátel někoho, kdo studuje vysokou školu a splňoval požadovaná kritéria.

Výzkum prokázal, že dospělým lidem, kteří ve středním věku studují vysokou školu, se v padesáti sedmi případech daří částečně skloubit svoji studentskou roli s rolí rodiče. 23 respondentů uvedlo, že se skloubením rolí nemají žádný problém. Jen devět respondentů nedokáže tyto dvě role dostatečně skloubit. (viz Graf č. 1, s. 82)

Roli studenta s rolí partnera se daří skloubit 69 dotazovaným. Jsou to většinou ti, kteří již mají velké děti, kterým se nemusí tolik věnovat, a proto jim zbývá více času na partnera. Sedmnácti dotazovaným se tyto dvě role daří skloubit jen částečně a tři dotazovaní se vyjádřili, že se jim role skloubit nedaří. (viz Graf č.2, s. 82)

Se skloubením role studenta a zaměstnance neměli dotazovaní téměř žádné problémy. Sami uváděli, že studují, jelikož na ně bylo naléháno ze strany zaměstnavatele, a proto jim vycházejí zaměstnavatelé vstříc. A ani v případě studia z vlastního popudu nepocítovali respondenti žádné překážky ze strany zaměstnavatele. 78 dotazovaným se daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance. Jen 3 dotazovaným se to nedaří a 8 dotazovaným jen částečně. (viz Graf č.3, s. 83)

Hlavním motivem, proč se dospělí středního věku rozhodli studovat bylo především zvýšení si kvalifikace. To uvedlo 43 dotazovaných. Pro 30 dotazovaných bylo motivem udržení si stávající práce a 16 dotazovaných uvedlo jako motiv tlak ze strany zaměstnavatele. 15 dotazovaných vnímá studium, jako možnost najít si jinou práci. 27 dotazovaných uvedlo, že studiem si chtějí zlepšit uplatnění se na trhu práce. Pět respondentů uvedlo, že důvodem studia bylo naplnit si své ambice z mládí, které jim dříve nevyšly. Dva dotazovaní dokonce uvedli, že studium je pro ně i koníčkem. Dotazovaní uváděli i více motivů, které je vedli ke studiu. (viz Graf č.4, s. 83)

Z dotazníkového šetření a z rozhovorů vyplynulo, že dospělí studenti středního věku přistupují ke studiu zodpovědně. 72 z dotazovaných pravidelně navštěvuje přednášky. (viz Graf č.5, s. 84) Téměř polovina dospělých studentů se na přednáškách aktivně zapojuje do výuky a snaží se co nejlépe výkladu porozumět. (viz Graf č.6, s. 85) Z výzkumu dále vyplývá, že se jen 15 respondentů učí snadno. Ostatní uváděli, že se neučí snadno, to bylo 44 respondentů a 30 uvedlo, že se učí s obtížemi. (viz Graf č.7, s.85) Devětapadesát respondentů uvedlo, že jim záleží na tom, jakou dostanou známku. Ale důležitější je pro většinu z nich udělat zkoušky hned napoprvé, jelikož je to nabíjí a motivuje do dalšího studia. Jen třinácti z celkového vzorku na známkách nezáleží. (viz Graf č.8, s. 86) Dále 74 respondentů uvádělo, že si myslí, že nároky vysokoškolských učitelů jsou přiměřeně vysoké, jen 15 z dotazovaných uvedlo, že nároky ze strany učitelů jsou příliš vysoké. (viz Graf č.9, s. 86) Vědomosti získané během studia využívá již nyní 44 respondentů. Dalších třicet využívá získaných vědomostí jen občas a 15 respondentů uvedlo, že získané vědomosti nevyužívá. (viz Graf č.10, s. 87) Dále bylo zjišťováno, zda vysoká škola plní očekávání respondentů. Žádný z dotazovaných neuvedl, že by vysoká škola jejich očekávání nenaplňovala. 45 respondentů odpovědělo, že škola jejich očekávání naplňuje a 44 uvedlo, že jejich očekávání naplňuje jen

částečně. (viz Graf č. 11, s. 87) Během studia se cítí být 9 respondentů stále ve stresu. 66 respondentů je ve stresu jen občas a 14 respondentů uvedlo, že studium prožívají v pohodě. Ve stresu bývají hlavně ve zkuškovém období. Po zbytek akademického roku bývají v pohodě. (viz Graf č.12, s. 88)

Protože respondenty byli dospělí lidé středního věku, kteří během dne chodí do práce a starají se o své rodiny, zbývá jim na učení jen málo času, a to převážně v noci. To uvedlo 40 tázaných. 16 dospělých studentů uvedlo, že se učí večer a 25 tázaných se učí o víkendech. 8 dotazovaných se učí tak, jak jim to umožňují pracovní směny. (viz Graf č. 13, s. 88)

Poslední výzkumná otázka zjišťovala, na co dospělým studentům nezbývá čas. Dvacet šest respondentů se vyjádřilo, že si dokáže čas při studiu zorganizovat tak, že se může věnovat všemu jako před studiem. Deset respondentů odpovědělo, že díky studiu zanedbávají aktivity v zaměstnání. Ostatní respondenti se nevěnují dětem (28 dotazovaných) a partnerovi (25 dotazovaných) tak, jak by chtěli. (viz Graf č. 14, s. 89)

Rozhovory potvrdily závěry z dotazníkového šetření a o některé poznatky je ještě rozšířily. Dospělí, kteří mají malé děti, se vyjádřili, že si musí svůj čas plánovat, a to hlavně ve zkuškovém období. Přednost dávají svým dětem, ale v době zkoušek upřednostňují studium, a tak se dostávají do rozporu se svými rolemi. Rodiče starších dětí uváděli, že jejich děti jsou pro ně oporou a ti, co mají děti na vysoké škole, byli rádi, že mohou navzájem sdílet vysokoškolské problémy. Většina dotazovaných uváděla, že v období zkoušek je podrážděna a ve stresu. Odráží se to potom na vztazích s partnerem a s dětmi. Někteří dotazovaní se plně mohou spolehnout na své partnery, ale jiní uváděli, že jejich partner se studiem nesouhlasil a nesnažil se nějak studium svému protějšku usnadnit.

Skloubit pracovní povinnosti se studiem se dotazovaným také vcelku daří. Někteří dotazovaní uváděli, že jim jejich zaměstnavatel sám studium doporučil. Ostatní také uváděli, že se zaměstnavatelem problémy nemají. A pokud je třeba odejít ze zaměstnání dříve, mohou si neodpracované hodiny odpracovat jindy.

Výzkum prokázal, že studovat v období mezi 35. a 50. rokem života, přitom nezanedbávat rodinný život a ještě plnit své pracovní povinnosti, není vůbec jednoduché. Přesto dotazovaný vzorek studentů v kombinované formě studia prokazuje, že správným rozvržením svých povinností tento svůj úkol zdárně splňují, ať už s menšími či většími potížemi. Tento výzkum by mohl být vhodnou motivací pro dvacetileté studenty denního studia, kteří studium nezvládají, vylouvají se na nedostatek času, na nepřiměřené množství učiva a jiných studijních povinností. Výsledky výzkumu by mohly pomoci i dalším potencionálním studentům v rozhodování, jestli se přihlásit ke studiu na vysokou školu i ve středním věku. Bylo by zajímavé doplnit tento výzkum o starší studenty, kteří se rozhodli pro univerzitu třetího věku.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENEŠ, M. Andragogika. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978- 80-247-2580-2

BERTINI, K. Sendvičová rodina: Souběžná péče o malé děti a seniory. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0478-7

BURIÁNEK, J. Sociologie, (pro střední školy a vyšší odborné školy). Praha: Nakladatelství Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-304-3

DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999. ISBN 978-80-246-0139-7

FARKOVÁ, M. Dospělost a její variabilita. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2480-5

GIDDENS, A. Sociologie, Aktualizované a rozšířené vydání revidované Philipem W. Suttonem. Praha: nakladatelství Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1

HARTL, P. Kompendium pedagogické psychologie dospělých. Praha: Univerzita Karlova nakladatelství Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-841-7

HLADÍLEK, M. Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-75-4

HRDINKA, J. Jak přežít krizi středního věku. Praha: Advent- Orion, 2014. ISBN 978-80-7172-801-6

HAYESOVÁ, N. Základy sociální psychologie. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-283-6

HRDLIČKA, M., KURIC, J., BLATNÝ, M. Krize středního věku – úskalí a šance. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-168-9

CHRÁSTKA, M. Metody pedagogického výzkumu – Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4

JANDOUREK, J. Úvod do sociologie. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3

KELLER, J. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2008. ISBN 978-80-86429-39-7

KŘIVOHLAVÝ, J. Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: Možnosti, které čekají. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3604-4

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8

MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X

MUŽÍK, J. Didaktika profesního vzdělávání dospělých. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2008. ISBN 80-7238-220-9

NAKONEČNÝ, M. Úvod do psychologie. 1. vyd. Praha: Academia, 2003, dotisk 2005. ISBN 80-200-0993-0

PLAMÍNEK, J. Vzdělávání dospělých. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3235-0

PUNCH, Keith F. Základy kvantitativního šetření. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9

REICHEL, J. Kapitoly systematické sociologie. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2594-9

ŘEZÁČ, J. Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6

ŘÍČAN, P. Cesta životem. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0

ŘÍČAN, P. Psychologie. 4. vydání. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0532-6

ŠERÁK, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6

ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

THOROVÁ, K. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0724-6

URBAN, L. Sociologie trochu jinak, 2., rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-3562-7

VÁGNEROVÁ, M. Úvod do psychologie. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1997. ISBN 80-7184-421-7

VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3

VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5

Seznam použitých internetových zdrojů

Kvantitativní výzkum [online]. [cit. 2019-17-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kvantitativní_výzkum

Formální vzdělávání [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20561193/331313a01.pdf/8999acec-2a60-47e9-9ade-51161603a358?version=1.0>

Metodologie výzkumu [online]. [cit. 2019-20-10]. Dostupné z: <https://pedagogika.skolni.eu/pedagogika/metodologie-vyzkumu/>

MOŽNÝ, I., Mezigenerační solidarita (výzkumná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu „Hodnota dětí a mezigenerační solidarita“. VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno: 2004 [online]. [cit.2019-21-09]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_155.pdf

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha s. 7, 79. [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>

Sociální role [online]. [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_role

Technika sběru dat [online]. [cit. 2019-18-11]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=54073

V Česku se rozrůstá ‚sendvičová generace‘, stará se o děti a staré rodiče [online]. [cit. 2019-08-09]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/v-cesku-se-rozrusta-sendvicova-generace-stara-se-o-deti-i-stare-rodice_201210191947_mvdydrova

Seznam použitých zahraničních internetových zdrojů

Development in midlife. [online]. [cit. 2019- 09-11]. Dostupné z: http://midus.wisc.edu/findings/pdfs/367.pdf?fbclid=IwAR09GXPCrJtxFhSFc-10bG1kcwd8DWgC_EAkCbMF8fxN16-nEjQL4ExHnp4

The ‘sandwich generation’: women caring for parents and children [online]. [cit. 2019- 09-11]. Dostupné z: <http://http://caregiverslibrary.org/portals/0/art1full.pdf>

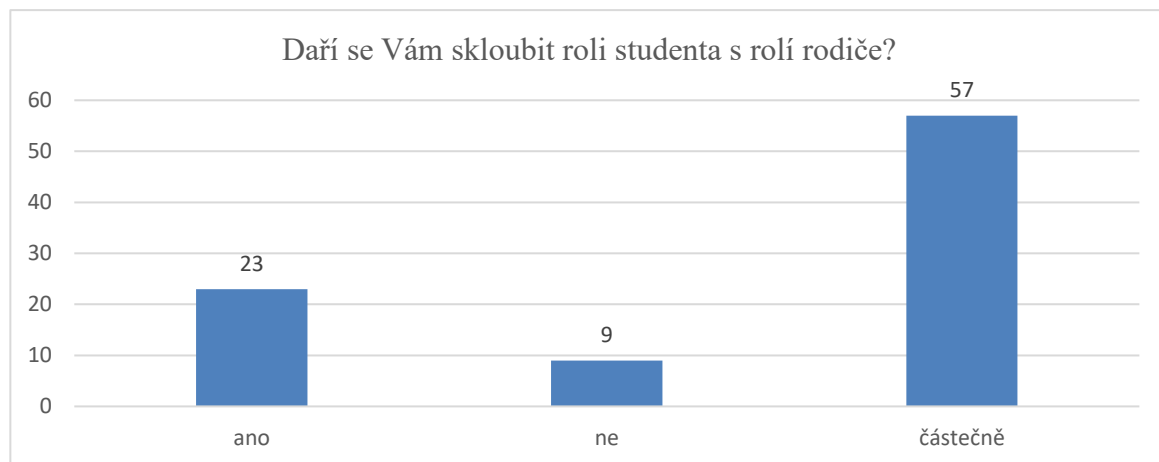

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam grafů

Graf č. 1	82
Graf č. 2	82
Graf č. 3	83
Graf č. 4	83
Graf č. 5	84
Graf č. 6	85
Graf č. 7	85
Graf č. 8	86
Graf č. 9	86
Graf č. 10	87
Graf č. 11	87
Graf č. 12	88
Graf č. 13	88
Graf č. 14	89

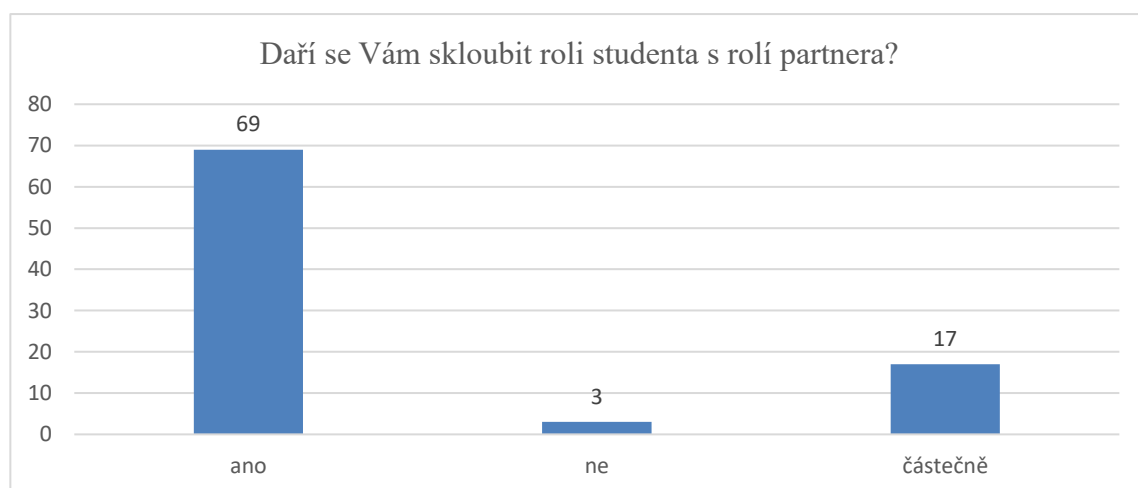
Graf č. 1 Daří se Vám skloubit roli studenta s rolí rodiče?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 23 dotazovaným se daří skloubit roli studenta a rodiče, 9 respondentů odpovědělo, že se jim roli rodiče nedaří skloubit s rolí studenta a 57 odpovědělo, že si jim to daří částečně.

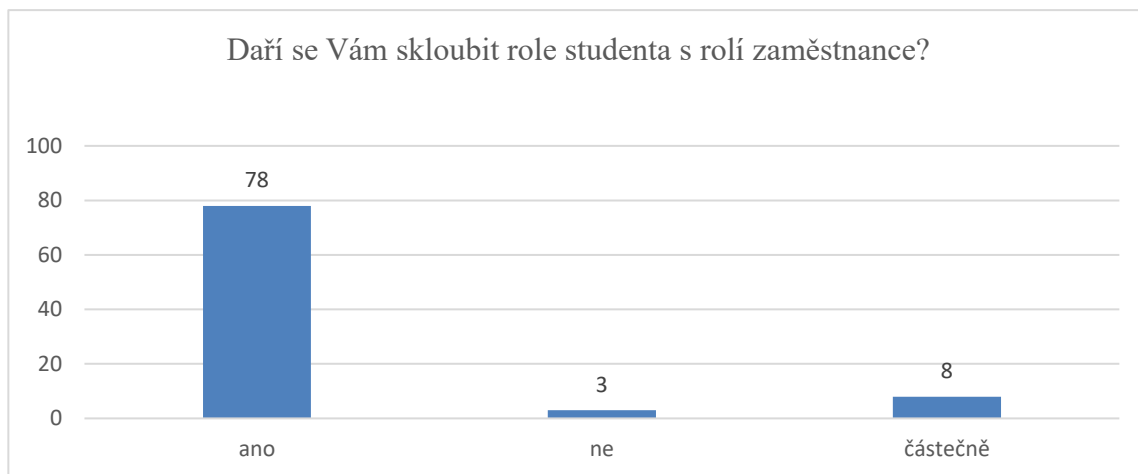
Graf č. 2 Daří se Vám skloubit roli studenta s rolí partnera?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že roli studenta s rolí partnera se daří skloubit 69 dotazovaným, 3 se tyto role nedaří skloubit a 17 dotazovaným se to daří částečně.

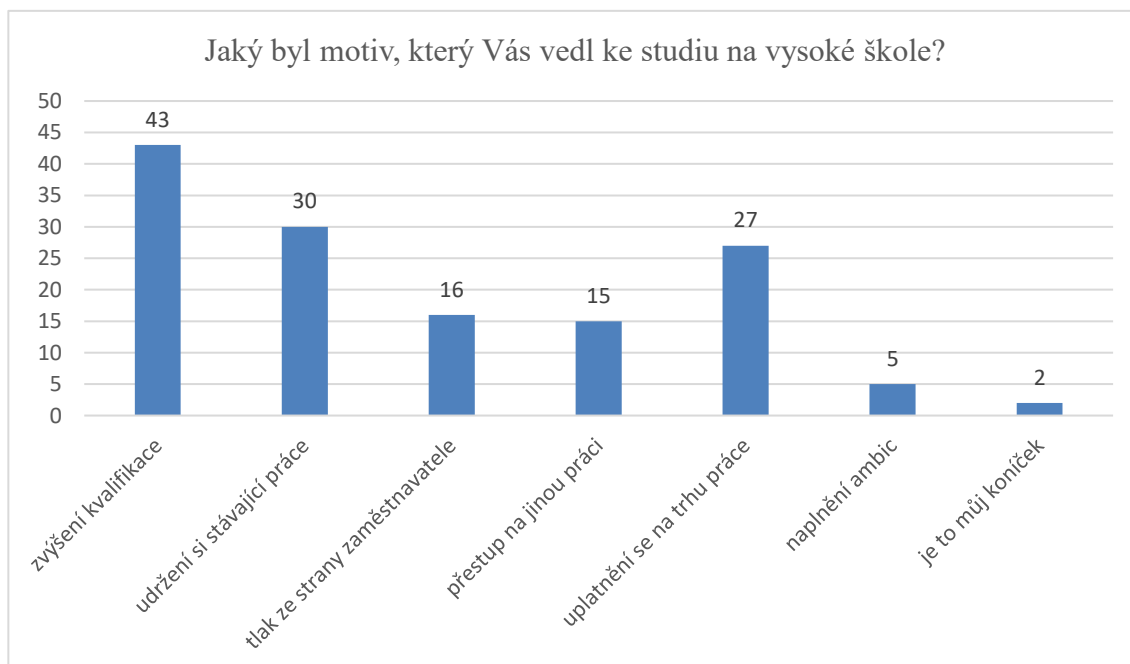
Graf č. 3 Daří se Vám skloubit role studenta s rolí zaměstnance?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 78 dotazovaných se daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, 3 dotazovaných se to nedaří a 8 dotazovaných jen částečně.

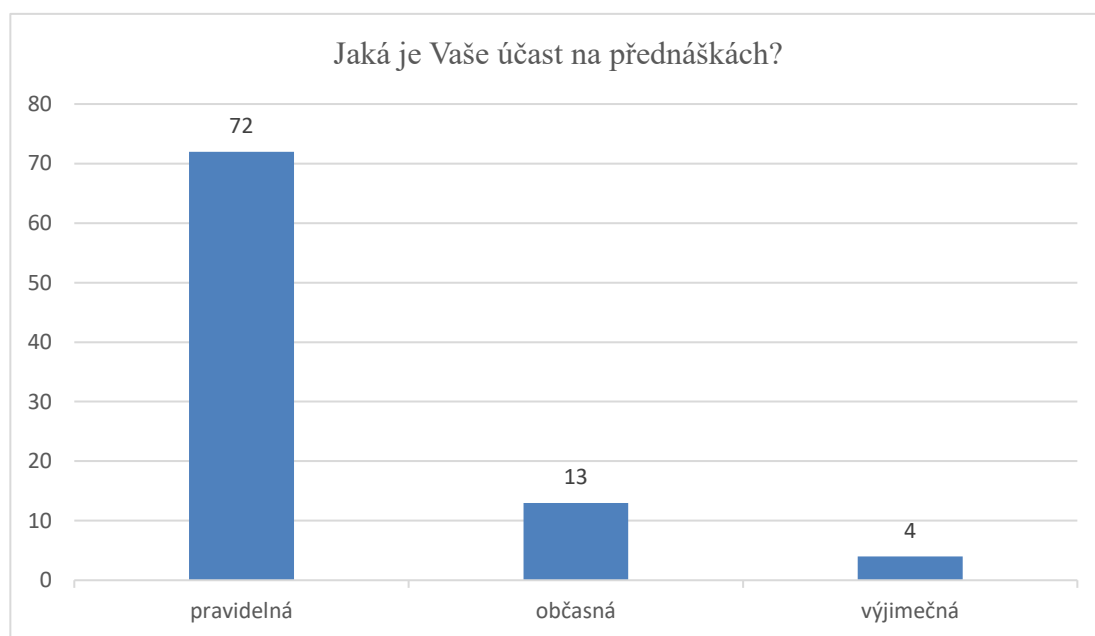
Graf č. 4 Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že pro 43 dotazovaných bylo motivem ke studiu zvýšení si kvalifikace, pro 30 dotazovaných bylo motivem udržení si stávající práce, 16 dotazovaných uvedlo jako motiv tlak ze strany zaměstnavatele, 15 dotazovaných vnímá studium, jako možnost najít si jinou práci, 27 dotazovaných uvedlo, že studiem si chtějí zlepšit uplatnění se na trhu práce. Pět dotazovaných uvedlo, že si studiem naplňují své původní ambice z mládí. 2 dotazovaní uvedli, že studium je pro ně i koníčkem. Dotazovaní uváděli i více motivů, které je vedli ke studiu.

Graf č. 5: Jaká je Vaše účast na přednáškách?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 72 dotazovaní se pravidelně účastní přednášek, u 13 dotazovaných je účast občasná a pouze 4 dotazovaní se účastní přednášek jen výjimečně.

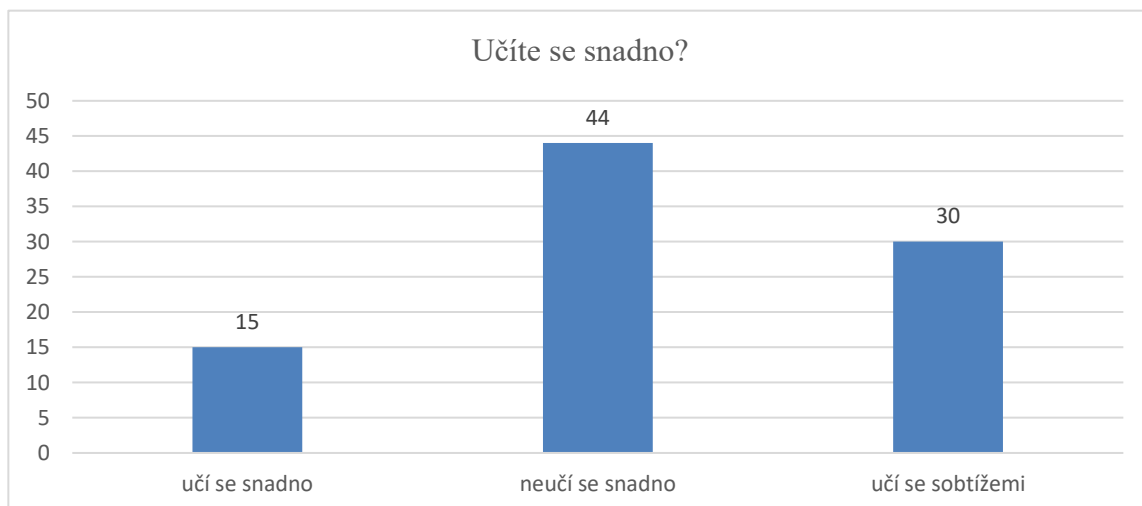
Graf č. 6: Jací se snažíte být o přednáškách?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 45 dotazovaných je o přednáškách aktivních a 44 dotazovaní jsou pasivní.

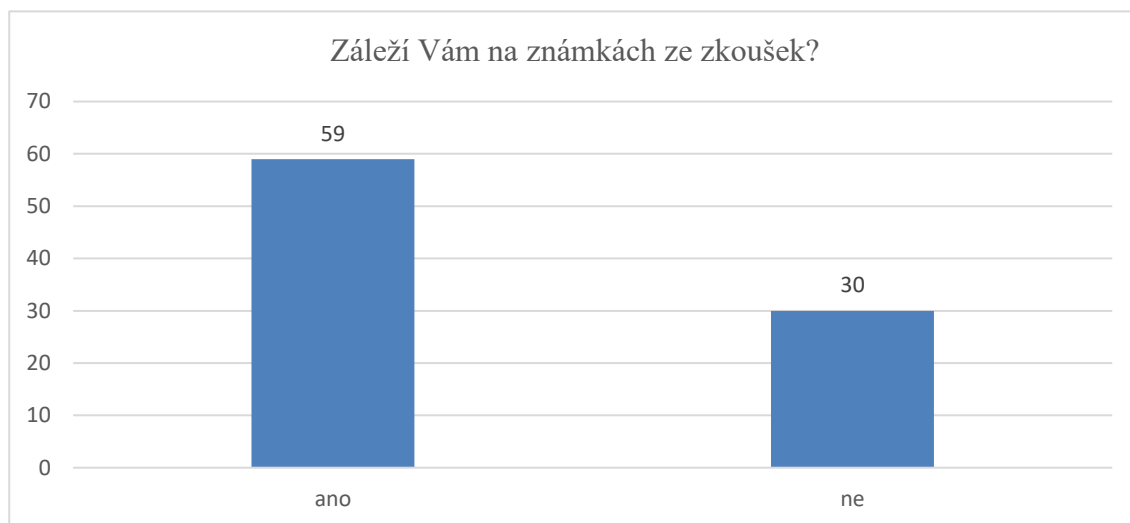
Graf č. 7: Učíte se snadno?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 44 dotazovaní se neučí snadno, 30 dotazovaných se učí s obtížemi a jen 15 dotazovaných se učí snadno.

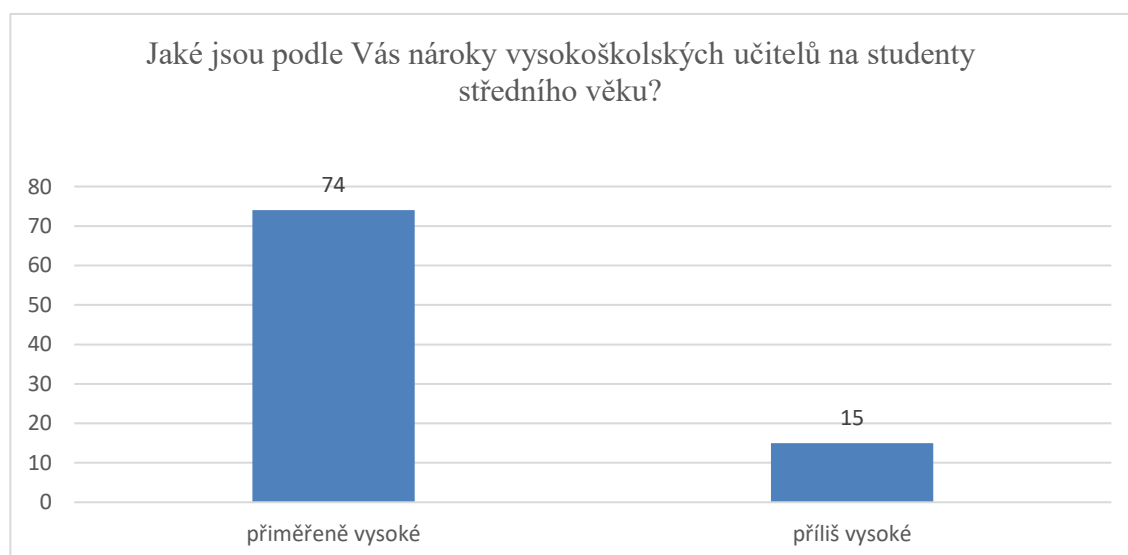
Graf č. 8: Záleží Vám na známkách ze zkoušek?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 59 dotazovaných záleží na známkách ze zkoušek a 30 dotazovaných nezáleží.

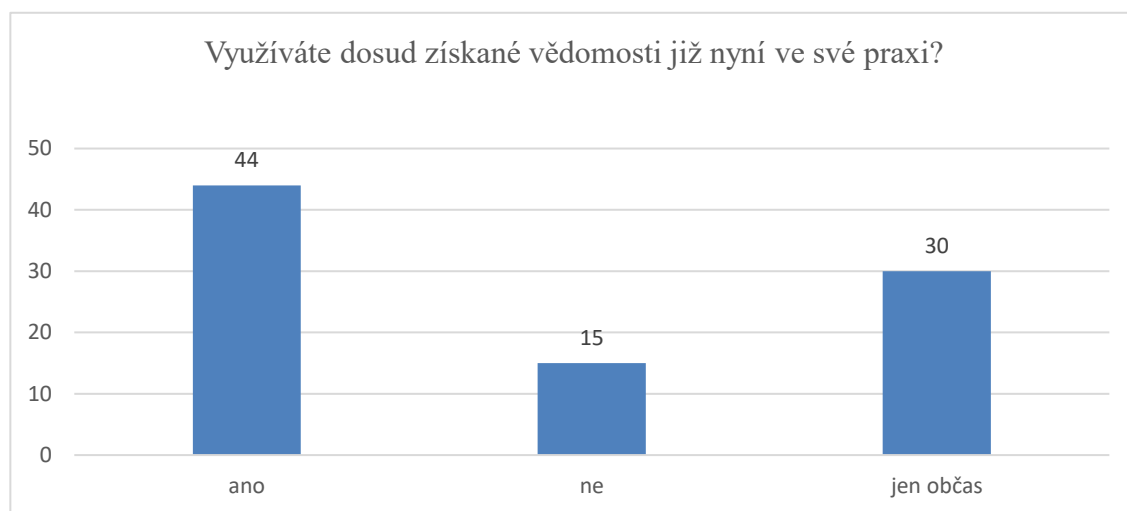
Graf č. 9: Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 74 dotazovaní si myslí, že nároky vysokoškolských učitelů jsou přiměřené a 15 dotazovaných považuje nároky za příliš vysoké.

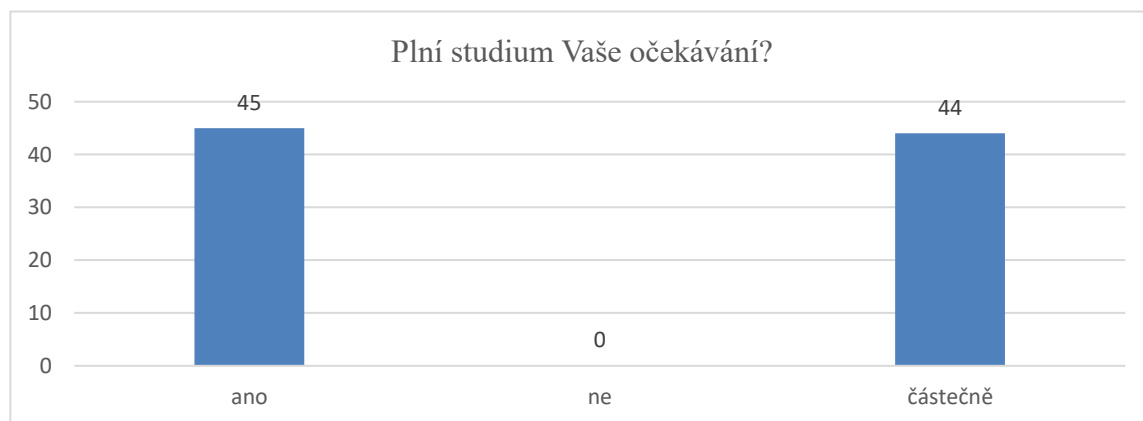
Graf č. 10: Využíváte dosud získané vědomosti již nyní v praxi?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 44 dotazovaní již během studia využívají získané vědomosti v praxi, 30 dotazovaných jen občas a 15 dotazovaných zatím vědomosti získané ze studia nevyužívá.

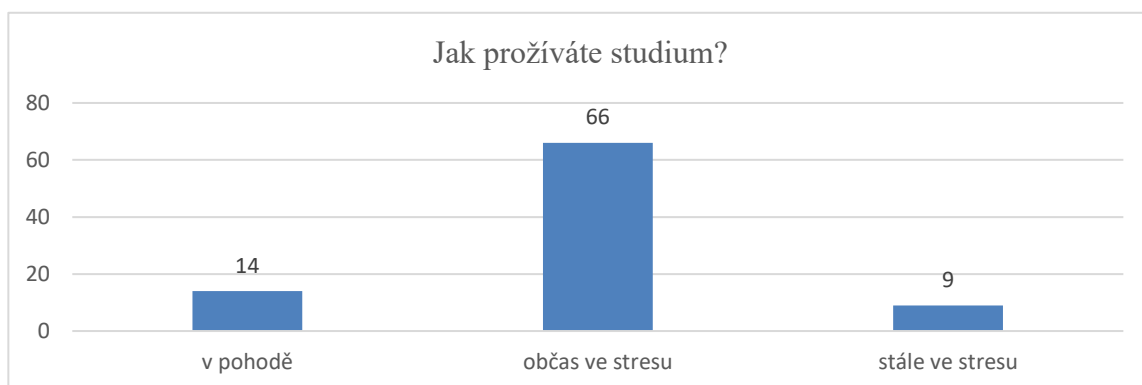
Graf č. 11: Plní studium Vaše očekávání?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že u 45 dotazovaných studium plní jejich očekávání a 44 dotazovaní odpověděli, že jejich očekávání plní jen částečně.

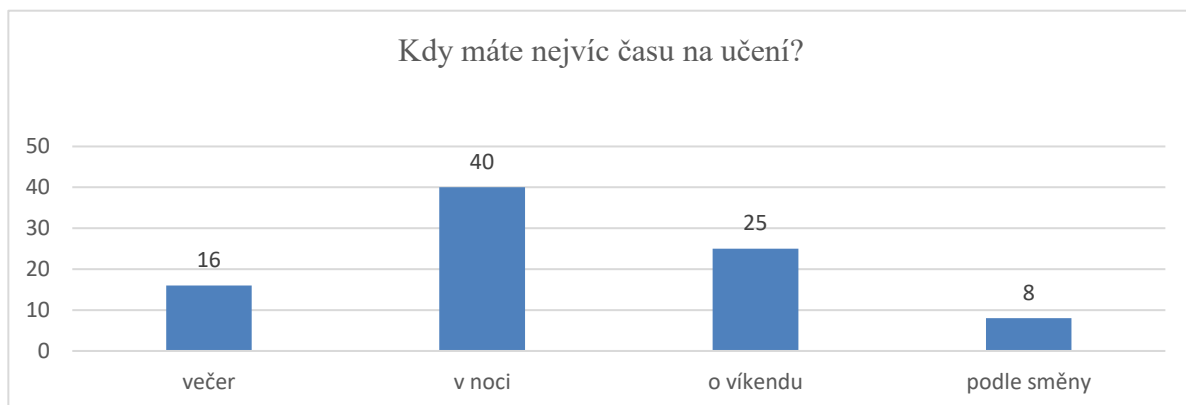
Graf č. 12: Jak prožíváte studium?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 66 dotazovaných prožívá studium občas ve stresu, 14 dotazovaných uvádí, že studium prožívají v pohodě a 9 z dotazovaných je ve stresu stále.

Graf č. 13: Kdy máte nejvíc času na učení?

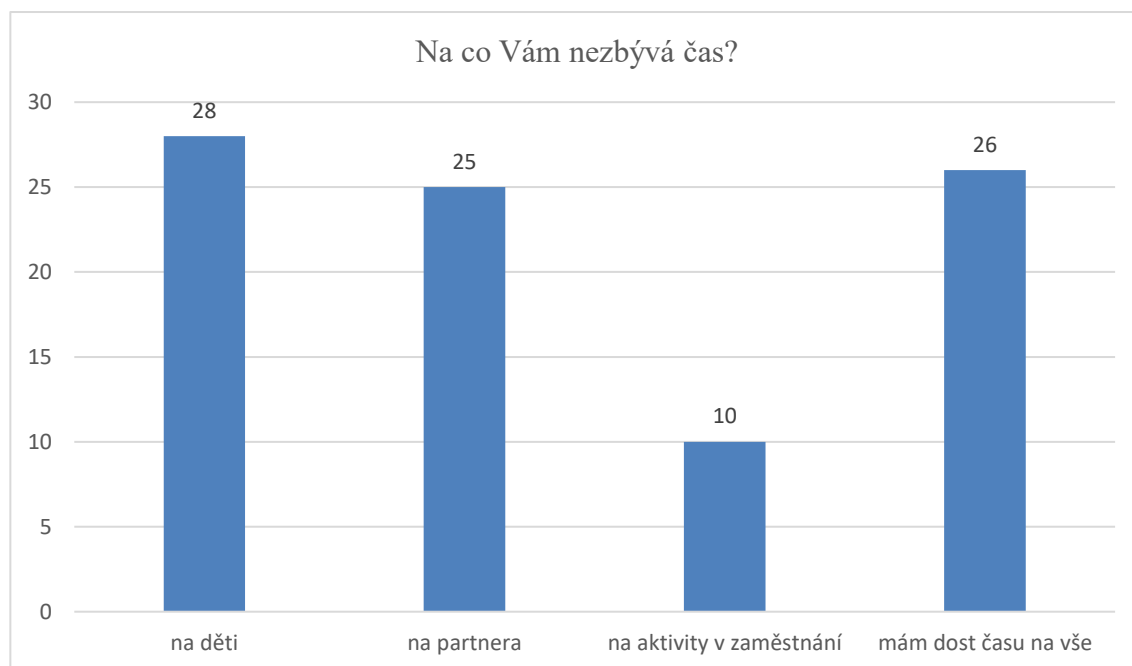

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 16 dotazovaných se učí večer, 40 dotazovaných v noci, 25 z dotazovaných uvádí, že se učí o víkendu a 8 dotazovaných podle pracovní směny.

Graf č. 14: Na co Vám nezbývá čas?

Zdroj: Vlastní zpracování, 2020

Závěr: z výsledků vyplývá, že 26 studentů si dokáže čas při studiu zorganizovat tak, že se mohou věnovat všemu jako před studiem. 28 dotazovaných uvedlo, že se nevěnuje dětem, tak jak by chtělo a na partnera nezbývá dostatek času 25 dotazovaným. Pouze 10 uvedlo, že zanedbávají aktivity v zaměstnání.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník	I
Příloha B – Otázky k rozhovoru	V
Příloha C – Informovaný souhlas	VII
Příloha D – Přepis rozhovorů.....	IX
Rozhovor č. 1	IX
Rozhovor č. 2.....	XII
Rozhovor č. 3.....	XIV
Rozhovor č. 4.....	XVII
Rozhovor č. 5.....	XX
Rozhovor č. 6.....	XXII
Rozhovor č. 7.....	XXIV
Rozhovor č. 8.....	XXVI
Rozhovor č. 9	XXVIII
Rozhovor č. 10.....	XXX

Příloha A – Dotazník

Vážená paní, Vážený pane,

dovoluji si Vás tímto požádat o spolupráci při vyplnění dotazníku pro moji diplomovou práci, která se týká dospělých středního věku, kteří studují v kombinované formě vysokou školu. Ráda bych zjistila, jak dospělí vnímají souběh skutečností, že vedle svých typických sociálních rolí vykonávají roli studenta.

Jedná se anonymní šetření. Výsledky z tohoto šetření budou zpracovány jako celek a budou využity pouze pro potřeby diplomové práce.

Děkuji za Vaši pomoc.

Bc. Marcela Kubrychtová

Jste žena muž

Váš věk _____

Kolik máte dětí? _____ Jaký je jejich věk? _____

Žijete ve společné domácnosti s manželem/manželkou, partnerem/partnerkou?

- Manžel/manželka
- Partner/partnerka

Jaké je Vaše povolání?

_____

Jaký je Váš studijní obor?

_____

Kolikátý ročník studujete?

_____

1. Daří se Vám během studia skloubit roli studenta s rolí rodiče?

- Ano
- Ne
- Částečně

2. Co Vaše studium ovlivňuje v rodičovském vztahu?

Pozitivně: _____

Negativně: _____

3. Daří se Vám během studia skloubit roli studenta s rolí partnera?

- Ano
- Ne
- Částečně

4. Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu?

Pozitivně: _____

Negativně: _____

5. Daří se Vám během studia skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ?

- Ano
- Ne
- Částečně

6. Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti?

Pozitivně: _____

Negativně: _____

7. Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole?

_____

8. Jaká je Vaše účast na přednáškách?

- Pravidelná
- Občasná
- Výjimečná

9. Jací se snažíte být o přednáškách?

- Spíš aktivní
- Spíš pasivní

10. Učíte se snadno?

- Ano
- Ne

- S obtížemi
11. Záleží Vám na známkách ze zkoušek?
- Ano
  - Ne
12. Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?
- Přiměřeně vysoké
  - Příliš vysoké
13. Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi?
- Ano
  - Ne
  - Jen občas
14. Plní studium Vaše očekávání?
- Ano
  - Ne
  - Částečně
15. Jak prožíváte studium?
- V pohodě
  - Občas ve stresu
  - Stále ve stresu
16. Kdy máte nejvíc času na učení?
- Večer
  - V noci
  - O víkendu
  - Podle pracovní směny
17. Na co Vám nezbývá čas? Očíslujte od 1 (nejméně zanedbáváte) do 4 (nejvíce zanedbáváte).
- Na děti
  - Na partnera

Na aktivitu v zaměstnání

Mám dost času na vše

Příloha B – Otázky k rozhovoru

Kolik Vám je let?

Kolik máte dětí?

Jaký je jejich věk?

Žijete s manželem/manželkou nebo partnerem/partnerkou?

Jaké je Vaše povolání?

Jaký je Váš studijní obor?

Kolikátý ročník studujete?

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? (pozitivně a negativně)

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí partnera?

- Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ?

- Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Jak vnímáte svoji roli studenta?

- Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole?
- Jaká je Vaše účast na přednáškách?
- Jací se snažíte být o přednáškách?
- Učíte se snadno?
- Záleží Vám na známkách ze zkoušek?
- Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?
- Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi?
- Plní studium Vaše očekávání?
- Jak prožíváte studium?
- Kdy máte nejvíc času na učení?
- Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

Příloha C – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru pro diplomovou práci:

Dospělý člověk středního věku v roli studenta na vysoké škole

Držitel souhlasu: Marcela Kubrychtová

U Přádelny 424

Svatava 357 03

e-mail: m.kubrychtova@seznam.cz

Předmět a provedení: výzkum je zaměřen na souběh typických sociálních rolí dospělého člověka ve středním věku a jeho role studenta na vysoké škole.

Výzkum je prováděn v rámci zpracování diplomové práce na Katedře andragogiky na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze.

Výzkum bude veden formou rozhovoru. Průběh rozhovoru bude nahráván a ze zvukového záznamu bude následně pořízen doslovný přepis, který bude dále analyzován a interpretován. Zvukový záznam bude sloužit pouze pro potřebu doslovného přepisu a bude k dispozici pouze Marcela Kubrychtové. Doslovný přepis bude důsledně anonymizován tak, aby byla zaručena anonymita a ochrana všech osob zmíněných v průběhu rozhovoru a aby nebylo možné tyto osoby na základě anonymizovaného přepisu identifikovat. Zejména budou změněna všechna jména osob.

Zvukový záznam a doslovný přepis bude Marcela Kubrychtová uchovávat u sebe.

Doslovné citace částí anonymizovaného doslovného přepisu mohou být použity v závěrečné diplomové práci.

Prohlášení:

Souhlasím s poskytnutím rozhovoru a dalších souvisejících informací.

Rozumím výše uvedenému textu a souhlasím s jeho obsahem.

Rozumím tomu, že obsahem rozhovoru a dalších informací mohou být i osobní a citlivé záležitosti a obtížná témata.

Rozumím tomu, že nemusím odpovídat na obtížné nebo nepříjemné otázky.

Rozumím tomu, že mohu úplně zrušit moji účast na výzkumu.

Jméno a příjmení:

Datum a podpis:

Příloha D – Přepis rozhovorů

Rozhovor č. 1

Simona: Je jí 42 let a pracuje jako učitelka v mateřské škole. Má dvě děti. Dceři je 15 let a synovi 12 let. V domácnosti žije společně s manželem. Druhým rokem studuje speciální pedagogiku obor vychovatelství.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? *„Myslím si, že celkem dobře. Děti jsou už docela samostatné a chápou, že na ně někdy mám méně času, než to bylo před studiem. S domácností mi všichni pomáhají. No, někdy děti protestují a chtějí jít za kamarády nebo se bavit po svém, ale to asi k tomuhle věku patří. A já jim moc činností navíc nepřiděluju. Tohle, co říkám, spíš patří k období zkoušek. Prostě si to rozvrhnu a potom to jde.“*

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: *„Pozitivně? Děti vidí, že se ke všemu snažím přistupovat zodpovědně. Také se mi snaží víc pomáhat, i když někdy protestují. A já se snažím být pro ně vzorem. Je pravda, že teď přistupuju ke studiu zodpovědněji, než když jsem byla mladá. Asi nás to víc sblížilo. Vlastně se, mimo manžela, učíme všichni. Máme podobné starosti.“*

Negativně: *„Jsem více unavená a někdy nervózní. Hlavně v období zkoušek nebo když je toho hodně v práci a já mám psát nějaké práce do školy. To mě potom mrzí, že jsem nepříjemná a nemám na rodinu tolik času, jak bych chtěla.“*

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta a partnera? *„Celkem v pohodě. S manželem i s dětmi máme rozdělené domácí povinnosti, tak to jde. Jen ten čas mi občas chybí. Ale čas od času si zajdeme s manželem někam na večeři, jen tak si posedět.“*

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: *„Nevím. Snažím se, aby bylo všechno tak jako dřív. Manžel má pro moje studování pochopení. Když jsem nervózní ze zkoušek, tak se mě snaží uklidnit. A za to jsem mu vděčná.“*

Negativně: *„Jsem víc unavená a ve zkouškovém období ve stresu a podrážděná. Ale zatím manžel neříká nic.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ?
„V práci je to bez problémů. Když potřebuji, tak si se mnou kolegyně vymění službu. A paní ředitelka s výměnami také souhlasí. Koneckonců mi studium ona sama doporučila.“

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Pozitivně: *„Někdy se mi podaří využít to, co jsem se na přednáškách dozvěděla, a to mám potom radost a hned se snažím to vyzkoušet v praxi.“*

Negativně: *„Nevím. Asi nijak.“*

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? *„Chci si zvýšit kvalifikaci.“*

Jaká je Vaše účast na přednáškách? *„Jo, na přednášky chodím pravidelně. Ještě nikdy jsem nevynechala.“*

Jací se snažíte být o přednáškách? *„Moc se do diskuzí nezapojuju. Jsem spíš introvert. Nerada mluvím před cizími lidmi.“*

Učíte se snadno? *„Spíš ne. Trvá mi to dlouho, než si to zapamatuju. Špatně se soustředím. Neustále mi odbíhají myšlenky k domácnosti i k práci.“*

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? *„Ano. Stydím se, když dostanu špatnou známku. Ale potom si zase říkám, že to mám za sebou a nemusím na to myslet.“*

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?
„Myslím, že přiměřené. Dá se to zvládnout.“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? *„Určitě ano. Hlavně ze speciální pedagogiky. Děti s různými poruchami a speciálním přístupem je čím dál víc. Tak se mi nové poznatky hodí už teď.“*

Plní studium Vaše očekávání? *„Určitě ano.“*

Jak prožíváte studium? *„Mimo zkouškové období v pohodě. Ve zkouškovém jsem ve stresu a nic nestíhám.“*

Kdy máte nejvíc času na učení? *„Spíš večer a v noci, když už je doma klid.“*

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„Asi mám dost času na všechno. Jen si to musím víc plánovat.“

Rozhovor č. 2

Šárka: Je jí 35 let a pracuje jako kontrolor daně z příjmů právnických osob na finančním úřadě. Má pětiletého syna a žije ve společné domácnosti s manželem. Na magisterském studiu studuje druhým rokem bezpečnostně právní studia.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? *„Celkem je to v pohodě. Manžel mi se vším pomáhá, tak mám na syna dostatek času. A také mi pomáhá babička. Tak si syna i při studiu užívám. Jen před zkouškama jsem nervózní a asi jsem na něj občas vzteklá. A to mě potom mrzí. Trochu se potom peru sama se sebou, čemu dát přednost. Chci se věnovat synovi a zároveň chci být úspěšná ve studiu.“*

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: *„Nevím.“*

Negativně: *„Jsem před zkouškama hodně nervózní a někdy i trochu vzteklá.“*

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta a partnera? *„Mám skvělého partnera, tak se mi to s jeho pomocí daří. Myslím, že stíhám obě role v pohodě.“*

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: *„Možná to, že mě ve studiu podporuje a můžu se na něho spolehnout.“*

Negativně: *„Vyloženě negativně asi nic.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? *„Bez problémů. Zaměstnavatel mi vychází vstříc.“*

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Pozitivně: *„Studium moje pracovní povinnosti nijak neovlivňuje. Snad jen, že kvůli přednáškám občas musím odejít před ukončením pracovní doby, nicméně tento čas si musím poté nadělat.“*

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? *„Jelikož bych i nadále chtěla pracovat ve státní sféře, usoudila jsem, že titul Bc. by mi do budoucna nemusel stačit.“*

Jaká je Vaše účast na přednáškách? „*Přednášek se pravidelně zúčastňuju.*“

Jací se snažíte být o přednáškách? „*Jsem spíš pasivní.*“

Učíte se snadno? „*Jo. Učení mi problém nedělá.*“

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? „*Ne. Hlavně, aby byly hned napoprvé.*“

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?
„*Učení mi problém nedělá, tak jsou asi přiměřené.*“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? „*No, jen občas.*“

Plní studium Vaše očekávání? „*Ne. Něco mi přijde zbytečné a co by mě zajímalo, tak jsme se zatím neučili.*“

Jak prožíváte studium? „*Občas ve stresu. Ale to je jen před zkouškama.*“

Kdy máte nejvíc času na učení? „*Nejvíc se učím o víkendu. Když si malého bere babička s dědou. Ale jinak podle potřeby.*“

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„*Asi na aktivity v práci. Dávám přednost rodině.*“

Rozhovor č. 3

Jana: Je jí 39 let a pracuje jako úředník ve státní správě. S manželem vychovávají dva syny ve věku 12 a 6 let. Studuje prvním rokem obor územní technická a správní služba v životním prostředí.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče?

„No, dost těžko. Někdy mám pocit, že jako matka nestíhám. Ale snažím se náš čas plánovat. Hlavně ve zkuškovém období. Manžel chodí z práce až navečer a bývá z práce unavený, tak je chod domácnosti převážně na mně. Ale pomáhá mi.“

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: *„Nic.“*

Negativně: *„Před zkouškama jsem podrážděná a ve stresu. Je mi líto, že nemám tolik času na děti, jak bych chtěla. Někdy si říkám, jestli to má smysl. Ale když mám po zkouškách, tak se trochu uklidním a snažím se dětem víc věnovat. Ale pořád někde v hlavě mám, že něco musím.“*

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta a partnera? „Jo, myslím, že to zvládám lépe než děti. Jen jsem víc unavená, jak jsem říkala. Manžel se o sebe dokáže postarat sám.“ (smích)

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: *„Nic. Nevím.“*

Negativně: *„Je to stejné jako u dětí. Před zkouškama jsem nervózní, podrážděná a ve stresu. Tak na manžela nemám tolik času, jak bych chtěla. Jsem unavená.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? „V zaměstnání se studiem problém nemám. Jen si musím pracovní dobu, kdy odejdu do školy nadělat. Ale to je jen občas. Většinou máme školu o víkendu nebo v pátek odpoledne.“

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Pozitivně: „*Občas se mi hodí v práci to, co jsem se dozvěděla na přednáškách. Tak mě to potěší. Jinak mě studium nijak neovlivňuje.*“

Negativně: „*Vyloženě negativně asi nijak.*“

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? „*Po maturitě jsem nastoupila hned do práce. Chtěla jsem mít peníze. Ale později mi to bylo líto, že jsem nešla studovat. Studium vysoké školy mě lákalo několik let. Když jsem nastoupila po mateřské dovolené do nového zaměstnání, dostala jsem po čase od zaměstnavatele ultimátum, že pokud tam chci dál pracovat, že si musím zvýšit kvalifikaci. To mě přinutilo se přihlásit ke studiu. A jak jsem to studium pořád odkládala, tak jsem se bála, že to nezvládnou, že to bude moc těžké. Přestávala jsem si věřit. Ale zatím to zvládám.*“

Jaká je Vaše účast na přednáškách? „*Na přednášky jezdím pravidelně.*“

Jací se snažíte být o přednáškách? „*Snažím se být aktivní. Zvláště, když je tam něco, co mě zajímá.*“

Učíte se snadno? „*Moc ne. Spíš mi to dělá problém. Nějak se nedokážu pořádně soustředit.*“

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? „*Ano. Snažím se, aby ve mně měl starší syn alespoň trochu vzor.*“

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku? „*Řekla bych, že jsou dost vysoké. Nebo alespoň pro mne.*“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? „*Ne.*“

Plní studium Vaše očekávání? „*Jen částečně.*“

Jak prožíváte studium? „*Občas ve stresu. Hlavně, když jsou zkoušky.*“

Kdy máte nejvíc času na učení? „*Učím se nejvíc večer, když už je klid.*“

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti

- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„Asi na děti. Přála bych si mít na ně víc času. Ale myslím, že to všichni zvládneme zatím dobře.“

Rozhovor č. 4

Eva: Je jí 48 let a pracuje jako zdravotní sestra. Má dospělou dceru, které je 24 let a šestnáctiletého syna. Žije ve společné domácnosti s přítelem. Studuje druhým rokem magisterský obor andragogika.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? „*Jak kdy. Někdy to jde a někdy mám pocit, že se všichni kolem mne zbláznili. V práci je hodně práce a i doma. Jako by se domluvili a pořád po mně někdo něco chce. Připadám si jako na houpačce. Dcera je už v pohodě. Ta s námi už nežije, ale chodí k nám často na návštěvy. Synovi je šestnáct a občas mezi námi drhne komunikace. Ale asi je to v tomhle věku normální. Prostě máme na věci jiný názor. Tak nevím, jestli bych byla lepší matka, kdybych nestudovala. Někdy se mi to asi daří víc skloubit a někdy méně. Horší je to v období zkoušek. Ale studovat jsem také začala právě až nyní, kdy už je syn starší a nepotřebuje tolik mé pozornosti.*“

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: „*I přes občasné výměny názorů si myslím, že jsem pro syna příkladem. Vidí, že se musím učit a že mám spoustu jiné práce. Že občas musím dělat i to, co se mi zrovna nechce. Že si nemůžu dělat, jak on si myslí, co chce.*“

Negativně: „*Jsem někdy dost unavená. A ve zkuškovém období je to ještě horší. To jsem potom ve stresu a mám pocit, že nic nestíhám. Ale syn už mě moc nepotřebuje. No, ale mrzí mě, když jsem na něj ošklivá a reaguju podrážděně. Ve svém věku to možná bere jako útok na svoji osobu.*“

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí partnera? „*Tím, že dělám na směny, tak už máme zaběhnutý režim v péči o domácnost. Tak to jde. Jen ta škola nám ho nabourává. Když mi vyjde volno na víkend a nejsem ve škole, tak si zajedeme někam na výlet. Někdy se podaří přemluvit i syna a jedeme všichni. To si to potom užívám o to víc, protože ten máš puberťák už s námi moc nechce být.*“

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: „*Manžel je hodný. Snaží se mě ve studiu podporovat. Souhlasí s tím, abych popřípadě změnila zaměstnání. Péče o pacienty je někdy dost náročná a čím jsem starší, tak mě to více unavuje. Někdy mě bolí záda. Chtěla bych, až dostuduju, dělat nějaká školení pro*

zdravotníky. Nebo něco podobného. Nechci vyloženě mimo obor, ale bojím se, že to v nemocnici, až budu ještě starší, fyzicky nezvládnou. A manžel mě v tom podporuje a fandí mi. Někdy mi pomáhá i se studiem.“

Negativně: *„Asi nijak. Jen ta únava a stres.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ?
„Dělám na směny, tak mám občas problém si vyměnit směnu. Ale jinak to zvládám.“

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně? *„Trošku problém je pro mne přizpůsobit studiu mou práci. Jako negativní vnímám situaci, že termíny výuky dostáváme, vzhledem k tomu, že pracovní dobu mám i o víkend, příliš pozdě...Ale jinak necítím, že bych studium časově nezvládla.“*

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? *„Zvýšit si kvalifikaci a změna práce.“*

Jaká je Vaše účast na přednáškách? *„Pravidelná, i když je to někdy těžké si vyměnit směnu.“*

Jací se snažíte být o přednáškách? *„Když mě zaujme to, co nám říkají, tak se snažím být aktivní“.*

Učíte se snadno? *„Docela jo, ale jako ve dvaceti to nejde.“*

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? *„Ano, ale hlavně to chci udělat hned, abych si nemusela prodlužovat učení.“*

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?
„Myslím, že se to dá. Asi jsou přiměřené.“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? *„Ani ne. Jsem zdravotní sestra a studuju vzdělávání dospělých, tak to zatím nevyužívám.“*

Plní studium Vaše očekávání? *„Většinou ano. Ale někdy si myslím, že nás učí zbytečnosti.“*

Jak prožíváte studium? *„Většinou jsem v pohodě, ale když mám před zkouškama, tak jsem dost ve stresu a nervózní.“*

Kdy máte nejvíc času na učení? *„Učím se podle toho, jak mám směny. Nejraději, když nikdo není doma.“*

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„Mám dost času na vše. Všechno si s předstihem plánuju.“

Rozhovor č. 5

Vlasta: Je jí 45 let a pracuje jako učitelka na středním odborném učilišti. Má dvaadvacetiletého syna a šestiletou dceru. Žije zatím ve společné domácnosti s manželem. V době rozhovoru se rozváděla. Studuje druhým rokem magisterské studium obor andragogika.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? *„Velice těžko, záleží na dobré organizaci dne a na rodinném i pracovním zázemí. Syn už je velkej, ten mě nepotřebuje. Když mu dám peníze a jídlo s sebou na kolej, tak mě víc nepotřebuje. (smích) Ale Eliška je malá a potřebuje mě. Bohužel, s pomocí od manžela nemohu počítat. Ale pomáhají mi hodně moji rodiče. Manžel mi dává peníze, ale chod domácnosti je jen na mně.“*

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně) *„To nedokážu posoudit, protože to, abych mohla posoudit výsledky svého rodičovského snažení v této době, se odrazí až v dalším období mého dítěte.“*

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta a partnera? *„Těžko. Manžel s mým studiem nesouhlasil. Mám pocit, že mi občas dělá i naschvály. Žije si svůj život a s ničím mi nepomůže. V současné době se rozvádíme. Už to nešlo.“*

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně? *„Pozitivně nic a negativně, že jsme si přestali rozumět. Nedokázal slevit ze svých aktivit a kamarádi jsou pro něj víc než my.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? *„Velmi špatně. Obě role jsou pracovní, psychicky i časově velmi náročné.“*

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně? *„Pozitivně asi nijak. Získané vědomosti možná dokáží v určitých pracovních aktivitách rozšířit obzory, ale praktické využití nevidím zatím žádné.“*

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? *„Zvýšení si kvalifikace. Sice stále jezdím na různé semináře, které jsou akreditované MŠMT, ale kvalifikaci mi to nezvýší.“*

Jaká je Vaše účast na přednáškách? *„Na přednášky chodím pravidelně. Ale někdy bych s chutí nešla a zůstala s malou doma.“*

Jací se snažíte být o přednáškách? „*Bývám spíš aktivní.*“

Učíte se snadno? „*Něco mi do hlavy leze líp a něco tam nemohu dostat. Tak bych řekla, že se učím s obtížemi.*“

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? „*Ano.*“

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku? „*Myslím, že jsou přiměřeně vysoké.*“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? „*Moc ne. Jen občas.*“

Plní studium Vaše očekávání? „*Jen částečně. Očekávala jsem od toho víc.*“

Jak prožíváte studium? „*Jsem stále ve stresu.*“

Kdy máte nejvíc času na učení? „*Učím se večer. Když dám malou spát.*“

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„*Na dceru.*“

Rozhovor č. 6

Lukáš: Je mu 37 let a pracuje jako opravář stavebních strojů. Společně s manželkou vychovávají dvě děti. Synovi jsou 4 roky a dceři 1,5 roku. Studuje třetím rokem obor stavba výrobních strojů a zařízení.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? *„Moc ne. Sice se snažím manželce pomáhat, protože je na mateřský, ale moc času nemám. No, ale každý den si na chvilku vezmu děti a jdu s nima na procházku nebo na hřiště. Je to pro mě i trochu odreagování se od práce. Ale když máme přednášky, tak děti vůbec nevidím. Jsou ještě malý a chodí brzo spát a já přijedu večer. A mám toho večer vlastně taky dost.“*

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: *„Nevím.“*

Negativně: *„Nedostatek času. Někdy bych potřeboval, aby měl den víc hodin.“*

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta a partnera? *„Snad dobře. Snažím se manželce pomáhat, ale jak říkám, chtělo by to přidat pár hodin.“*

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: *„Snažíme si víc vycházet vstříc a navzájem si pomáhat. Manželka je moc hodná a já vidím, že i když je na mateřský, má hodně práce s dětma, tak se jí snažím trochu odlehčit.“*

Negativně: *„Myslím, že nic. Možná jsem před zkouškama nervóznější. Ale snažím se to nedávat najevo.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? *„V pohodě. V práci problém není. A vedoucí s tím souhlasil, abych šel studovat.“*

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Pozitivně: *„Mám radost, že mohu někdy použít, co jsem se ve škole naučil. A hlavně mám ze sebe dobrý pocit. Zvýšilo se mi sebevědomí.“*

Negativně: „Když odcházím dřív z práce, kvůli přednáškám, tak si to potom musím nadělat, a ten čas mi potom chybí. Jinak vyloženě negativně asi nic.“

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? „Zvýšení si kvalifikace a získání vyššího postu v práci.“

Jaká je Vaše účast na přednáškách? „Chodím na přednášky pravidelně.“

Jací se snažíte být o přednáškách? „Jsem spíš pasivní.“

Učíte se snadno? „Někdy mi to nejde. Trochu mi některé předměty dělají potíže.“

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? „Ani ne. Jen to chci mít hotové na první dobrou. Ale připravuju se poctivě, abych nevypadal trapně, že jsem se to nenaučil.“

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku? „Přiměřeně vysoké.“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? „Jo využívám.“

Plní studium Vaše očekávání? „Vcelku jo.“

Jak prožíváte studium? „Před zkouškama ve stresu, ale jinak v pohodě.“

Kdy máte nejvíc času na učení? „Učím se v noci nebo o víkendech, když nic s rodinou nepodnikáme.“

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„Chtěl bych mít víc času na děti.“

Rozhovor č. 7

Pavel: Je mu 35 let. Pracuje jako hasič. Žije ve společné domácnosti s přítelkyní a mají čtyřletou dceru. Studuje druhým rokem vysokou školu báňskou, obor Zpracování a zneškodňování odpadů.

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta a rolí rodiče? *„Někdy je to těžké. Škola je daleko od našeho bydliště a já nemám na dceru čas. Někdy mi to přijde líto. Je teď v takovém roztomilém věku. Když mám čas, tak s ní dělám rád hlouposti a pěkně si to užívám. S malou i s přítelkyní.“*

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: *„Pozitivně mě nic nenapadá.“*

Negativně: *„Právě ten nedostatek času.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí partnera? *„S přítelkyní je to v pohodě. Ve studiu mě podporuje. Snaží se mi to doma co nejvíc usnadnit. Je skvělá. Také mi kontroluje a stylisticky upravuje seminární práce.“*

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: *„Že mi pomáhá a podporuje mě. Mohu se na ni spolehnout.“*

Negativně: *„Stejně jako u dcery mě trápí nedostatek času. Máme tady blízko maminku mé přítelkyně, tak pomáhá hlídat malou, a potom si s přítelkyní zajdeme na víno. Ale opravdu mě nejvíc trápí nedostatek času.“*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? *„Kluci v práci jsou bezva. Pokud mám směnu, tak si to se mnou vymění a já můžu v klidu jet do školy.“*

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně? *„Studium mi nějak extra pracovní povinnosti neovlivňuje. Kluci si se mnou vymění směnu, jak jsem říkal, tak je to v pohodě.“*

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? *„Získání vyšší pracovní pozice.“*

Jaká je Vaše účast na přednáškách? *„Na přednášky jezdím pravidelně.“*

Jací se snažíte být o přednáškách? *„Spíš aktivní. Tenhle obor mě dost zajímá.“*

Učíte se snadno? *„No, vzhledem k tomu, že mě to dost zajímá a zjišťuju si spoustu informací sám, tak mi učení problém nedělá.“*

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? *„Ani ne. Jen chci zkoušku udělat hned na první pokus, abych nemusel jet zase tolik kiláků kvůli mojí blbosti.“*

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku? *„Myslím, že jsou přiměřené.“*

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? *„Určitě jo.“*

Plní studium Vaše očekávání? *„Vcelku jo.“*

Jak prožíváte studium? *„Občas ve stresu. Ale to spíš v období zkoušek. Jinak bývám v pohodě.“*

Kdy máte nejvíc času na učení? *„Podle pracovní směny.“*

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„Na malou a na partnerku. Chtěl bych ho mít víc.“

Rozhovor č. 8

David: Je mu 49 let a pracuje jako chemický laborant. S manželkou mají 2 dospělé děti. Dceři je 24 a synovi 22 let. Studuje druhým rokem obor chemie a technologie materiálů.

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? „*Velice dobře. Děti už jsou dospělé, tak nás nepotřebují. Dcera žije už ve svém a syn je na vysoké.*“

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: „*Někdy se synem probíráme studentský život. Máme teď stejné starosti.*“ (smích)

Negativně: „*Nijak. Nic mě nenapadá.*“

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí partnera? „*Velice dobře. Jak jsem řekl. Děti nás nepotřebují, tak se můžeme věnovat sami sobě.*“

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: „*Manželka o mě pečuje, když se učím na zkoušky. Já jí říkám, že mě rozmazluje.*“ (smích)

Negativně: „*Nic.*“

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? „*Dobře. V práci potíže se studiem nemám.*“

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Pozitivně: „*Myslím, že si dokazuju, že jsem ještě schopnej se něco nového naučit a že můžu díky škole dělat některé věci jinak. Už jsem jel v zajetých kolejích a nikam mě to neposouvalo.*“

Negativně: „*Někdy jsem unavenej. Už nejsem nejmladší.*“

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? „*Zvýšení kvalifikace, abych se mohl dostat na vyšší místo.*“

Jaká je Vaše účast na přednáškách? „*Chodím na přednášky pravidelně.*“

Jací se snažíte být o přednáškách? „*Jak kdy. Někdy mě to víc zaujme, tak se snažím se dozvědět víc a někdy to jen odposlouchám.*“

Učíte se snadno? „*Ale jo. Jde to.*“

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? „*Ani ne. Hlavně chci, abych ji udělal hned napoprvé.*“

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?
„*Myslí, že jsou na nás většinou hodní. Dá se to zvládnout. Ale taky se občas najde někdo, kdo chce nesmyslný odříkávání nicneřikajících definic.*“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? „*Jo, někdy něco z přednášek použiju.*“

Plní studium Vaše očekávání? „*Jo.*“

Jak prožíváte studium? „*Vcelku v pohodě. Jen ve zkouškovém jsem podrážděnější. Ale to je jen chvílku.*“

Kdy máte nejvíc času na učení? „*Jak kdy. Někdy večer nebo o víkendech.*“

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„*Mám dost času na všechno.*“

Rozhovor č. 9

Jiří: Je mu 48 let. Pracuje jako úředník ve státní správě. Má tři děti. Žije s manželkou ve společné domácnosti a spolu vychovávají dvě dcery ve věku 18 let a 15 let. Dospělá dcera (25 let) z prvního manželství Jiřího s nimi v domácnosti již nežije. Jiří studuje obor ekonomický management.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? *„Já myslím, že bez problémů. Starší holce je 18 a mladší 15. Obě studují na gymnáziu. Nikdy jsme se s nima učit nemuseli. Mají hodně aktivit, tak doma moc nepobudou, ale s manželkou musíme vědět, kde v kterou chvíli jsou. Ještěže jsou mobily. O víkendech se vidíme víc, občas zajedeme společně na chalupu a nebo zajdeme na tenis. Ten máme všichni rádi.*

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: *„ Holky mě obdivují, že studuju. Tak snad pochopily, že vzdělání je důležitý v každém věku. “*

Negativně: *„ Asi nijak. “*

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta a partnera? *„S manželkou jsme za těch 18 let sehraní, bydlíme v paneláku, sem tam vyvrtám nějakou díрку na obrázek, ale jinak doma nic moc nedělám. “*

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: *„Manželka taky studovala při zaměstnání, už je to dýl, tak ví, co to obnáší. Je v tohle směru tolerantní. Asi taky proto, že má ráda film Marečku, podejte mi pero. “*

Negativně: *„ Možná jen to, že jsem před každou zkouškou víc nervózní. “*

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? *„ Tak s tím problémy nemám žádný, něco si nadělám, něco vyměním a někdy si vezmu dovolenou. “*

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Pozitivně: *Je mi 48, tak možná v budoucnu, až školu dodělám, mohl bych se ucházet o vyšší funkci. A taky mám už teď větší sebevědomí, v práci je hodně lidí s bakalářským i magisterským studiem. I inženýři.*

Negativně: „Řekl bych, že nijak. Hodně věcí ze školy se mi už v práci hodilo. Takže dobrý.“

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? „Zvýšení kvalifikace, abych se v budoucnu mohl ucházet o vyšší pracovní funkci. Jak už jsem říkal.“

Jaká je Vaše účast na přednáškách? „Na přednášky chodím pravidelně.“

Jací se snažíte být o přednáškách? „Snažím se být aktivní. Zvláště, když mě něco zajímá. To se potom chci dozvědět víc informací.“

Učíte se snadno? „No, někdy to trochu drhne. Ale zatím to dávám.“

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? „Ano. Taky kvůli holkám, aby mě nebraly, jako že už jsem spíš do šrotu než na školu.“ (smích)

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku? „No, někdy se musíme učit zbytečné hlouposti a bazírují na přesných definicích. Ale jinak jsou jejich nároky přiměřeně vysoké.“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? „Jen občas.“

Plní studium Vaše očekávání? „Jo, asi jo.“

Jak prožíváte studium? „Celkem v pohodě. Jen před zkouškama jsem nervózní.“

Kdy máte nejvíc času na učení? „Většinou večer.“

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„Já bych řekl, že mám dost času na všechno.“

Rozhovor č. 10

Karel: Je mu 36 let. Pracuje jako metodik sportovních činností v domě dětí. S přítelkyní má pětiletého syna. Studuje třetím rokem obor trenérství a sport.

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí rodiče? „Myslím, že dobře. Partnerka pracuje z domova a syn chodí do školky, tak si dopoledne udělá, co potřebuje a odpoledne se věnuje synovi. Já pracuju v domě dětí, tak přicházím z práce až k večeru. Pak si hraju se synem a učím se až pozdě večer.“

Jak Vás studium ovlivňuje v roli rodiče? (pozitivně a negativně)

Pozitivně: „Pozitivně...tak to nevím...“

Negativně „Asi, když se mi nahromadí seminární práce nebo před zkouškama, to pak většinu času tráví se synem jen partnerka.“

Jak se Vám během studia daří skloubit roli studenta a partnera? „Partnerka studovala denní studium, tak ví, jak je to někdy těžký... a já musím chodit ještě do práce. Snažím se hlavně o víkendů být doma, i když se mi to vzhledem k mé práci občas nedaří. V domě dětí máme akce pro děti někdy i v sobotu.“

Co Vaše studium ovlivňuje v partnerském vztahu pozitivně a co negativně?

Pozitivně: „Partnerka má vystudovaný stejný obor, tak mi pomáhá. Někdy mi píše i seminárky.“

Negativně: „No, já doufám, že nic!“

Jak se vám během studia daří skloubit roli studenta s rolí zaměstnance, OSVČ? „Tak to mám v pohodě, moje ředitelka mě do studia vlastně přemluvila.“

Jak studium ovlivňuje Vaše pracovní povinnosti pozitivně a jak negativně?

Pozitivně: „Studuju to, co dělám, sport je můj koníček, jsem rád, že jsem do toho nakonec šel.“

Negativně: „Negativně absolutně nijak.“

Jak vnímáte svoji roli studenta?

Jaký byl motiv, který Vás vedl ke studiu na vysoké škole? *„Zvýšení si kvalifikace. A změna povolání. Chtěl bych se více věnovat sportu.“*

Jaká je Vaše účast na přednáškách? *„Pravidelná.“*

Jací se snažíte být o přednáškách? *„Jsem spíš aktivní.“*

Učíte se snadno? *„Myslím, že ano.“*

Záleží Vám na známkách ze zkoušek? *„Ano.“*

Jaké jsou podle Vás nároky vysokoškolských učitelů na studenty středního věku?
„Řekl bych, že jsou přiměřeně vysoké.“

Využíváte dosud získané vědomosti již nyní ve své praxi? *„Občas ano“.*

Plní studium Vaše očekávání? *„Určitě ano.“*

Jak prožíváte studium? *„Celkem v pohodě. Jen před zkouškama jsem trochu nervózní.“*

Kdy máte nejvíc času na učení? *„Většinou se učím v noci. Když je klid.“*

Na co Vám nezbývá čas?

- Na děti
- Na partnera
- Na aktivitu v zaměstnání
- Mám dost času na vše

„ Asi mám dost času na všechno.“

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Marcela Kubrychtová

Obor: Anragogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Dospělý člověk středního věku v roli studenta na vysoké škole

Rok: 2020

Počet stran textu bez příloh: 67

Celkový počet stran příloh: 31

Počet titulů českých použitých zdrojů: 33

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 8

Počet zahraničních internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.